

Almanach

Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky

Ročník V.
Číslo 2/2010

ALMANACH

Actual Issues in World Economics and Politics

Faculty of International Relations

University of Economics in Bratislava

Volume V

Almanach

Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky

Ročník V.

Číslo 2/2010

ALMANACH

Actual Issues in World Economics and Politics

Faculty of International Relations

University of Economics in Bratislava

Volume V

Redakcia:

Fakulta medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave

Dolnozemska cesta 1

852 35 Bratislava

Tel.: 00421 2 624 11 856

E-mail: skvrnda@dec.euba.sk

Hlavný redaktor:

doc. PhDr. František Škvrnda, CSc.

Redakčná rada:

prof. Ing. Vítázoslav Balhar, CSc.

prof. Kiyoshi Kasahara

doc. Milan Kurucz, CSc.

prof. PhDr. Zuzana Lehmannová, CSc.

doc. PhDr. Ján Lid'ák, CSc.

prof. Ing. Ľudmila Lipková, CSc.

Ing. Ladislav Lysák, DrSc.

prof. PhDr. Ľudmila Malíková, CSc.

doc. PhDr. Milan Márton, CSc.

prof. JUDr. Stanislav Mráz, CSc.

JUDr. Peter Rusiňák, PhD.

doc. PhDr. René Pawera, CSc.

doc. PhDr. Dalibor Vlček, CSc.

Výkonný redaktor:

PhDr. Lucia Milošovičová

Recenzenti:

prof. Ing. Vítázoslav Balhar, CSc.

prof. Ing. Ľudmila Lipková, CSc.

Vydavateľ:

Vydavateľstvo EKONÓM

Za obsahovú stránku príspevkov zodpovedajú autori.

Príspevky neprešli jazykovou úpravou.

Články prechádzajú recenzným konaním.

Registračné číslo: 3622/200

Obsah

Karol R. Sorby Arabská reakcia na vojenskú porážku v júni 1967	5
Lubomír Billý Aplikácia asimilačného modelu integrácie vo Francúzsku	29
Ján Bocora Vybrané ukazovatele energetickej bezpečnosti - globálny a regionálny rozmer	40
Lukáš Holas Kosovo v kontexte ruskej zahraničnej politiky	57
Júlia Hurná Vybrané aspekty regionálnej integrácie Európskej únie a ASEAN	69
Viliam Pajtinka Medzinárodné dôsledky vzostupu somálskeho námorného pirátstva	82
Peter Rusiňák Malé štáty v medzinárodných vzťahoch a ich bezpečnosť	94
Chalotorn Sinproh Skupina G-20 a jej úloha pri globálnej nerovnováhe	103
Marián Šabo Procesy integrácie v Latinskej Amerike po skončení studenej vojny	121
Tatiana Tökölyová Moc ako základný problém svetovej politiky a jej premeny	130

Arabská reakcia na vojenskú porážku v júni 1967

Karol R. Sorby

Abstrakt:

Prežitie Egypta po vojne a jeho pevné odhodlanie odolávať Izraelu svedčí o veľkej sile egyptského ľudu, ktorý bol ochotný vydržať ďalšie úsporné opatrenia. Saudská Arábia a Kuvajt na Chartúmskom summite súhlasili, že budú finančne podporovať Egypt, aby Džamál Abdannásir nebol v pokušení uzavrieť s Izraelom separátny mier. Hlavnou úlohou egyptskej vlády bolo vytlačiť Izrael z východného brehu Suezského prieplyvu či už pokojne alebo silou. Egyptský vodca však stál pred dilemou bez ohľadu na to, aký prostriedok by použil. Keby sa Egypt pustil do boja s Izraelom pokým ZSSR obnovuje jeho výzbroj, o ktorú prišiel vo vojne, nemal by ofenzívne zbrane, ktoré potrebuje na zatlačenie Izraela. Keby Egypt chcel, aby mu Izrael vrátil Sinajský polostrov, musel by vstúpiť do priamych rokovaní, uznať Izrael a zriecť sa nároku viesť arabské krajiny. Džamál Abdannásir takúto politiku chápal ako kapituláciu pred USA. OSN uviazla v protikladných interpretáciách oboch strán rezolúcie 242 a v rivalite supervelmocí.

Kľúčové slová: odmietnutie Arabov kapitulovať, konferencia v Chartúme, Rezolúcia BR OSN 242, vojna na vyčerpanie

Abstract

The post-war survival of the Egyptian regime and its steadfastness in resisting Israel attest to the underlying strength of the Egyptian people, who were willing to endure austerity measures. Saudi Arabia and Kuwait agreed at Khartoum summit conference to subsidize Egypt so that Jamal Abd an-Nasir would not be tempted to make a separate peace with Israel. The Egyptian government's main preoccupation was with removing the Israelis from the East bank of the Suez Canal, whether by peaceful means or by force. The Egyptian leader faced a dilemma, regardless of the means he used. If Egypt fought the Israelis while the Soviets were still replenishing the arsenal it had lost in the war, he would not have the offensive weapons needed to drive the Israelis back. If Egypt wanted the Israelis to hand back the Sinai, it would have had to enter direct talks, recognize Israel, and forgo its claim to lead the Arab countries. Jamal Abd an-Nasir viewed this policy as a capitulation to the United States. The United Nations was snarled by the two sides' conflicting interpretations of its

Resolution 242 and by superpowers' rivalry.

Key words: Arab refusal of surrender, the Khartoum conference, UN Resolution 242, War of Attrition

JEL Klasifikácia: Z 19

V júni 1967, v okamihu keď zmĺkli zbrane a Izrael zavŕšil svoju okupáciu arabských území (egyptského Sinajského polostrova, Západného brehu Jordánu a sýrskych Golanských výšin) sa ukázalo, že došlo k oveľa významnejšej udalosti ako bol výsledok na bojiskách Blízkeho východu, že došlo k posunu v pomere síl v globálnom meradle. Vzhľadom na to, že Izrael nerešpektoval rezolúciu o zastavení paľby na sýrskom fronte, ráno 10. júna poslal Alexej Kosygin do Bieleho domu rozhorčenú nótu, že nastal kritický okamih a ukazuje sa možnosť jednostranného zásahu Moskvy.¹ Sovietska nóta naznačovala možnosť vážnych dôsledkov, že ak Izrael nezastaví vojenské operácie v priebehu niekoľkých hodín, ZSSR prijme nevyhnutné kroky, vrátane vojenských. Vtedy sa Lyndon Johnson rozhodol nepovolit' a ako odpoveď na sovietsku nótu vydal rozkaz, aby sa 6. flotila priblížila k izraelským brehom.² Kremľské vedenie pochopilo túto odpoveď skôr ako prišla v písomnej forme a zmierilo sa s dokončením okupácie Golanských výšin Izraelom. Potom mu nezostávalo nič iné ako sa pokúsiť hľadať východisko z krízy na základe objektívnej reality.³

Egyptský prezident Džamál 'Abdannásir si uvedomil, že hlavným terčom Američanmi tolerovaného izraelského útoku bol jeho režim. Po vojne egyptskému ľudu povedal, že prezident Lyndon Johnson pred dvoma rokmi zastavil americkú potravinovú pomoc Egyptu a keď sa mu nepodarilo zlomiť Egypt ekonomickou vojnou, umožnil Izraelu dostať krajinu na kolena vojenskou silou.⁴ Po drivej porážke bol revolučný ideál v arabskej politike zdiskreditovaný a regionálna mocenská rovnováha sa dramaticky vychýlila v prospech arabských konzervatívnych síl. ZSSR nebol pripravený angažovať sa aktívne na podporu svojich dvoch ťažko skúšaných spojencov, Egypta a Sýrie.⁵ Ako supervelmoc ZSSR sa viac

¹ GLASSMAN, Jon D.: *Arms for the Arabs. The Soviet Union and War in the Middle East*. Baltimore and London, The Johns Hopkins Press 1975, s. 57.

² JOHNSON, Lyndon Baines: *The Vantage Point: Perspectives of the Presidency, 1963 – 1969*. New York, Holt, Rinehart & Wilson 1971, s. 301.

³ HAJKAL, Muhammad Hasanajn: *Harb at-talátina sana. Al-infidžár 1967*. (Tridsaťročná vojna. Explózia v roku 1967). Káhira, Markaz al-Ahrám 1990, s. 763.

⁴ Prejav prezidenta pri príležitosti 15. výročia revolúcie, 23. júla 1967. In: 'ABDANNÁSIR, Hudá Džamál (ed.): *Al-madžmū'a al-kāmila li-chutab wa tasrīhāt ar-ra'īs Džamál 'Abdannásir*. (Úplná zbierka prejavov a vyhlásení prezidenta Džamála 'Abdannásira). (I. diel, od 25. mája 1967 do 3. decembra 1968). Káhira, al-Maktaba al-akādīmīja 2005, s. 287-288. Názory prezidenta prijímala väčšina egyptskej vládnucej elity.

⁵ KASS, Ilana: *Soviet Involvement in the Middle East: Policy Formulation, 1966 – 1973*. Boulder, Colorado, Westview Press 1978, s. 41-42.

staral o svoje vzťahy s USA ako s nejakými abstraktnými záväzkami voči svojim regionálnym partnerom. Logika politiky superveľmoci mala prednosť pred inými záujmami. Egypťský prezident obvinil USA z podpory izraelskej rozpínavosti a prerušil s nimi diplomatické styky, čo natoľko roztrpčilo prezidenta Johnsona, že robil všetko, aby mu zabránil znovu získať pozíciu panarabského vodcu.⁶

Rozsah arabskej porážky prekvapil aj amerických činiteľov. Očakávali, že Izrael vyhrá, ale neboli si istí trvaním alebo okamžitými výsledkami vojny. V máji 1967 Lyndon Johnson jasne povedal izraelskému ministrovi zahraničných vecí Abbovi Ebanovi, že Tel Aviv nezostane sám pokiaľ sa nerozhodne ísť sám.⁷ Postoj USA sa však dramaticky zmenil hneď ako sa ukázali ohromujúce výsledky prvého dňa bojov. V memorande prezidentovi 7. júna, jeho poradca pre národnú bezpečnosť, Walt Rostow napísal, že izraelské víťazstvo vytvorilo nové podmienky, ktoré by americká vláda mala rýchlo využiť. Zhrnul oficiálnu pozíciu USA tak, že sa musí postaviť proti akejkol'vek rezolúcii OSN, ktorá by požadovala od Izraela vzdať sa vojenských ziskov, ak to nebude podmienené konečným arabsko-izraelským urovnaním.⁸

Naliehavé otázky súvisiace so situáciou na Blízkom východe a poskytnutím reálnej pomoci arabským krajinám v zápase proti izraelskej agresii, resp. preventívnej vojne, sa hodnotili v Moskve na tajnom zasadnutí vedúcich predstaviteľov komunistických strán už niekoľko hodín po ukončení bojov. Na tejto porade sa predstavitelia okrem iného dohodli na prerušení diplomatických stykov s Izraelom do ukončenia agresie.⁹ Už 10. júna priletel do Káhiry alžírsky prezident Houari Boumedienne a následne sa stretli obe delegácie, egypťská a alžírská na rokovaníach o hľadani východísk zo súčasnej situácie. Na žiadosť egypťského prezidenta odcestoval alžírsky prezident do Moskvy kde 12. a 13. júna viedol naliehavé tajné rokovania so sovietskymi predstaviteľmi. Alžírsky prezident naliehal na sovietsku stranu, aby ZSSR a socialistické krajiny v OSN politicky a diplomaticky podporili postihnuté arabské štáty, pričom zdôraznil nutnosť vojenskej pomoci Egyptu a Sýrii, aby mohli vzdorovať izraelskej okupácii.¹⁰

⁶ Počas svojho prvého stretnutia s kráľom Husajnom po vojne, prezident USA Lyndon Johnson informoval svojho hosťa, že je nahnevaný na Egypt. In: HUSAJN, al-malik: *Muhimmatí ka-malik*. (Moje úlohy ako kráľ). Ammán, Mu'assasat Misrī li-t-tawzīc 1987, s. 205; JOHNSON, Lyndon B.: *The Vantage Point*, s. 303.

⁷ EBAN, Abba: *An Autobiography*. London, Weidenfeld and Nicolson 1977, s. 329; JOHNSON, Lyndon B.: *The Vantage Point*, s. 293.

⁸ Walt Rostow to the President, No. 299, 7 June 1967; and Department of State to Embassy Paris, No. 209550, 8 June 1967, in: *LBJ Files*, 1963 – 1969, kotúč 1 z 8.

⁹ HAJKAL, *Harb at-talátina sana. Al-infidžár 1967*, s. 765-768.

¹⁰ HAJKAL, *Harb at-talátina sana. Al-infidžár 1967*, s. 778-781.

Sovietske vedenie následne zorganizovalo zasadnutie vodcov komunistických strán a vlád európskych socialistických krajín najprv v Moskve a potom 11. a 12. júla v Budapešti.¹¹ V septembri 1967 na zasadnutí v Belehrade sa rokovalo najmä o konkrétnych opatreniach na poskytnutie hospodárskej pomoci arabským krajinám a o rozvíjaní hospodárskej spolupráce s nimi. Účastníci týchto stretnutí vyhlásili, že rozhodne podporujú a budú podporovať arabské vlády v ich spravodlivom zápase za odstránenie následkov agresie. Vyjadrili podporu ešte širšiemu využitiu prostriedkov, zodpovedajúcich záujmom boja proti agresii, za nastolenie spravodlivého mieru na Blízkom východe.¹²

Maršal Matvej Vasiljevič Zacharov, náčelník generálneho štábu sovietskej armády priletel do Káhiry s vojenskou delegáciou 20. júna, nasledujúci deň priletel predseda prezídia Najvyššieho sovietu Nikolaj Viktorovič Podgornyj a uskutočnili sa rozhovory na najvyššej úrovni. Nikolaj Podgornyj povedal Džamálovi ^c Abdannásirovi, že chcel, aby sa jeho návšteva uskutočnila skôr ako dôjde k rokovaniam medzi Alexejom Kosyginom a Lyndonom Johnsonom.¹³ Zdôraznil, že vojenské riešenie nie je pre Egypt schodná alternatíva, lebo keby znova vypukla vojna, je nepravdepodobné, že by sa v nej ZSSR angažoval.¹⁴ Dohoda napriek istým rozdielom v názoroch potvrdila jasný cieľ oboch strán, a to bolo „odstránenie následkov izraelskej agresie“.¹⁵

Na Valnom zhromaždení OSN Arabi vyjadrili vďačnosť za sovietsku pomoc, chválili de Gaulla, sťažovali sa na nekritickú podporu USA sionizmu a Izraelu a tvrdili, že Izrael zle zachádza s arabskými civilistami na okupovaných územiach.¹⁶ Arthur Lall, veľvyslanec Indie pri OSN, ohodnotil prejav egyptského ministra Mahmúda Fawzího ako ústretový a reč kráľa

¹¹ Zúčastnili sa na ňom vedúci predstavitelia Bulharska, Československa, Juhoslávie, Poľska, Maďarska, Nemeckej demokratickej republiky a ZSSR. In: *Dějiny diplomacie, 1961 – 1979*. Praha, Svoboda 1984, s. 431.

¹² MEDVEDKO, Leonid Ivanovič: *K vostoku i zapadu ot Sueca*. Moskva, Izdatel'stvo političeskoj literatury 1980, s. 108.

¹³ RIJÁD, Mahmúd: *Muđakkirát Mahmúd Rijád, 1948 – 1978*. (Spomienky Mahmúda Rijáda). Káhira, Dár al-mustaqbal al-^carabí 1984, s. 94-97; HAJKAL, *Harb at-ťalátína sana. Al-^cinfidžár 1967*, s. 788.

¹⁴ RIAD, Mahmúd: *The Struggle for Peace in the Middle East*. London, Quartet Books 1981, s. 49-50; HAMRÚŠ, Ahmad: *Qissat tawrat 23 júlijú*. (Príbeh revolúcie 23. júla). Vol. V. *Charif ^c Abdannásir*. (Jeseň /Džamála/ ^c Abdannásira). Káhira, Maktabat Madbúli 1984, s. 199; HEIKAL, Mohamed: *Sphinx and Commissar. The Rise and Fall of Soviet Influence in the Arab World*. London, Collins 1978, s. 185-188.

¹⁵ RIAD, Mahmúd: *The Struggle for Peace in the Middle East*, s. 42; HAJKAL, *Harb at-ťalátína sana. Al-^cinfidžár 1967*, s. 788-791; CHURCHILL, Randolph and Winston CHURCHILL: *The Six Day War*. London, Heinemann 1967, s. 206.

¹⁶ GAOR, 5th emergency special session, 1526th plenary meeting, 19 June 1967; 1527th plenary meeting, 20 June 1967; 1529th plenary meeting, 21 June 1967; 1530th plenary meeting, 21 June 1967; RIAD, Mahmúd: *The Struggle for Peace in the Middle East*, s. 46.

Husajna ako triezvu: za najúplnejšiu a najpresvedčivejší arabský prejav označil ten, ktorý predniesol sudánsky premiér Muhammad Mahdžúb.¹⁷

Africké a ázijské krajiny odsúdili Izrael a podporili Arabov a India opakovala návrhy, ktoré predtým predložila BR. Juhoslávia sa postavila na čelo neangažovaných krajín a zvolala ich delegácie. Následne bol predložený návrh rezolúcie, ktorú inicioval juhoslovanský prezident Josip Broz Tito v spolupráci s Indiou a ďalšími štrnástimi nezúčastnenými štátmi. V ňom vyzvali na stiahnutie Izraela, žiadali prísne dodržiavanie prímeria, žiadali generálneho tajomníka OSN, aby vymenoval predstaviteľa, ktorý by pomáhal pri zabezpečení dodržiavania podmienok a udržiavajúceho kontakt so stranami a žiadali BR, aby „zhodnotila všetky stránky situácie na Blízkom východe a hľadala mierové riešenie v súlade s Chartou OSN.“¹⁸

Latinskoamerické a karibské krajiny vyzývali na urovnanie všetkých otázok a problémov v súlade s medzinárodným právom: vystúpenia ich predstaviteľov zdôrazňovali právne zásady, obavu o posvätné miesta v Jeruzaleme a starosť o palestínskych utečencov. Arthur Lall kladne hodnotil, že vystúpenia latinskoamerických delegátov boli veľmi zdržanlivé.¹⁹ Návrh rezolúcie podporovaný väčšinou štátov v regióne žiadal zdržiavať sa hrozieb alebo použitia sily, vyhlásil okupáciu alebo získanie územia silou za neplatné, volal po slobode plavby v medzinárodných vodách, naliehal na primerané vyriešenie otázky utečencov, potvrdil územnú nedotknuteľnosť a politickú nezávislosť všetkých štátov regióne „opatreniami vrátane vytvorenia demilitarizovaných zón“ a žiadal medzinárodný režim pre mesto Jeruzalem.²⁰ Tento návrh sa U Thantovi zdal najvyváženejší a realistický.²¹ Mahmúd Rijád tvrdí, že Arthur Goldberg robil čo mohol, aby „vykoľajil“ latinskoamerický návrh a zabránil jeho prijatiu. Nikolaj Fedorenko naliehal na Mahmúda Rijáda, aby hlasoval za latinskoamerický text, ale on povedal, že Egypt je viazaný princípom arabskej solidarity a arabské štáty sa dohodli, že ho nepodporia, lebo sa zdalo, že odmeňuje Izrael za agresiu. Hoci latinskoamerický návrh si nezaistil dvojtretinovú väčšinu (podľa Rijáda na radosť Izraela a USA), vytvoril základňu pre rokovanie o štyri mesiace neskôr.²²

¹⁷ LALL, Arthur: *The UN and the Middle East Crisis 1967*. New York and London, Columbia University Press 1968, s. 129.

¹⁸ GAOR, 5th emergency special session, 1530th plenary meeting, 21 June 1967; 1548th plenary meeting, 4 July 1967; JABBER, Fuad A.: *International Documents on Palestine 1967*. Beirut, Institute for Palestine Studies 1970, document 127, s. 126-128.

¹⁹ LALL, Arthur: *The UN and the Middle East Crisis 1967*, s. 155-160, 163-166.

²⁰ GAOR, 5th emergency special session, 1529th plenary meeting, 21 June 1967; LALL, Arthur: *The UN and the Middle East Crisis 1967*, s. 172-176.

²¹ U THANT, Maung: *View from the UN*. London and Newton Abbot, David Charles 1978, s. 272.

²² RIAD, Mahmoud: *The Struggle for Peace in the Middle East*, s. 47.

Napriek veľmi intenzívnym snahám, nezúčastnené krajiny neboli schopné vytvoriť text, ktorý by prijali všetky strany a nepodarilo sa ani dosiahnuť kompromis Juhoameričanmi. Arthur Lall sa domnieva, že keby nezúčastnené krajiny boli pracovali pružnejšie, alebo keby sa bolo podarilo hlasovanie odložiť približne o týždeň, mohol vzniknúť prijateľný text.²³ Keď sa hlasovalo o návrhu nezúčastnených krajín, získal väčšinu, ale nie potrebné dve tretiny. Abba Eban to považoval za jedno z najväčších politických víťazstiev Izraela aké kedy dosiahol.²⁴

George Brown vystúpil pred VZ za Britániu 21. júna, práve po parížskej návšteve Harolda Wilsona u Charlesa de Gaulla. Wilsonovi sa zdalo, že de Gaulle je „starý a unavený“ a deprimovaný z toho, že Alexej Kosygin odmietol jeho návrh na rokovania štyroch veľmocí. Francúzsko tradične podporovalo Izrael a kritizovalo Arabov, ale de Gaulle nedokázal pochopiť, prečo Británia vždy stojí pri USA. Obaja muži sa dokázali zhodnúť iba na dvoch veciach o Blízkom východe: že v istom čase obaja sledovali tú istú líniu pri znižovaní dodávok zbraní a že ani jeden nehodlal ísť do New Yorku na mimoriadne zasadnutie VZ. Harold Wilson poznamenal, že de Gaulle má 76 rokov a už nemá veľa času pred sebou.²⁵

V prejave pred VZ George Brown zdôraznil potrebu posilniť organizáciu OSN pre prímerie. Británia mala dlhoročné priateľské väzby so všetkými štátmi regiónu. Nemalo dôjsť k teritoriálnemu rozširovaniu: ak Izrael hodlá anektovať staré mesto Jeruzalem, stratí značnú časť medzinárodnej podpory.²⁶ Eban zaregistroval, že Brownov prejav vyvolal obavy v Izraeli, kvôli možnosti „preventívnej medzinárodnej akcie“ vo veci Jeruzalema.²⁷

Britská vláda sa zišla na druhý deň a Wilson podal správu o svojich parížskych rozhovoroch. George Thomson vystríhal pred hrozbami šterlingových platobných bilancií a ropného problému. Viacerí ministri sa pýtali, prečo Brown robí také veľké prejavy: nebolo by pre Britániu obozretnejšie mať sklonenú hlavu? Crossman si zaznamenal do denníka, že od vojny sa Brown stal kritickejšým voči Izraelu. Podľa Crossmana, by bolo pre Izrael neúnosné, aby sa stiahol za „nezmyselné línie prímeria, ktoré boli nevhodnými mierovými hranicami. Na konci schôdze Harold Wilson odpovedal na kritiku Georga Browna slovami, že to čo Brown mienil bolo, že nemá dôjsť k teritoriálnej expanzii (územným ziskom), ale rovnako k

²³ LALL, Arthur: *The UN and the Middle East Crisis 1967*, s. 183.

²⁴ EBAN, Abba: *An Autobiography*, s. 440.

²⁵ JABBER, Fuad A.: *International Documents on Palestine 1967*, documents 116, 135, 136, 139; WILSON, Harold: *The Chariot of Israel: Britain, America and the State of Israel*. London, Weidenfeld and Nicolson 1981, s. 357-361; CROSSMAN, Richard: *The Diaries of a Cabinet Minister*. Vol. II, London, Hamish Hamilton and Jonathan Cape 1976, s. 392.

²⁶ GAOR, 5th emergency special session, 1529th plenary meeting, 21 June 1967.

²⁷ EBAN, Abba: *An Autobiography*, s. 436-438.

žiadnej „automatickej“ anexii okupovaných území. Crossman dospel k záveru, že Wilson aj Brown „hovorili jedným jazykom k židom vonku a iným jazykom vo vnútri kabinetu“.²⁸

Maurice Couve de Murville, francúzsky minister zahraničných vecí, pritiahol pozornosť VZ k záujmom veľmocí, čo zdôrazňovalo „celosvetovú povahu krízy“. Arthur Lall komentoval, že francúzske zdôrazňovanie konzultácií Veľkej štvorky bolo „jedinečné“ a len pridalo prekážky k medzinárodnému porozumeniu.²⁹ Väčšina ďalších západných rečníkov zdôrazňovala zásady pre úplné urovanie, zásady ktoré sa neskôr uplatnili v rezolúcii 242. Taliansko a Holandsko zdôrazňovali nutnosť hospodárskeho rozvoja prekračujúceho národné prekážky. Švédsko ponúklo poskytnutie ďalšieho personálu pre Organizáciu OSN pre prímerie. Kanada presadzovala plné využitie agentúr OSN, vrátane Palestínskej zmierovacej komisie (Palestine Conciliation Commission). Holandsko hovorilo o voľnom prístupe k posvätným miestam.³⁰

Lyndon Johnson sa rozhodol nevystúpiť v OSN. USA považovali zvolanie mimoriadneho Valného zhromaždenia za predčasné, keďže možnosti BR ešte neboli vyčerpané. Alexej Kosygin bol v New Yorku a keby bol Johnson vystúpil, de Gaulle a Wilson by boli tiež prišli a stretnutie „Veľkej štvorky“ by bolo nevyhnutné. „Zostanem tu“, povedal prezident USA „a prednesiem prejav v pondelok 19. júna ešte skôr než sa zide VZ“. Kosygin mal vystúpiť pred VZ v pondelok o 10,30 a Johnson sa objavil na televíznej obrazovke o pol hodiny skôr, zdôrazňujúc tieto zásady: odpútanie síl a ich stiahnutie, uznanie politickej nezávislosti a územnej celistvosti všetkých krajín v rámci uznaných hraníc, právo všetkých suverénnych národov žiť v mieri a bezpečí, spravodlivé a nestranné vyriešenie problému utečencov, nerušenú námornú plavbu, registráciu a obmedzenie lodných dodávok zbraní. U Thant bol sklamaný, že Lyndon Johnson sa rozhodol predniesť taký významný prejav mimo pôdy OSN a vyslovil sa v tom zmysle, že „či už úmyselne alebo náhodou, prezident Johnson znížil význam OSN“.³¹

Arthur Goldberg vystúpil vo VZ s krátkym prejavom v sobotu, zrejme bez dohody textu s Washingtonom, lebo opakoval výhrady USA k zvolaniu VZ, ale zdôraznil zámer USA

²⁸ CROSSMAN, Richard: *The Diaries of a Cabinet Minister*. Vol. II, s. 392-393.

²⁹ GAOR, 5th emergency special session, 1531st plenary meeting, 22 June 1967; LALL, Arthur: *The UN and the Middle East Crisis 1967*, s. 142-143; JABBER, Fuad A.: *International Documents on Palestine 1967*, documents 106, 107, 111.

³⁰ GAOR, 5th emergency special session, 1533rd plenary meeting, 23 June 1967, 1539th plenary meeting, 28 June 1967.

³¹ JABBER, Fuad A.: *International Documents on Palestine 1967*, documents 114, 134; SCOR, 22nd year, Supplement for April to June 1967; ROSTOW, Eugene: *Peace in the Balance. The Future of American Foreign Policy*. New York, Simon and Schuster 1972, s. 265; EBAN, *An Autobiography*, s. 430; U THANT, *View from the UN*, s. 267-268.

konštruktívne prispieť k úspechu rokovania. Goldberg hovoril znovu v utorok, zdôrazňujúc zásady, ktoré tvorili podstatu Johnsonovho televízneho prejavu. Zásady USA boli zapracované do návrhu rezolúcie, ale o tej sa nehlasovalo.³²

Abba Eban radil izraelskej vláde, aby postupovala trpezlivo a zdržiavala sa nápadných akcií. Počas newyorského pobytu dostal návrhy vlády na mier a bol príjemne prekvapený ich umiernenosťou. Vláda, písal Gideon Rafael, „jasne podriadila územné nároky požiadavkám mieru.“ Izraelský plán bol založený na „Pôvodných medzinárodných hraniciach“, ale s demilitarizáciou tých území, z ktorých sa Izrael stiahne. Eban povedal Deanovi Ruskovi, že jeho vláda skúma ústavné precedensy na oddelenie Západného brehu od Jordánska, na čo Rusk sucho odpovedal, že existuje množstvo precedensov na to, aby sa ľud mohol rozhodnúť“. V Izraeli existovali názorové rozdiely o vhodnosti anexie východného Jeruzalema a delegácia v New Yorku, vrátane skupiny parlamentárov z rozličných strán, poslala telegram zdôrazňujúci aká škoda by sa urobila, keby bolo urobené vyhlásenie o prevzatí východného Jeruzalema počas diskusie VZ o izraelskom stiahnutí. Naliehali, aby sa otázka východného Jeruzalema odložila na obdobie po skončení VZ, ale bezvýsledne.³³

Izraelská vojnová vláda národnej jednoty pod tlakom sionistického hnutia súhlasila s tým, že východný Jeruzalem nebude vrátený Jordánsku. Už 18. júna sa vláda rozhodla anektovať východný Jeruzalem a jeho okolie a 27. júna, po schválení v knesete, sa celý Jeruzalem stal súčasťou Izraela.³⁴ USA a väčšina štátov odsúdila túto izraelskú akciu a hovorca Bieleho domu povedal, že „unáhlený administratívny čin nemôže byť považovaný ako určujúci budúcnosť svätých miest a status Jeruzalema vo vzťahu k nim“. No bez ohľadu na jasný postoj, vždy keď sa táto otázka v priebehu júla dostala na program OSN, USA sa vždy dokázali zdržať hlasovania na podporu rezolúcií vyhlasujúcich nároky Izraela za neplatné. Niet divu, že pri takejto „podpore“ z Washingtonu, Izrael ignoroval protesty z celého sveta a ticho prešiel na premenu Jeruzalema na zjednotené hlavné mesto štátu.³⁵

Izraelská anexia východného Jeruzalema vyvolala veľké medzinárodné znepokojenie a vo viacerých prípadoch rozhorčenie, a celkove nebola uznaná. Johnson a Rusk otvorene

³² GAOR, 5th emergency special session, 1533rd plenary meeting, 23 June 1967, 1548th plenary meeting, 4 July 1967.

³³ RAFAEL, Gideon: *Destination Peace. Three Decades of Israeli Foreign Policy. A Personal Memoir*. New York, Stein & Day 1981, s. 176-178; EBAN, Abba: *An Autobiography*, s. 438; RAFAEL, Gideon: *Twenty Years in Retrospect: 1967 – 1987*. In: ROTH, Stephen J. (ed.): *The Impact of the Six-Day War. A Twenty-year Assessment*. London, Macmillan 1988, s. 3-4; JABBER, Fuad A.: *International Documents on Palestine 1967*, document 113.

³⁴ SHLAIM, Avi: *The Iron Wall. Israel and the Arab World*. London, Penguin Books 2001, s. 251; NEFF, Donald: *Warriors for Jerusalem. The Six Days That Changed the Middle East*. New York, Linden Press/Simon & Schuster 1984, s. 311-312.

³⁵ Tamže, s. 313-314.

odsúdili unáhlený čin Izraela, vykonaný bez konzultácií s náboženskými vodcami alebo spriatelými štátmi. Vatikán vydal vyhlásenie potvrdzujúce jeho postoj v rokoch 1947 – 1949, že „jediné riešenie, ktoré ponúka dostatočnú záruku pre ochranu Jeruzalema a jeho posvätných miest“ je medzinárodný dozor a kontrola mesta a jeho okolia.³⁶

Abba Eban, ktorý hovoril najlepšie bez prípravy, presedel celú noc a písal koncept hlavnej izraelskej reči a vystúpil na rečnícku tribúnu hneď po Alexejovi Kosyginovi. Zdôraznil, tak ako po ňom ďalší izraelskí rečníci, dlhotrvajúce arabské hrozby a provokácie a on rozhorčene odmietol každé vyhlásenie tvrdiace, že Izrael je zodpovedný za vojenské akcie“. Poukázal na neschopnosť OSN: každý „spravodlivý a konštruktívny názor“ v BR bol zmarený vetom, takže rada sa stala jednosmernou cestou. Sovietska vláda použila „nemiestne porovnanie“ izraelskej armády s hitlerovskými hordami. Sovietsky zväz požiadal o zvolanie VZ OSN nie za účelom nájdenia konštruktívneho riešenia, ale preto, aby odsúdil Izrael. Namiesto pričítania viny, VZ by malo predpísať „rad zásad na vytvorenie novej budúcnosti pre Blízky východ“. Nie je možné obnoviť všetko tak ako to bolo pred 5. júnom 1967. Povedal, že situácia na okupovaných územiach je normálna a pokojná, že Izraelčanom nie je dovolené usadzovať sa na Západnom brehu alebo v pásme Gazy a že žiadni Arabi neboli vyhnaní okrem tých, ktorí bývali v synagógach v starom meste. Prijatie izraelského zákona o administratívnom zjednotení východného a západného Jeruzalema nie je ústupom, ale krokom vpred k mierovému stavu, k úcte, k posvätnosti a k slobodnému prístupu...“ Abba Eban povedal, že Izrael si praje rokovať slobodne so svojimi susedmi o „trvalých a spravodlivých riešeniach ...“³⁷

Arthur Lall zhodnotil Ebanov prejav ako dosť otvorený, hoci niektoré dôležité veci neboli definované.³⁸ Generál Odd Bull bol toho názoru, že Izrael prichádza o možnosť dosiahnutia mieru. „Keby si Izrael skutočne želal mier po veľkých víťazstvách v roku 1967, mohol by ho dosiahnuť“. Izrael podľa Bulla „mal vyložiť svoje karty na stôl a ponúknuť stiahnutie sa zo všetkých území okupovaných v roku 1967 za uznanie, spravodlivosť a bezpečnosť. Keby sa toto bolo stalo, tak Arabi šokovaní totálnou porážkou, by boli súhlasili.“³⁹ U Thant vedel, že Abba Eban je jazykovo pohotový, politicky schopný a osobne prívetivý“;

³⁶ IRANI, George E.: *The Papacy and the Middle East. The Role of the Holy See in the Arab-Israeli Conflict, 1962 – 1984.* Notre Dame, Indiana, University of Notre Dame Press 1986, s. 73; JABBER, Fuad A.: *International Documents on Palestine 1967*, documents 118, 123, 124, 140.

³⁷ GAOR, 5th emergency special session, 1526th plenary meeting, 19 June 1967, 1536th plenary meeting, 26 June 1967, 1541st plenary meeting, 29 June 1967.

³⁸ LALL, Arthur: *The UN and the Middle East Crisis 1967*, s. 140.

³⁹ BULL, Odd: *War and Peace in the Middle East. The Experiences and Views of a U.N. Observer.* London, Cooper 1976, s. 125-126.

ale odpovedal stroho na Ebanovu kritiku OSN. U Thant povedal, že sa zapájal do potrebných konzultácií skôr ako sa rozhodol stiahnuť vojakov UNEF. Vždy bolo úmyslom Valného zhromaždenia, aby jednotky UNEF boli rozmiestnené na oboch stranách línie, ale Izrael dôsledne odmietal umiestnenie síl na svojom území.⁴⁰

Už 30. júna sa na Suezskom prieplave odohral vážny incident a od začiatku júla došlo k viacerým zrážkam, čo viedlo U Thanta, aby Egyptu a Izraelu navrhol nasadenie pozorovateľov OSN, aby predchádzali porušovaniu prímeria. V sobotu 8. júla ráno Egypt požiadal o zvolanie naliehavého zasadnutia BR. Izrael požiadal o zvolanie popoludní toho istého dňa. BR sa zišla o 6. h večer, ale prerušovaná schôdzka trvala až do nedeľnejšej polnoci.⁴¹

Egypt sa sťažoval na novú izraelskú agresiu. Izrael poukazoval na „rad incidentov“, ale tvrdil, že Egypt prvý porušil prímerie. Nikolaj Fedorenko odsúdil Izrael, že znova narúša mier a napadol USA za ich činy vo Vietname a v Dominikánskej republike. Povedal, že ZSSR pevne podporuje Arabov a navrhol, aby BR uložila sankcie Izraelu, hoci neurobil v tomto smere žiadne konkrétne návrhy ani počas neformálnych konzultácií. Delegácia Mali naliehala na BR, aby zaistila stiahnutie Izraela z okupovaných území.⁴²

U Thant formálne navrhol, aby boli pozorovatelia OSN rozmiestnení medzi oboma stranami v pásme Suezského prieplavu a túto myšlienku podporili USA, Británia a India. Lord Caradon a Arthur Goldberg vyjadrili nevôľu nad Fedorenkovým prudkým vystúpením a Caradon volal po bezpečnosti a stabilite, ktorá by sa mala dosiahnuť medzinárodnou autoritou a činnosťou. Nakoniec v neformálnej diskusii bolo vypracované súhlasné vyhlásenie na podporu návrhu generálneho tajomníka, ktoré prečítal predseda a BR ho prijala. Arthur Lall komentuje, že to rozhodnutie bolo o niečo „dôraznejšie“ než predošlé výzvy na prímerie.⁴³

Generál Bull sa okamžite spojil s oboma stranami kvôli uplatneniu tohto rozhodnutia. Keď sa 12. júla stretol s Dajanom, ten sa ho pýtal aké podmienky hliadkovania prijme Egypt, keďže chcel, aby na oboch stranách prieplavu boli rovnaké podmienky. Sprvoti Dajan nesúhlasil s tým, aby pozorovatelia OSN mohli voľne odchádzať zo svojich pozorovacích stanovíšť a chcel, aby bola na mape vyznačená čiara prímeria v strede prieplavu. Na druhej strane sa Bull stretol s podozrievavými a neochotnými Egyptanmi, ktorí chceli nastoliť také podmienky, ktoré boli pre OSN neprijateľné. Egyptania odmietli Dajanov návrh na

⁴⁰ U THANT, Maung: *View from the UN*, s. 269.

⁴¹ SCOR, 22nd year, Supplement for July-September 1967; U THANT, Maung: *View from the UN*, s. 277.

⁴² SCOR, 22nd year, 1366th meeting, 9/10 July 1967; LALL, *The UN and the Middle East Crisis 1967*, s. 201.

⁴³ LALL, Arthur: *The UN and the Middle East Crisis 1967*, s. 203.

vyznačenie čiary uprostred priepľavu s tým, že celý priepľav je egyptským územím. Bull naliehal na pozastavenie normálnej plavby oboma stranami a nakoniec sa dosiahla tichá dohoda, ktorú prijali Egypt aj Izrael.⁴⁴

Tak Egypt ako aj Izrael robili ťažkosti pri používaní vysielaciek pozorovateľmi OSN ponad priepľav a Egypt namietal aj proti používaniu šifier. Bull povedal, že takéto obmedzenia znemožnia pozorovateľom OSN vykonávať svoje úlohy. Bolo prijaté riešenie, že rádiové spojenie krížom cez priepľav pôjde cez Bullov hlavný stan v Jeruzaleme, ale Egypt trval na zákaze šifrovania správ. Nakoniec Egypt aj Izrael súhlasili s pozemnými hliadkami v obmedzenom režime a trvalo tri týždne kým sa odstránili praktické nedostatky. Bull by bol chcel aspoň dva hliadkové člny, ale obe strany to odmietli. Na oboch stranách bolo 5. augusta rozmiestnených 16 pozorovateľov a 12. augusta U Thant požiadal zvýšenie počtu pozorovateľov na 50.⁴⁵

Problémy generála Bulla však neboli prekonané. Až po dvoch týždňoch tvrdých rokovaní mohli pozorovatelia efektívne pracovať. Celkove bolo rozmiestnených deväť pozorovacích stanovíšť na každej strane priepľavu, pričom komunikačná podpora bola minimálna. Bojová činnosť sa obnovila a 26. augusta bola zostrelená egyptská stíhačka. Obe strany sa navzájom obviňovali z porušovania prímeria. V blízkosti Port Tawfíqu sa objavili malé izraelské plavidlá a Egypt varoval, že keď prekročia určitú čiaru, dostanú sa pod paľbu. Keď k tomu došlo, Izrael odpovedal ostreľovaním Port Tawfíqu a Suez. Strelba sa rozšírila pozdĺž celého priepľavu, čo viedlo k ťažkým ľudským i materiálnym stratám.⁴⁶

Mimoriadne Valné zhromaždenie obnovilo rokovania 12. júla po týždennom odklade, pričom bolo podľa Abbu Ebana držané pri živote „diplomatickým umelým dýchaním“ a pokračovalo v zasadaniach do 21. júla, opätovným hľadaním základne pre mier. Najviac po urovnaní dychtila Veľká Británia, lebo mala záujem na urýchlennom otvorení priepľavu. George Thomson v Dolnej snemovni povedal, že vláda si želá priateľstvo arabských krajín, pretože je závislá od blízkovýchodnej ropy. George Brown si nebral servítku keď vypočítaval straty, ktoré uzavretie priepľavu spôsobuje jeho krajine, písal Gideon Rafael. ZSSR nabádal Arabov, aby boli pružnejší a pristúpili k uznaniu Izraela za stiahnutie jeho vojsk z

⁴⁴ SCOR, 22nd year, Supplement for July-September 1967; BULL, Odd: *War and Peace in the Middle East. The Experiences and Views of a U.N. Observer*, s. 132-136.

⁴⁵ U THANT, Maung: *View from the UN*, s. 280; BULL, Odd: *War and Peace in the Middle East. The Experiences and Views of a U.N. Observer*, s. 134-135.

⁴⁶ SCOR, 22nd year, Supplement for July-September 1967; BULL, Odd: *War and Peace in the Middle East. The Experiences and Views of a U.N. Observer*, s. 139-140.

okupovaných území. Aj keď Egypt bol nepochybne pružnejší ako predtým, v arabskom tábore vládli vážne rozpory.⁴⁷

Z iniciatívy Kuvajtu sa dňa 18. júna 1967 uskutočnila schôdza všetkých arabských ministrov zahraničných vecí. Tam došlo k dohode o zjednotení arabských postojov a o podpore stanoviska frontových štátov v diplomatickom zápase, ktorý pokračoval na pôde VZ OSN a o rozhodnutí prerušiť diplomatické styky s USA a zastaviť im dodávky ropy.⁴⁸ Táto schôdzka otvorila novú etapu arabskej solidarity. Jordánsky kráľ Husajn po porážke dospel k záveru, že Západný breh by mohol znova získať jedine diplomatickou cestou. Svoje úsilie venoval hľadaniu politických prostriedkov, ktorými by mohol presvedčiť Izrael, aby sa stiahol z územia, ktoré obsadil.⁴⁹ Preto jeho prvá cesta smerovala do Európy a do USA.

Pred cestou do Európy kráľ Husajn navštívil 22. júna Káhiru kde uskutočnil rozhovory s Džamálom 'Abdannásirom, ktorý vysvetlil kráľovi ciele Egypta v nasledujúcom období, ktoré spočívali v odmietnutí porážky, upevňovaní arabskej solidarity a stanovení spoločnej arabskej národnej stratégie. Poukázal na to, že Egypt je nútený zblížovať sa so ZSSR a socialistickými štátmi vzhľadom na to, že USA plne podporujú Izrael a dodávajú mu všetky druhy zbraní. Povedal, že odstrániť následky agresie bude možné iba ozbrojeným zápasom, lebo Izrael sa nestiahne z území, pokiaľ za to nebude musieť zaplatiť vysokú cenu. Izrael by chcel uzavrieť bilaterálne mierové dohody s Egyptom, Jordánskom, Sýriou a ostatnými arabskými štátmi a tak zlikvidovať palestínsku otázku. Povedal, že Egypt bude pokračovať v pokusoch o mierové urovanie v OSN, pretože potrebuje viac času na obnovu svojej vojenskej sily, ale nikdy sa nepodriadi Izraelu. Prezident požiadal kráľa, aby rokoval s Američanmi aj v mene Egypta s podmienkou, že nepodpíše separátny mier s Izraelom, ale môže sa pokúsiť o dosiahnutie mierového riešenia, na základe ktorého by sa Izrael stiahol zo Západného brehu.⁵⁰

Kráľ Husajn odcestoval z Káhiry a jeho cesta po Európe a USA trvala od 24. júna do 7. júla 1967. V New Yorku vystúpil na VZ v mene všetkých Arabov a ponúkol mier za vrátenie okupovaných území. Potom navštívil Washington, kde zisťoval americké úmysly. Počas stretnutia s prezidentom Lyndonom Johnsonom kráľ Husajn vyložil arabské stanovisko a povedal, že je ochotný ponúknuť Izraelu mier ak vráti Západný breh, ktorý bol rozhodnutý

⁴⁷ LALL, Arthur: *The UN and the Middle East Crisis 1967*, s. 204; RAFAEL, Gideon: *Destination Peace*, s. 184-185; EBAN, Abba: *An Autobiography*, s. 442.

⁴⁸ RIJÁD, Mahmúd: *Mudakkirát Mahmúd Rijád, 1948 – 1978*, s. 106.

⁴⁹ LUNT, James: *Hussein of Jordan. A Political Biography*. London, Macmillan 1989, s. 110; DALLAS, Roland: *A Life on the Edge. King Hussein*. London, Profile Books 1999, s. 124; SALIBI, Kamal: *The Modern History of Jordan*. London, I.B. Tauris 1998, s. 223.

⁵⁰ RIAD, Mahmoud: *The Struggle for Peace in the Middle East*, s. 46.

demilitarizovať. Johnson odpovedal, že Jordánsko bude musieť rokovať priamo s Izraelom.⁵¹ Táto požiadavka však uzavrela bránu všetkým nádejam na urovanie, lebo arabská verejná mienka bola tvrdo proti priamym rokovaniam. Lyndon Johnson neponúkol kráľovi nič okrem hmlistých sľubov.

Do Káhiry 10. júla znova priletel alžírsky prezident a rokoval s egyptským prezidentom. Ich rozhovor sa točil aj okolo úlohy Jordánska vo vojne kde sa ich názory rozchádzali. Po návrate z Európy a USA kráľ Husajn 11. júla prišiel do Káhiry a referoval, že hľadať pre Arabov spravodlivé riešenie v OSN sa ukazuje ako beznádejné jednak pre zdržovacu taktiku USA a jednak pre nejednotné postoje arabských delegátov a navrhol zvolanie arabskej konferencie na najvyššej úrovni.⁵² Jordánska delegácia sa pripojila k egyptsko-alžírskym rozhovorom a ukázalo sa, že porazení Arabi majú len dve možnosti: buď sa podriadia Američanom alebo budú bojovať: keďže vzdať sa pre nich neprichádza do úvahy, zostáva len boj. Situácia Jordánska je odlišná, lebo nemá možnosti a prostriedky na to, aby viedlo ozbrojený zápas za navrátenie Západného brehu, ktorého budúcnosť je znepokojujúca. Preto Jordánsko musí hľadať politické cesty na jeho opätovné získanie pomocou Američanov.⁵³ Kráľ Husajn sa potom vrátil do vlasti.

Stretnutie arabského vzdoru sa konalo v Káhire 13. júla 1967 a zišlo sa na ňom päť prezidentov: Džamál 'Abdannásir (Egypt), Núraddín al-Atásí (Sýria), Houari Boumedienne (Alžírsko), 'Abdarrahmán 'Árif (Irak) a Ismácíl al-Azharí (Sudán). Rokovali o situácii a podporili politiku neústupnosti, vzdoru a nutnosti oslobodenia okupovaných území.⁵⁴ Prezidenti sa dohodli, že Houari Boumedienne a 'Abdarrahmán 'Árif okamžite odcestujú do Moskvy a budú viesť neodkladné tajné rokovania so sovietskymi vodcami. Obaja odleteli z Káhiry 17. júla cez Juhosláviu kde ich počas krátkej zastávky v Belehrade prezident Josip Broz Tito informoval o priebehu a výsledkoch druhého zasadania vodcov strán a vlád socialistických krajín, ktoré sa konalo v júni 1967 v Budapešti. Potom pokračovali na ceste do Moskvy, kde sa stretli so sovietskym politickým a vojenským vedením.⁵⁵

Kým Leonid Brežnev vysoko oceňoval stupeň pripravenosti Izraela, tvrdo kritizoval žalostné vystúpenie arabských armád. Obidvom prezidentom bez obalu povedal, že strategická rovnováha medzi Izraelom a jeho arabskými susedmi nebola vhodná na žiadnu vojenskú akciu. Leonid Brežnev preto otvorene radil, aby Arabi, vzhľadom na rozsah

⁵¹ MUTAWI, Samir A.: *Jordan in the 1967 War*, Cambridge, Cambridge University Press 1987, s. 174.

⁵² RIAD, Mahmoud: *The Struggle for Peace in the Middle East*, s. 47-48.

⁵³ HAJKAL, *Harb at-talátina sana. Al-infidžár 1967*, s. 905.

⁵⁴ FAWZÍ, Muhammad: *Harb at-talát sanawát*, s. 192.

⁵⁵ RIJÁD, Mahmúd: *Mudakkirát Mahmúd Rijád, 1948 – 1978*, s. 111.

deštrukcie svojich vojsk, prijali politické riešenie ako najvhodnejšiu alternatívu a ukončili vojnový stav s Izraelom. Do Káhiry sa prezidenti vrátili večer 18. júla, aby referovali o výsledkoch svojej cesty.⁵⁶ Uviedli, že rozpory sa prejavujú nielen vo východnom bloku, ale dokonca v sovietskom vedení. Podľa záznamu zo stretnutia Džamála ‘Abdannásira s obidvoma prezidentmi, kremel’skí vodcovia otvorene nesúhlasili so svojimi arabskými hosťami v názore ako sa postaviť k následkom porážky a akú stratégiu prijať v povojnovom období. Podľa toho istého protokolu, Alexej Kosygin povedal, že Arabi nie sú v postavení, aby prijali militantnú a odmietajúcu politiku; dobre im radí, aby zaujali pružný prístup v OSN a rokovali s Američanmi, ktorí určite budú hrať hlavnú úlohu pri urovnávaní konfliktu. Sovietsky premiér varoval svojich dvoch návštevníkov, že revolučné heslá by mali byť založené skôr na skutočnej moci ako len na rétorike.⁵⁷

Houari Boumedienne síce hovoril o jednoznačnej podpore sovietskych predstaviteľov arabskej veci, ale poukázal aj na isté protirečenia: na jednej strane trvajú na tvrdom postoji voči arabským „reakčným“ silám, ale na druhej strane volajú po plnom arabskom spojenectve bez ohľadu na ideologické rozdiely. Keďže vedia, že v najbližších troch rokoch Arabi nebudú schopní pristúpiť k žiadnej vojenskej akcii, považujú za nutné pristúpiť v súčasnosti k politickým riešeniam.⁵⁸ Po diskusii, ktorá trvala ďalšie dva dni, premiér Sudánu Muhammad Ahmad Mahdžúb, pozval arabských ministrov zahraničných vecí na schôdzu do Chartúmu 1. augusta 1967 s cieľom pripraviť program arabského summitu plánovaný na koniec augusta.⁵⁹

V priebehu augusta 1967 sa výrazne prejavila úloha prezidenta Josipa Broza Tita, ktorý navštívil Sýriu a Egypt a vyvíjal tlak na USA a osobitne na prezidenta Lyndona Johnsona v snahe dosiahnuť v BR OSN rezolúciu vyváženú a spravodlivú aj pre Arabov. Takto participovali všetky arabské štáty, ZSSR a socialistické štáty pri politickej a vojenskej podpore Egypta a jeho armády v najkritickejších chvíľach. Bola to skutočne silná podpora pri realizácii politiky vzdoru voči Izraelu v období považovanom v najnovšej histórii Egypta za najťažšie. V tom čase nepoľavovala vôľa Egypt’anov a úsilie ich prezidenta a ďalších politických predstaviteľov a vojenských veliteľov, aby čo najskôr došlo k vybudovaniu predsunutej obrannej línie pri Suezskom prieplave.⁶⁰

⁵⁶ RIJÁD, Mahmúd: *Muḍakkirát Mahmúd Rijád*, 1948 – 1978, s. 113.

⁵⁷ RIAD, Mahmoud: *The Struggle for Peace in the Middle East*, s. 49-50; HAMRÚŠ, Ahmad: *Qissat ṭawrat 23 júlíj*, Vol. V, s. 188; HEIKAL, Mohamed: *Sphinx and Commissar*, s. 185-188.

⁵⁸ RIAD, Mahmoud: *The Struggle for Peace in the Middle East*, s. 50-51.

⁵⁹ FAWZÍ, Muhammad: *Harb at-ṭalát sanawát*, s. 193.

⁶⁰ FAWZÍ, Muhammad: *Harb at-ṭalát sanawát*, s. 196-197.

Pre arabské revolučné režimy – Sýria, Irak, Alžírsko, OOP a Jemen – bola naliehavo nutná protiofenzíva, aby sa zarazil príliv amerického prenikania do regiónu. Podľa ich názoru ukončenie diplomatických stykov s Američanmi nebolo adekvátnou odpoveďou, ktorá by USA prinútila zmeniť politiku. Postoj Moskvy ich však prinútil vytriezviť a Džamál ^cAbdannásir, ktorý zaujal realistickejší postoj, potom súhlasil so zvolaním summitu hláv arabských štátov do Chartúmu na konci augusta.⁶¹ Chartúmsky summit predstavoval predel vo vnútorných a vonkajších vzťahoch arabského sveta; označil koniec jednej éry a začiatok ďalšej. Na miestnej úrovni význam summitu spočíval v skutočnosti, že Džamál ^cAbdannásir prijal status quo a vzdal sa svojej dlho presadzovanej ambície vytvoriť skupinu arabských štátov na rozhodovanie o otázkach regionálnej a medzinárodnej politiky pod jeho vedením. Dospel k tomu, že si uvedomil ťažkosti inherentné v takom pláne, vzhľadom na prevládajúce vnútroštátne záujmy v arabskej politike. Namiesto toho začal hovoriť o potrebe vytvorenia „nového arabského regionálneho systému“ založeného na spolupráci, koordinácii a spoločnom úsilí. To požadovalo posilnenie Ligy arabských štátov tak, aby mohla zastávať efektívnejšiu úlohu.⁶²

V takomto ovzduší sa uskutočnil v Chartúme od 28. augusta 1967 prvý povojnový arabský summit, na ktorom sa zúčastnili všetky hlavy arabských štátov a ich delegácie a delegácia OOP.⁶³ Na tejto schôdzi došlo k myšlienkovému zblíženiu a arabskej solidarite a hlavy štátov dospeli k spoločnému rozhodnutiu v arabsko-izraelskom konflikte (čím potvrdili stanovisko a politiku egyptského prezidenta), že nátlak na Izrael, aby sa stiahol z okupovaných území bude v najbližšom období možno uskutočňovať iba diplomatickými prostriedkami.⁶⁴ Rozhodnutie vymedzilo rámec pre politické riešenia, ktoré chceli Arabi presadiť, t. j. nerokovať s Izraelom, neuznať ho a neuzavrieť s ním mier.⁶⁵ Rozhodnutie podporilo plné práva palestínskeho ľudu a poskytnutie ročnej finančnej podpory Egyptu a Jordánsku od ropných štátov: Líbye, Kuvajtu a Saudskej Arábie.⁶⁶ Došlo k stretnutiu medzi

⁶¹ RIJÁD, Mahmúd: *Mudakkirát Mahmúd Rijád, 1948 – 1978*. Vol. 3. *Amríká wa al-^cArab*. (Spomienky Mahmúda Rijáda. USA a Arabi). Káhira, Dár al-mustaqbal al-^carabí 1984, s. 49.

⁶² Prejav prezidenta pri príležitosti 15. výročia revolúcie, 23. júla 1967. In: ^cABDANNÁSIR, Hudá Džamál (ed.): *Al-madžmú^ca al-kámila li-chutab wa tasríhát ar-ra'ís Džamál ^cAbdannásir*. (I. diel, od 25. mája 1967 do 3. decembra 1968), s. 299-300.

⁶³ Zúčastnili sa: Džamál ^cAbdannásir (Egypt), kráľ Fajsal (Saudská Arábia), kráľ Husajn (Jordánsko), ^cAbdarrahmán ^cĀrif (Irak), emir Sabáh as-Sálím as-Sabáh (Kuvajt), Charles Hilu (Libanon), ^cAbdalláh as-Sallál (Jemen), emir Hasan ar-Ridá (následník trónu Líbye), Ahmad aš-Šuqajrí (OOP), ^cAbdal^cazíz Boutefliqa (Alžírsko v zastúpení prezidenta Houariho Boumedienna), Muhammad bin Hajma (premiér Maroka v zastúpení kráľa Hasana II.), al-Báhí al-Adgam (premiér Tuniska v zastúpení prezidenta al-Habíba Burgibu). In: RIJÁD, Mahmúd: *Mudakkirát Mahmúd Rijád, 1948 – 1978*, Vol. 1, s. 130.

⁶⁴ Al-HILÚ, Ibráhím: *Harb 5 huzajrán*. (Vojna 5. júna). Bejrút, Dár al-kátib al-^carabí b.d., s. 89-91.

⁶⁵ DAYAN, Moshe: *Story of My Life*, s. 447.

⁶⁶ HAMRÚŠ, Ahmad: *Qissat tawrat 23 júlijú*, Vol. V, s. 199-203.

Egyptom a Saudskou Arábiou o urovnání jemenského problému a o návrate zvyšku egyptských vojsk z Jemenu do Egypta. Tým sa dosiahlo vyčistenie vzťahov medzi oboma krajinami.⁶⁷

V Chartúme Džamál^cAbdannásir musel rezignovať na panarabskú revolučnú cestu, prijať zásadu priority práv jednotlivých arabských štátov bez ohľadu na záujmy ľudových mäs, a tak sľúbil, že nebude zasahovať do ich vnútorných záležitostí. Musel zmeniť integrálnu a dlho presadzovanú zásadu svojej arabskej politiky; snahu o arabskú jednotu. Táto snaha bola hlavnou príčinou arabskej studenej vojny, ktorá v uplynulých pätnástich rokoch viedla k polarizácii medziarabských vzťahov. Arabská studená vojna bola do značnej miery výsledkom neúnavnej snahy Džamála^cAbdannásira vybudovať pevné zoskupenie arabských štátov so spoločnou a jasne definovanou zahraničnou politikou. Pre tento cieľ použil ideológiu arabského nacionalizmu ako heslo proti mnohým arabským vládcam, ktorí sa stavali proti hegemonii Egypta, a ktorí boli rozhodnutí udržať si získané pozície.⁶⁸ Výsledkom bola nestabilita a vzájomné spory.

Možno argumentovať, že medziarabské rozpory prispeli do značnej miery aj k chybným hodnoteniam situácie a vydláždili cestu k vypuknutiu vojny v júni 1967. Zmena zmýšľania Džamála^cAbdannásira v Chartúme bola oneskoreným prijatím vlastného neúspechu radikálne pretransformovať nezávislý arabský štátny subsystém. Odrážala tiež zúfale materiálne podmienky, v ktorých sa Egypt po vojne nachádzal. Egyptský vodca si nemohol dovoliť ďalší zdĺhavý ideologický zápas s konzervatívnymi silami. Potreboval ich finančnú pomoc, aby prebudoval svoju armádu a nahradil straty príjmov vzhľadom na uzavretie Suezského prieplavu. Za to ponúkol ústupky kráľovi Fajsalovi. Obaja vládcovia sa stretli v dome sudánskeho premiéra Muhammada Mahdžúba a dohodli sa na pláne stiahnutia egyptských jednotiek z Jemenu.⁶⁹

Džamál^cAbdannásir prejavil pružnosť aj voči západným mocnostiam. Postavil sa proti návrhu arabských radikálov dočasne pozastaviť ťažbu ropy tvrdením, že by to viacej poškodilo arabské ekonomiky ako západné a takmer určite by zo všetkých západných štátov urobilo nepriateľa Arabov. Jeho nový realizmus sa prejavil v jeho nechote požiadať konzervatívne arabské režimy, aby prerušili diplomatické styky s vládou USA. Rozhodnutie

⁶⁷ BÁDÍB, Sa'íd Muhammad: *As-Sirá^c as-su'údí al-misrí hawla al-Jaman aš-šimáli, 1962 – 1970*. (Saudsko-egyptský zápas o severný Jemen). London, Dar al-Saqi 1990, s. 137-138; HAJKAL, Muhammad Hasanajn: *Harb at-talátina šana. Al-Infidžár 1967*, s. 932.

⁶⁸ DŽIRDŽIS, Fawwáz: *An-nizám al-iqlímí al-^carabí wa al-quwá al-kubrú*. (Arabský regionálny poriadok a veľmoci). Bejrút, Markaz dirását al-wahda al-^carabíja 1997, s. 310.

⁶⁹ MAHGOUB, Mohamed Ahmed: *Democracy on Trial: Reflections on Arab and African Affairs*. London, Andre Deutsch 1974, s. 140.

kráľa Husajna vstúpiť do vojny na strane Egypta naň tak zapôsobilo, že informoval kráľa, že môže ísť voľne za separátne dohodnutým urovnaním – vrátane podpisu obrannej zmluvy s USA – aby získal späť Západný breh a Jeruzalem.⁷⁰ Argumenty Sýrie, Iraku a OOP ho nepresvedčili, aby prerušil s Washingtonom všetky styky: jeho snaha smerovala nielen k zlepšovaniu vzťahov s arabskými konzervatívami, ale nechcel si zabuchnúť ani komunikačné kanály k USA. Cez vojnu a najmä v období po nej si egyptský vodca akútne uvedomoval vplyv USA a jeho váhu v regióne. A tak požiadal saudskoarabského kráľa Fajsala, aby prevzal úlohu jeho komunikačného kanálu k Johnsonovej administratíve. V otázke arabsko-izraelského konfliktu sa Džamál[°]Abdannásir dokonca rozišiel s arabskými radikálmi: ich výzva na totálnu vojnu proti židovskému štátu naň nezapôsobila. Vedel veľmi dobre, že regionálna mocenská rovnováha je v prospech Izraela, ktorý tiež získal sympatie a rešpekt svetovej verejnej mienky a rozhodujúcu prevahu v medzinárodnej diplomacii.⁷¹ Navyše, ZSSR a hnutie nezúčastnených informovali Arabov, že by dali prednosť mierovej ceste von z arabsko-izraelského labyrintu.⁷²

Pre všetky tieto dôvody sa v Chartúme egyptský prezident pridal na stranu umiernených síl a na podporu skôr politického ako vojenského riešenia konfliktu. Tento fakt netreba zamieňať s tromi deklaráciami summitu voči Izraelu – „žiadne mier, žiadne rokovania, žiadne uznanie“. Sudánsky premiér Muhammad Mahdžúb zaregistroval, že tri „nie“ boli prijaté ako kompromisný variant namiesto nekompromisného stanoviska OOP. Neskôr Džamál[°]Abdannásir, kráľ Husajn a ďalší arabskí činitelia dali jasne najavo verejne aj súkromne, že sú ochotní uzavrieť s Izraelom mier za úplné izraelské stiahnutie sa z arabských území, ktoré okupoval v roku 1967 a za spravodlivé vyriešenie palestínskeho problému.⁷³

⁷⁰ Kráľ Husajn naliehal na kolektívnu arabskú stratégiu v súvislosti s otázkou mieru s Izraelom. In: MAHGOUB, Mohamed: *Democracy on Trial*, s. 141; RIJÁD, Mahmúd: *Mudakkirát Mahmúd Rijád, 1948 – 1978*. Vol. 3, s. 47-48; HUSAJN: *Muhimmatī ka-malik*, s. 228; RIAD, Mahmoud: *The Struggle for Peace in the Middle East*, s. 46-47; FARÍD, [°]Abdalmadžíd: *Min mahádir idžtima[°]át [°]Abdinnásiri al-[°]arabíja wa ad-dawlíja*. (Z protokolov stretnutí /Džamála/ [°]Abdannásira). Bejrút, Mu[°]assasat al-abhát al-[°]arabíja 1979, s. 82-92; HAMRÚŠ, Ahmad: *Qissat tawrat 23 júlijú*, Vol. V, s. 202-203.

⁷¹ V novembri 1967 Džamál [°]Abdannásir verejne vyhlásil, že Egypt rokoval s USA, pretože „nemôžeme dovoliť, aby hnev riadil našu politiku“. In: [°]ABDANNÁSIR, Hudā Džamál (ed.): *Al-madžmú[°]a al-kámila li-chutab wa tasríhát ar-ra[°]ís Džamál [°]Abdannásir*. I. diel, s. 334; RIAD, Mahmoud: *The Struggle for Peace in the Middle East*, s. 56; HAMRÚŠ, Ahmad: *Qissat tawrat 23 júlijú*, Vol. V, s. 288; FARÍD, [°]Abdalmadžíd: *Min mahádir idžtima[°]át [°]Abdinnásiri al-[°]arabíja wa ad-dawlíja*, s. 98.

⁷² MAHGOUB, Mohamed: *Democracy on Trial*, s. 145.

⁷³ MAHGOUB, *Democracy on Trial*, s. 146; United Arab republic, No. 41, 2 January 1968, in: *LBJ Files, 1963 – 1969*, kotúč 7 z 8; MUTÁWI[°], Samír: *Madžmú[°]at chutab al-malik Husajn. 25 [°]ámm min at-tárich, 1952 – 1977*. (Zobrané prejavy kráľa Husajna. 25 rokov dejín). I. diel. London 1978, s. 622; RIAD, Mahmoud: *The Struggle for Peace in the Middle East*, s. 53-56; FARÍD, [°]Abdalmadžíd: *Min mahádir idžtima[°]át [°]Abdinnásiri al-[°]arabíja wa ad-dawlíja*, s. 92; HUSAJN, al-malik: *Harbuná ma[°]a Isrá[°]íl*. (Kráľ Husajn: Moja vojna s Izraelom). Bejrút, Dár an-nahár li an-našr 1968, s. 97-99; HAMRÚŠ, Ahmad: *Qissat tawrat 23 júlijú*, Vol. V, s. 235, 244; STEPHENS, Robert: *Nasser. A Personal biography*. London, Allen Lane The Penguin Press 1971, s. 523.

Chartúmske rezolúcie boli skôr strategické ako taktické v tom, že hlásali radikálny posun vo vnútorných i vonkajších vzťahoch arabských štátov. Tento posun bol produktom zmenenej psychologickéj a politickej nálady a materiálnych podmienok v arabskom svete.⁷⁴ Historicky, vojny slúžili ako katalyzátor dramatických zmien vo svetovom systéme; vojna roku 1967 nebola výnimkou. Podkopala legitimitu dominantnej ideológie reprezentovanej revolučným arabským systémom. V očiach obyvateľstva heslá arabského nacionalizmu, jednoty a socializmu stratili veľa zo svojej príťažlivosti. Nové militantné elementy, ako islámsky fundamentalizmus a palestínsky odboj, zdedili legitimitu a pokračovali v boji. V tomto zmysle vojna roku 1967 posilnila trend islámskej obrody.

V medziarabskej politike sa celková rovnováha síl dramaticky presunula na stranu konzervatívcov, ktorí mali v rukách mešec s peniazmi a ich hlas v Chartúme výrazne zosilnel. Džamál cAbdannásir uznal túto skutočnosť a vzdal sa svojich iredentistických nárokov prijatím existujúceho arabského poriadku. Zaviazal sa tiež, že sa zdrží všetkých foriem podvratnej činnosti, vrátane propagandy.⁷⁵ Egypt, vyčerpaný a izolovaný, sa vzdal svojej mesianistickej misie v arabských krajinách a sústredil svoju pozornosť a energiu na domáci front. Prijatie statu quo odovzdalo víťazstvo do rúk arabských konzervatívcov, ktorí veľkodušne odmenili Džamála cAbdannásira a kráľa Husajna za ich ústretové správanie sa v Chartúme štedrými ročnými finančnými subvenciami.⁷⁶

Sýria, ktorá bojkotovala summit nedostala žiadnu finančnú pomoc, pridala sa k OOP a ďalej hlásala myšlienku revolúcie v arabskom svete. Arabské revolučné prejavy a činy boli však zdiskreditované – najmä po ponižujúcom ústupe Egypta z poľa. Na krátky čas palestínsky odboj predstavoval jedínú nostalgickú a radikálnu výzvu pre existujúci arabský poriadok. Konzervatívne režimy boli dobre „zakopané“ a boli rozhodnuté predísť každej potenciálnej hrozbe pre ich bezpečnosť. Partizáni (fidá'ijún) neboli súperom pre organizovanú silu a zdroje arabských konzervatívcov, ktorí prežili ťažké útoky Džamála cAbdannásira v 50. a 60. rokoch.⁷⁷ Vojna v roku 1967 a obdobie po nej sa vyznačovali konečným úpadkom panarabských nacionalistov.

⁷⁴ DŽIRDŽIS, Fawwáz: *An-nizám al-iqlímí al-^carabí wa al-quwá al-kubrú*, s. 312.

⁷⁵ Džamál cAbdannásir plnil svoj sľub počas troch zvyšných rokov svojej vlády. Typickým príkladom bolo, že Egypt spočiatku verejne nepodporil vojenský prevrat v Sudáne v roku 1969 z obavy, že by mohol stratiť finančnú pomoc od konzervatívnych arabských režimov. Egyptský vodca povedal bývalému kolegovi, Slobodnému dôstojníkovi Ahmadovi Hamrúšovi, že medziarabské politické reality ho nútili upustiť od verejnej podpory prevratu. In: HAMRÚŠ, Ahmad: *Qissat tawrat 23 júlijú*, Vol. V, s. 244, 254.

⁷⁶ RIAD, Mahmoud: *The Struggle for Peace in the Middle East*, s. 53.

⁷⁷ DŽIRDŽIS, Fawwáz: *An-nizám al-iqlímí al-^carabí wa al-quwá al-kubrú*, s. 313.

Navyše, zničenie egyptskej regionálnej sily a jej následné vypadnutie z medziarabskej politiky, malo širšie regionálne a medzinárodné implikácie. Arabský poriadok sa otvoril pre nearabských hráčov a ideológie. Nové štáty ako Irán a Turecko začali hrať aktívnejšiu úlohu v záležitostiach arabskej arény a využívali islám ako konkurenčnú alebo alternatívnu ideológiu voči panarabizmu, aby prenikli do výlučného klubu arabských štátov.⁷⁸ V 60. rokoch jednou z problematich otázok v medziarabských vzťahoch bolo, či by mal arabský subsystem prijať nearabské, islámske štáty. Saudská Arábia viedla zápas skôr za širší ako výlučný regionálny poriadok. Rozšírenie malo vyrovnať prevažujúci vplyv arabských nacionalistov. Rozptýlenie arabskej zóny v širšom blízkovýchodnom subsysteme predstavovalo ďalšie víťazstvo pre konzervatívne sily. Bez ohľadu na zemepisnú blízkosť a vojenskú prevahu, hlavným prostriedkom Izraela vo vzťahu k arabským štátom naďalej zostávalo použitie sily.

Na medzinárodnej úrovni, rezolúcie Chartúmskej konferencie boli pozoruhodné pre svoju umiernenosť voči západným mocnostiam. Džamál^c Abdannásir netlačil štáty ťažiacu ropu, aby prerušili diplomatické styky s USA a Britániou. Naopak, jeho príspevok bol rozhodujúci pre zrušenie ropného embarga voči USA, Británii a západnému Nemecku.⁷⁹ No Lyndon Johnson ani tak nechcel mať nič spoločné s Džamálom^c Abdannásirom a pokračoval v rozvíjaní úzkych vzťahov s Izraelom. Následkom toho sa Egypt stal ešte závislejším od vojenskej, hospodárskej a politickej podpory ZSSR. Minister zahraničných vecí Egypta Mahmúd Rijád povedal, že sa cítil zmätený nekonštruktívnou americkou politikou, ktorá hnala Arabov hlbšie do náručia Sovietov.⁸⁰ To, že sa Egypt a Sýria spoliehali na ZSSR, bola skôr nevyhnutnosť ako výber. Jednoducho videli, že nemajú žiadnu inú možnosť výberu vzhľadom na neústupnosť Izraela a nepriateľský postoj USA.⁸¹ Výsledkom bola ďalšia polarizácia arabsko-izraelského konfliktu na línii Východ-Západ, čo ešte viac sťažovalo urovnávanie sporu.

Aktívne angažovanie sa supervelmocí do arabsko-izraelského sporu obmedzilo slobodu konania miestnych hráčov tým, že ich urobilo ešte závislejšími od ich globálnych ochrancov. Osobitne Egypt a Sýria utrpeli ťažkú porážku a prakticky im nezostávala žiadna alternatíva. Inými slovami, vojna vydala arabských radikálov na milosť sovietskej politickej a materiálnej pomoci. Zároveň tým, že spálili mosty k západným mocnostiam, Egypt a Sýria v tomto procese stratili veľa zo svojej schopnosti manévrovať v medzinárodnej aréne. Vodcovia

⁷⁸ Tamže, s. 313.

⁷⁹ HAMRÚŠ, Ahmad: *Qissat tawrat 23 júlíj*, Vol. V, s. 203.

⁸⁰ RIAD, Mahmoud: *The Struggle for Peace in the Middle East*, s. 77.

⁸¹ KASS, Ilana: *Soviet Involvement in the Middle East: Policy Formulation*, s. 45.

Kreml'a začali vyvíjať oveľa väčší vplyv na zahraničnú politiku Egypta a Sýrie.⁸² Vyvinuli značný tlak na svojich regionálnych spojencov, aby zmiernili svoje názory a prijali politické urovnanie. Oblúbenou taktikou bolo zadržiavať alebo odkladať zásielky zbraní.

Po katastrofálnom debakli svojich arabských spojencov v roku 1967 chceli Sovieti svojim klientom vštepiť myšlienku, že akákoľvek vojenská alternatíva je nežiaduca a neuskutočniteľná. Májová kríza roku 1967, počas ktorej nesprávne sovietske odhady zohrali významnú úlohu, presvedčila sovietskych vodcov, že nie je vhodné vysielat' nejasné signály, ktoré si miestni spojenci môžu zle vysvetliť a uznali, že v každom požiari na Blízkom východe sa skrýva nebezpečenstvo. To zvyšovalo pre nich riziko priamej zrážky s USA, keď navyše, sa koncom 60. rokov vzťahy medzi USA a ZSSR podstatne zlepšili.⁸³ Arabsko-izraelský spor nemal mať možnosť narušiť svetový mier tým, že doň zaťahuje superveľmoci. Hoci USA a ZSSR vyzbrojovali svojich spojencov, neželali si, aby sa spor znova zmenil na veľkú konfrontáciu, ktorá by mohla odvieť ich pozornosť od iných regionálnych scén. ZSSR nepristúpil na egyptskú žiadosť uzavrieť takú vojenskú dohodu, aby musel prevziať zodpovednosť za protivzdušnú obranu Egypta.⁸⁴ Zatiaľ čo USA boli zapadnuté vo Vietname, ZSSR budoval mosty na Západ v nádeji, že získa hospodárske a politické ústupky. Eskalácia arabsko-izraelského konfliktu by bola ohrozila nový sovietsky prístup, čo vysvetľuje uplatňovanie sovietskeho tlaku na jeho arabských priateľov.

Arabskí revolucionári už viac nemohli verejne nesúhlasiť so ZSSR. Museli potichu trpieť. Preč boli dni, keď si napr. Džamál^c Abdannásir mohol dovoliť kritizovať Sovietov za ich zasahovanie do medziarabskej politiky; preč bol aj predošlý dôraz, aký kládol na nutnosť úplnej nezávislosti a slobody akcie v medzinárodných vzťahoch. Dlhodobý však sovietsky prístup plodil podozrenie a trpkosť v arabských radoch, najmä v Egypte, a tak to bola iba otázka času kým sa Egypt'ania vzbúria proti tomu, čo pociťovali ako sovietsku nadvládu.

Celkove, po roku 1967 medzinárodné vzťahy arabského sveta prešli závažnými zmenami. Arabsko-izraelský spor sa stal najvýraznejším jednotlivým zahraničnopolitickým problémom vo vonkajších vzťahoch arabských štátov. Preto sa hlavné ohnisko regionálnej nestability presunulo z medziarabskej politiky na arabsko-izraelské vzájomné pôsobenie. Z taktických dôvodov arabské konfrontačné štáty vytvorili užšie spojenectvo so sovietskym blokom a vypustili zo svojich politických prejavov všetky zmienky o neangažovanosti a

⁸² DŽIRDŽIS, Fawwáz: An-nizám al-iqlímí al-^carabí wa al-quwá al-kubrú, s. 314.

⁸³ GLASSMAN, Arms for the Arabs. The Soviet Union and War in the Middle East, s. 60.

⁸⁴ GOLAN, Galia: Soviet Policies in the Middle East. From World War II to Gorbachev. Cambridge, Cambridge University Press 1990, s. 69.

pozitívnej neutralite.⁸⁵ To, že sa museli významne spoliehať na Moskvu, podkopalo ich nezávislosť; arabská scéna sa stala neúmerne podriadená veľmocenským zásahom. Bol to učebnicový príklad aký účinok mal arabsko-izraelský konflikt na vzťahy arabských štátov so supervel'mocami. Od druhej polovice 60. rokov mal konflikt značný vplyv na ich celkové vzťahy. Osobitne, komplikoval atmosféru medzi Arabmi a Západom a urobil Arabov ešte závislejšími od komunistického bloku.⁸⁶ Vojna v roku 1967 do veľkej miery prispela k tomu, že sloboda manévrovania arabských politických činiteľov bola koncom 60. rokov výrazne obmedzená.

Iróniou bolo, že Džamál^c Abdannásir a jeho kolegovia strávili vyše desať rokov bojom za presadenie svojej nezávislosti vo svete ovládanom supervel'mocami. Egyptský vodca hral rozhodujúcu úlohu pri formovaní hnutia nezúčastnených. Jeho odporúčanie malým štátom bolo jednoduché: držte si odstup od rivality Východ-Západ. Šokovaný katastrofou v júni 1967 Džamál^c Abdannásir musel pustiť zo zreteľa tento svoj základný princíp. Náhlivo navrhol podpís obrannej zmluvy s Kremľom a dovolil sovietskej flotile používať egyptské námorné zariadenia.⁸⁷ Po roku 1967 bola stratégia egyptského vedenia podmienená jedinou konštantou: vrátiť egyptské a arabské územia stratené vo vojne. Všetko ostatné bolo druhoradé; prezident bol ochotný a pripravený zmeniť kurz a prebudovať základné strategické ciele.⁸⁸ Nielenže prijal legitimitu existujúceho arabského poriadku, ale vytvoril užšie spojenectvo so ZSSR. Jeho správanie malo ďalekosiahle dôsledky pre budúce smerovanie arabského sveta. Označilo koniec starej a uviedlo novú éru v arabskej vnútornej i zahraničnej politike.

Použitá literatúra:

1. ^cABDANNÁSIR, Hudá Džamál (ed.): *Al-madžmūca al-kāmila li-chutab wa tasrīhāt ar-ra'īs Džamál ^cAbdannásir*. (Úplná zbierka prejavov a vyhlásení prezidenta Džamála ^cAbdannásira). (I. diel, od 25. mája 1967 do 3. decembra 1968). Káhira, al-Maktaba al-akādīmīja 2005.
2. BÁDÍB, Sacíd Muhammad: *As-Sirác as-sucúdī al-misrí hawla al-Jaman aš-šimálī, 1962 – 1970*. (Saudsko-egyptský zápas o severný Jemen). London, Dar al-Saqi 1990.

⁸⁵ KIMCHE, David and BAWLY, Dan: *The Sandstorm: The Arab-Israeli War of June 1967: Prelude and Aftermath*. London, Secker and Warburg 1968, s. 254.

⁸⁶ GLASSMAN, Jon D.: *Arms for the Arabs*, s. 66-67.

⁸⁷ EL-HUSSINI, Mohrez Mahmoud: *Soviet-Egyptian Relations, 1945 – 1985*. London, The Macmillan Press Ltd. 1987, s. 175.

⁸⁸ DŽIRDŽIS, Fawwáz: *An-nizám al-iqlímī al-^carabī wa al-quwá al-kubrā*, s. 315.

3. BULL, Odd: *War and Peace in the Middle East. The Experiences and Views of a U.N. Observer*. London, Cooper 1976.
4. CROSSMAN, Richard: *The Diaries of a Cabinet Minister*. Vol. II, London, Hamish Hamilton and Jonathan Cape 1976.
5. DALLAS, Roland: *A Life on the Edge. King Hussein*. London, Profile Books 1999.
6. DŽIRDŽIS, Fawwáz: *An-nizám al-iqlímí al-carabí wa al-quwá al-kubrú*. (Arabský regionálny poriadok a veľmoci). Bejrút, Markaz dirását al-wahda al-carabíja 1997
7. Dějiny diplomacie, 1961 – 1979. Praha, Svoboda 1984.
8. EBAN, Abba: *An Autobiography*. London, Weidenfeld and Nicolson 1977.
9. FARÍD, ‘Abdalmadžíd: *Min mahádír idžtimacát ‘Abdinnásiri al-carabíja wa ad-dawlíja*. (Z protokolov stretnutí /Džamāla/ cAbdannásira). Bejrút, Mu’assasat al-abhát al-carabíja 1979.
10. GAOR (General Assembly Official Records), 5th emergency special session, 1967.
11. GOLAN, Galia: *Soviet Policies in the Middle East. From World War II to Gorbachev*. Cambridge, Cambridge University Press 1990.
12. GLASSMAN, Jon D.: *Arms for the Arabs. The Soviet Union and War in the Middle East*. Baltimore and London, The Johns Hopkins Press 1975
13. HAJKAL, Muhammad Hasanajn: *Harb at-talátína sana. Al-infidžár 1967*. (Tridsaťročná vojna. Explózia v roku 1967). Káhira, Markaz al-Ahrám 1990
14. HAMRÚŠ, Ahmad: *Qissat tawrat 23 júlijú*. (Príbeh revolúcie 23. júla). Vol. V. *Charíf ‘Abdannásir*. (Jeseň /Džamāla/ cAbdannásira). Káhira, Maktabat Madbúlí 1984.
15. HEIKAL, Mohamed: *Sphinx and Commissar. The Rise and Fall of Soviet Influence in the Arab World*. London, Collins 1978.
16. AL-HILÚ, Ibráhím: *Harb 5 huzajrán*. (Vojna 5. júna). Bejrút, Dár al-kátib al-carabí b.d.
17. HUSAJN, al-malik: *Harbuná maca Isrá’íl*. (Kráľ Husajn: Moja vojna s Izraelom). Bejrút, Dár an-nahár li an-našr 1968.
18. HUSAJN, al-malik: *Muhimmatí ka-malik*. (Moje úlohy ako kráľa). Ammán, Mu’assasat Misrí li-t-tawzíc 1987.

19. EL-HUSSINI, Mohrez Mahmoud: *Soviet-Egyptian Relations, 1945 – 1985*. London, The Macmillan Press Ltd. 1987.
20. CHURCHILL, Randolph and Winston CHURCHILL: *The Six Day War*. London, Heinemann 1967.
21. IRANI, George E.: *The Papacy and the Middle East. The Role of the Holy See in the Arab-Israeli Conflict, 1962 – 1984*. Notre Dame, Indiana, University of Notre Dame Press 1986.
22. JABBER, Fuad A.: *International Documents on Palestine 1967*. Beirut, Institute for Palestine Studies 1970.
23. JOHNSON, Lyndon Baines: *The Vantage Point: Perspectives of the Presidency, 1963 – 1969*. New York, Holt, Rinehart & Wilson 1971
24. KASS, Ilana: *Soviet Involvement in the Middle East: Policy Formulation, 1966 – 1973*. Boulder, Colorado, Westview Press 1978.
25. KIMCHE, David and BAWLY, Dan: *The Sandstorm: The Arab-Israeli War of June 1967: Prelude and Aftermath*. London, Secker and Warburg 1968
26. LALL, Arthur: *The UN and the Middle East Crisis 1967*. New York and London, Columbia University Press 1968.
27. LUNT, James: *Hussein of Jordan. A Political Biography*. London, Macmillan 1989.
28. MAHGOUB, Mohamed Ahmed: *Democracy on Trial: Reflections on Arab and African Affairs*. London, Andre Deutsch 1974.
29. MEDVEDKO, Leonid Ivanovič: *K vostoku i zapadu ot Sueca. Moskva, Izdatel'stvo političeskoj literatury 1980*.
30. MUTAWI, Samir A.: *Jordan in the 1967 War*, Cambridge, Cambridge University Press 1987.
31. NEFF, Donald: *Warriors for Jerusalem. The Six Days That Changed the Middle East*. New York, Linden Press/Simon & Schuster 1984.
32. RAFAEL, Gideon: *Destination Peace. Three Decades of Israeli Foreign Policy. A Personal Memoir*. New York, Stein & Day 1981.

33. RAFAEL, Gideon: *Twenty Years in Retrospect: 1967 – 1987*. In: ROTH, Stephen J. (ed.): *The Impact of the Six-Day War. A Twenty-year Assessment*. London, Macmillan 1988.
34. RIJÁD, Mahmúd: *Mudakkirát Mahmúd Rijád, 1948 – 1978. (Spomienky Mahmúda Rijáda)*. Káhira, Dár al-mustaqbal al-carabí 1984.
35. RIJÁD, Mahmúd: *Mudakkirát Mahmúd Rijád, 1948 – 1978*. Vol. 3. Amríká wa al-^cArab. (Spomienky Mahmúda Rijáda. USA a Arabi). Káhira, Dár al-mustaqbal al-carabí 1984.
36. ROSTOW, Eugene: *Peace in the Balance. The Future of American Foreign Policy*. New York, Simon and Schuster 1972.
37. SALIBI, Kamal: *The Modern History of Jordan*. London, I.B. Tauris 1998.
38. SCOR (Security Council Official Records), 22nd year, Supplement for July-September 1967.
39. SHLAIM, Avi: *The Iron Wall. Israel and the Arab World*. London, Penguin Books 2001.
40. STEPHENS, Robert: *Nasser. A Personal biography*. London, Allen Lane The Penguin Press 1971.
41. U THANT, Maung: *View from the UN. London and Newton Abbot*, David Charles 1978.
42. WILSON, Harold: *The Chariot of Israel: Britain, America and the State of Israel*. London, Weidenfeld and Nicolson 1981.

Aplikácia asimilačného modelu integrácie vo Francúzsku

Lubomír Billý

Abstrakt

Autor v článku analyzuje historické skúsenosti Francúzska s imigráciou a venuje sa implikácii asimilačného modelu vo Francúzsku, pričom práve Francúzsko sa vníma ako vzor asimilačného integračného modelu. Autor prechádza od masových imigračných vln cez zavedené opatrenia na integráciu cudzincov až k otázke imigrácie vo francúzskej politike.

Kľúčové slová: história imigrácie, imigračný zákon, migračné zmeny, zastavenie imigrácie, asimilácia, politika

Abstract

Author analyzes the historical experience of immigration in France and addresses the implication of the assimilation model in France, while France is seen as a model assimilation country. Author goes from mass immigration through introduced measures for immigrants' integration to the immigration question in French politics.

Key words: immigration history, immigration law, migration changes, immigration stop, assimilation, politics

JEL klasifikácia: J61

Úvod

Francúzsko je v Európe jednou z krajín s najvyšším podielom imigrantov v absolútnych hodnotách. V rámci migračnej diskusie je vnímané ako model zavedeného asimilačného modelu integrácie cudzincov. Cez dlhú skúsenosť je možné analyzovať úspešnosť integrácie jednotlivých skupín imigrantov do francúzskej spoločnosti, a tak vyhodnotiť úspešnosť asimilačného modelu.

História migrácie vo Francúzsku

Francúzsko má v rámci európskeho priestoru jednu z najdlhších skúseností s migráciou, hoci vždy odmietalo prívlastok imigračná, podobne ako aj ostatné európske krajiny. Podľa dostupných údajov a historických prameňov môžeme konštatovať korene imigrácie už v 13. storočí. Francúzsko je hlbšie spojené s migráciou od 18. storočia. V tomto

období sa migranti menili najmä medzi Francúzskom a jeho kolóniami a vo vnútri krajiny. V 18. storočí bol zaznamenaný demografický pokles francúzskeho obyvateľstva, čo vyvolalo potrebu príchodu pracovníkov zo zahraničia. Veľká časť Francúzov zároveň migrovala do Severnej a Južnej Ameriky. Migračná mapa Francúzska sa začala výraznejšie meniť v druhej polovici 19. storočia, keď najviac zastúpenou migračnou menšinou boli prisťahovalci z Belgicka, ktorí tvorili takmer polovičný podiel všetkých imigrantov, usádzali sa najmä v severnom Francúzsku, druhou najpočetnejšou skupinou boli Švajčiari. Hlavnými pull faktormi boli nepochybne spoločný jazyk a geografická blízkosť. Do začatia 1. svetovej vojny sa však podiely jednotlivých národov na migračnom salde zmenili a Belgičanov a Švajčiarov vystriedali Španieli, pracujúci hlavne v poľnohospodárstve na juhu Francúzska a Taliani. Počet prisťahovalcov oboch skupín sa za 60 rokov strojnásobil.¹ Takmer 90 % všetkých migrantov v krajine pochádzalo práve zo susedných krajín – Belgicka, Švajčiarska, Španielska, Talianska a Nemecka. Imigranti zo vzdialenejších krajín pochádzali významnejšie z Poľska a malá skupina z Alžírsku. Francúzska vláda však pristupovala k imigrantom z kolónií s nedôverou a zaviedla proti nim policajné opatrenia. Práve obdobie rokov 1840 – 1911 sa označuje za začiatok masovej migrácie do Francúzska.

Zákon určujúci podmienky pridelenia štátneho občianstva z roku 1848 zaujímal len malý počet migrantov. Ich hlavným cieľom bolo získať povolenie na pobyt, ktorý im umožňoval pracovať v krajine, zároveň však im neukladal povinnosť vojenskej služby. Prisťahované ženy a deti mali aj napriek absencii francúzskeho štátneho občianstva prístup k všetkým štátnym výkonom a službám. Od roku 1870 sa však začala sprísňovať aj politika voči imigrantom ohľadom udeľovania povolenia na pobyt a povinnosti absolvovať povinnú vojenskú službu.

V roku 1889 bol prijatý nový zákon o štátnom občianstve, ktorý kombinoval dve zásady pre udelenie občianstva – teritoriálny princíp *ius soli*, zabezpečujúci automaticky občianstvo deťom prisťahovalcov narodených vo Francúzsku², a princíp pôvodu *ius sanguinis* pre potomkov Francúzov narodených v zahraničí. Od tohto obdobia sa datuje aj prísnejší režim voči imigrantom. Tým bolo obmedzené pracovať vo vybraných odvetviach ako stavbárstvo, verejné služby alebo štátne projekty a odobratá možnosť využívať služby štátneho zdravotníctva.³ Ženy zároveň museli prevziať občianstvo svojho manžela.

¹ BADE, J.K. – EMMER, C.P. – LUCASSEN, L. – OLTMER, J.: *Enzyklopädie Migration in Europa*. Ferdinand Schöningh Verlag, 2008. ISBN 978-3-506-75632-9. s. 139.

² Zároveň im však na jeho základe bola priznaná povinnosť absolvovať vojenskú službu a žiadala ich asimiláciu.

³ BADE, J.K. – EMMER, C.P. – LUCASSEN, L. – OLTMER, J.: *Enzyklopädie Migration in Europa*. Ferdinand Schöningh Verlag, 2008. ISBN 978-3-506-75632-9. s. 139.

S nástupom 1. svetovej vojny sa postoj majoritnej časti obyvateľstva voči imigrantom ešte vyostřil, preto sa mnohí z nich vrátili do svojich domovských krajín. Zvyšná časť imigrantov bola potrebná ako pomoc do armády a ako pracovná sila počas vojny, za ktorým účelom sa prijímali ďalší imigranti aj z kolónií a európskych štátov.

V roku 1931 dosahoval počet migrantov v krajine 2,8 milióna, z čoho takmer milión tvorili prisťahovalci z Talianska, nasledovaní Španielmi, Belgičanmi a Švajčiarmi. Ich spoločný podiel pritom však oproti koncu 19. storočia klesol z 89 % na 55 %. Naopak, podiel Poliakov sa v priebehu 20. rokov zdvojnásobil, ďalší imigranti prichádzali z Ruska, Arménska a Československa. Počas krízových 30. rokov však začal počet migrantov klesať. Francúzsko však poskytovalo azyl utečencom z krajín s fašistickým režimom.

Po druhej svetovej vojne zažilo Francúzsko zmeny v imigračných trendoch. Taliani a Poliáci, ktorí do krajiny prišli v medzivojnovom období, sa úspešne integrovali a etablovali na trhu prácu, čo im umožnilo vykonávať aj kvalifikovanejšie práce. Na základe ponuky Office National de l'Immigration, ktorá umožňovala využívanie sociálnych služieb za rovnakých podmienok ako domáce obyvateľstvo, postupovala integrácia týchto prisťahovalcov úspešne. Počet Talianov a Španielov bol takmer rovnaký, po roku 1962 sa však tretou najpočetnejšou skupinou stávajú prisťahovalci z Alžírsku a Portugalska. Práve Taliani, Španieli a Portugalci fungovali na systéme sezónneho dochádzania za prácou, bez rodín. Po roku 1968 ešte pribúdajú prisťahovalci z Tuniska, Maroka a krajín bývalej Indočíny a Karibských ostrovov. Je možné konštatovať, že práve 60. roky priniesli doteraz najmasovejšiu imigráciu do Francúzska, pričom v krajine takmer neexistovala diskusia o potrebe integrácie cudzincov.

Po ropných šokoch v 1973 a zastavení imigrácie v Nemecku a Belgicku bolo aj Francúzsko nútené reagovať zastavením prisťahovalectva a motivovaním pre návrat migrantov do domovských krajín. Tieto zámery sa ale nepodarilo naplniť. Prisťahovalci ostávali vo Francúzsku a navyše za nimi prichádzali aj ich rodiny. Obmedzenie vydávaných povolení na pobyt riešili imigranti obchádzaním zákonov, keď prišli do krajiny na základe turistických víz a po ich vypršaní zostali v krajine nelegálne. Tieto kroky však mohli fungovať len u prisťahovalcov bez francúzskeho občianstva, čo sa, ako sme už spomínali vyššie, netýkalo alžírskych migrantov, ktorí mali automaticky francúzske občianstvo.

Alžírski pracovníci boli po druhej svetovej vojny žiadaní, vo všeobecnosti išlo o mužov, ktorí sa po istom čase vrátili domov a neprichádzalo k sťahovaniu celých rodín. Situácia sa začala meniť, keď sa začali snahy o nezávislosť Alžírsku. Alžírski imigranti vo Francúzsku tak boli vo Francúzsku vystavení diskriminácii, utláčaniu a prejavom neznášanlivosti. Alžírčania sa však ani po vyhlásení nezávislosti svojho štátu nevrátili späť

domov, ale si do krajiny priviedli aj členov svojej rodiny. Postoj francúzskej spoločnosti bol voči týmto imigrantom negatívny, vnímali sa ako ťažko integrovateľní. Počet Alžírčanov vo Francúzsku dosiahol v roku 1975 750 tisíc.⁴

Ďalšou rýchlo rastúcou prisťahovaleckou skupinou boli Portugalci, ktorých počet sa v rokoch 1968 – 1975 zdvojnásobil na 750 tisíc, neskôr o ďalších 30 tisíc, najmä vďaka zjednocovaniu rodín. Vyše polovica druhej generácie imigrantov z Talianska, Španielska a Portugalska sa zosobášila s francúzskym občanom, čo predznamenovalo ich úspešnú integráciu. Ďalšími znakmi ich úspešnej integrácie bola volebná registrácia a výborné školské výsledky.⁵ K relatívne úspešným imigračným skupinám patrí aj alžírka. Ich výsledky sú v daných oblastiach len o málo horšie ako u prisťahovalcov z Európy. Okrem toho sa potvrdila aj dôležitosť faktoru času, keď imigranti z Talianska a Španielska, ktorí boli v krajine dlhšie, preukázali ešte lepšie výsledky vo vyššie spomenutých oblastiach.

Zastavenie imigrácie v roku 1974 sa týkalo aj zjednocovania rodín. Po kritike medzinárodných organizácií a pre kolíziu samotného zákona s ústavou sa podmienky zjednodušili v roku 1976. Aj tak stále prísne podmienky tak prisťahovalci obchádzali postupom, keď do krajiny prichádzali ako turisti a svoj pobyt neskôr zlegalizovali. V roku 1978 okrem toho na základe rozhodnutí francúzskej vlády bolo nahradené vydávanie pracovných povolení členom rodín len povolením na pobyt. I keď sa situácia časom zlepšila, novou prekážkou sa stalo nedostupné bývanie.⁶ Snahy o zastavenie imigrácie však dopadli neúspešne, začali sa však meniť trendy imigračných tokov. Imigrácia do Francúzska bola v 70. rokoch ovplyvnená novou vlnou príchodu migrantiek, mladej generácie, zmenou štruktúry ekonomiky, ktorá zasiahla hlavne zamestnanosť migrantov a vznik malých podnikov, ktoré sú hlavnými zamestnávateľmi migrantov a vznikom etnických podnikov.⁷

Vtedajší prezident novovytvoreného úradu *Secrétariat d'Etat aus Travailleurs immigrés* Paul Dijoud, predstavil dva hlavné ciele novej a tvrdšej imigračnej politiky – zastavenie akejkoľvek ďalšej imigrácie (aj za účelom zjednocovania rodín) a zlepšenie podmienok už usadených prisťahovalcov v krajine.⁸

⁴ FOCUS MIGRATION: France [online], [cit. 4.6.2011]

Dostupné na: <http://focus-migration.hwwi.de/France.1231.0.html?&L=1>

⁵ BADE, J.K. – EMMER, C.P. – LUCASSEN, L. – OLTMER, J.: *Enzyklopädie Migration in Europa*. Ferdinand Schöningh Verlag, 2008. ISBN 978-3-506-75632-9. s. 139.

⁶ BADE, J.K. – EMMER, C.P. – LUCASSEN, L. – OLTMER, J.: *Enzyklopädie Migration in Europa*. Ferdinand Schöningh Verlag, 2008. ISBN 978-3-506-75632-9. s. 140.

⁷ FREEDMAN, J.: *Immigration and insecurity in France*. Ashgate Publishing, 2004. ISBN 9780754635833. s. 34.

⁸ HAMMAR, T.: *European Immigration Policy: A Comparative Study*. Cambridge University Press, 2009. ISBN 9780521124379. s. 137.

Zároveň zdôraznil previazanosť oboch cieľov, keď pri príchode ďalších imigrantov vznikajú pre krajinu ďalšie náklady, ktoré znemožňujú zlepšenie podmienok usadených imigrantov. Podľa Geddesa tvorili obyvatelia s migračným pozadím štvrtinový podiel na celkovom obyvateľstve.⁹

Lionel Stoleru, nástupca na poste prezidenta úradu prezentoval tretí, ambiciózny plán na riešenie imigrácie vo Francúzsku. Jeho cieľom bolo zaviesť medzinárodnú mobilitu migrantov. Tá by bola založená na flexibilitate pracovnej sily, ktorá by dokázala reagovať na potreby priemyselnej výroby. Stoleru tak chcel založiť istý systém medzinárodnej mobility, kedy by krajina prevzala zodpovednosť za pracovníka, až kým by sa neukázal ako neproduktívny. Stoleru chcel zaviesť aj možnosť deportácií imigrantov, čo bolo zastavené rozhodnutím parlamentu v roku 1980.

80. roky a nástup vlády Mitteranda so sebou prinieslo pozornosť venovanú hlavne čiernej práci. Priemyselná výroba sa vo Francúzsku v ostatných dekádach posunula ku kapitálovo orientovanej výrobe, hoci malé podniky, predovšetkým v stavebníctve a službách tak ostali závislé na lacnej a nízkokvalifikovanej pracovnej sile. Jedným z vládnych bodov programu bola snaha zmeniť štruktúru týchto firiem a odradiť ich od zamestnávania lacnej, často ilegálnej pracovnej sily.

Nový program bol predstavený za úradovania Charlesa Pasquea, ktorý sa ako minister vnútra snažila dodržať „nulovú imigráciu“, v čom pokračovali aj v 90. rokoch, kedy sa snažili zminimalizovať vstup imigrantov do Francúzska, keď nasledovné opatrenia boli zavedené: absolventi vysokých škôl v zahraničí sa nesmeli uchádzať o prácu vo Francúzsku, lehota pri povolení za účelom zjednocovania rodín sa predĺžila z jedného roka na dva, povolenie na pobyt bolo odmietnuté osobám, ktoré boli pred uzavretím manželstva v krajine ilegálne. Porovnávajúc údaje o ročnom prírastku migrantov je možné konštatovať, že zavedenými opatreniami sa podarilo znížiť prílev nových prisťahovalcov do krajiny do roku 1997, kedy nastala zmena trendu a do krajiny opäť prišlo viac ako 100 tisíc prisťahovalcov.

Po nástupe socialistov 1997 prišlo k prehodnoteniu imigračnej politiky a k zavedeniu nového systému, ktorý podporoval príchod kvalifikovanej pracovnej sily. Nový socialistický premiér presadil nový systém imigračnej politiky s princípom „les sans papiers“, závery práce

⁹ GEDDES, A.: The Politics of Migration and Immigration in Europe. Sage Publications, 2003. ISBN 0-7619-5668-9.s.54.

Patricka Weila boli zmeny podmienok pre udelenie občianstva na základe princípu *ius soli* a výzva na otvorenejšiu imigračnú politiku.¹⁰

Na podnet Weileovej výzvy boli prijaté dva zákony – cudzinecký zákon, ktorý zjednodušil udeľovanie povolení na pobyt vo Francúzsku na desaťročné obdobie, taktiež zmenil imigračný prístup v otázke zjednocovania rodín a zaviedol otvorený prístup pre odborníkov na trh práce. Druhý zákon, Zákon o občianstve odstránil reštrikcie princípu *ius soli*. Potomkovia imigrantov tak mohli opäť získať francúzske občianstvo automaticky pri dovŕšení 18. roku života, keď v predchádzajúcom systéme museli medzi 16. – 21. rokom života podať vyhlásenie o zámere stať sa francúzskym občanom.¹¹

V roku 2003 na základe návrhu zákona vtedajšieho ministra vnútra Nicolasa Sarkozyho bol prijatý nový imigračný zákon o kontrole imigrácie, pobyte cudzincov vo Francúzsku a štátnom občianstve. Ten mal predstavovať základ pre dlhodobejšiu imigračnú politiku, vytvoril nový úrad pre sledovanie migračných pohybov (Observatoire des statistiques de l'immigration et l'intégration).

V roku 2006 bol zavedený systém „chosen immigration“, ktoré umožňoval prístup na pracovný trh vysokokvalifikovanej pracovnej sile a študentom, ktorí chcú ostať pracovať po skončení štúdia. Prísnejšie opatrenia boli zavedené voči imigrantom z krajín mimo Európskej únie, ktorých pracovné povolenia sa odvíjali od kvót v jednotlivých sektoroch. Okrem toho sa prijatím zákona chcela obmedziť migrácia za účelom spájania rodín, keď tvorí hlavný motív imigrantov. Zákon taktiež umožnil rýchlejšiu a efektívnejšiu deportáciu ilegálnych migrantov.

Otázka imigrácie vo francúzskej politike

Francúzsky postoj voči imigrantom nie je jednoduché zovšeobecňovať. Kým európski imigranti boli vnímaní takmer bezproblémovo, v 60. rokoch sa začala rozširovať vlna negatívneho postoja voči Alžírčanom. Hlavný dôvod bol však skôr politický, nakoľko sa v tom období viedla v Alžírsku vojna o nezávislosť. V krajine sa začali šíriť anti-arabské nálady, čo vo svojej rétorike využil predseda strany Front National Jean-Marie Le Pen.

Le Penova strana Front National je aktívna na politickej scéne už vyše 20 rokov a patrí medzi najúspešnejšie nacionalistické strany v Európe. Najväčší úspech dosiahol jej predseda v prezidentských voľbách v roku 2002, keď v prvom kole získal prekvapujúco až 17 % hlasov,

¹⁰ BARŠA, P. – BARŠOVÁ, A.: Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku. Brno :Masarykova univerzita v Brně, 2005. ISBN 80-210-3875-6. s.101.

¹¹ BARŠA, P. – BARŠOVÁ, A.: Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku. Brno :Masarykova univerzita v Brně, 2005.. ISBN 80-210-3875-6. s.102.

čo mu zabezpečilo postup do druhého kola proti Jacques Chiracovi. Hoci v druhom kole prehral, získal 18 % odovzdaných hlasov a získal podporu vyše 5,5 milióna Francúzov.

Príčiny úspechu Le Penovej strany vidí Feldblum v štyroch faktoroch. Po prvé, 80. roky a stála prítomnosť mimoeurópskych imigrantov, aj napriek snahe eliminovať ďalšiu migráciu a neschopnosť riešiť situáciu zúženú na stagnujúcu debatu o koncepcii asimilácie imigrantov. Po druhé, debata o pluralizme socialistej strany, ktorá sa začala venovať otázke prisťahovalectva a flirtovala s myšlienkou multikulturalizmu zdôrazňujúc právo na odlišnosť, čo vo svoj prospech využil Le Pen, ktorý zdôrazňoval francúzsku identitu a hrdosť.

Po tretie, vnímanie moslimskej minority ako podvracačskej piatej kolónie.¹² Bola prezentovaná neúspešná integrácia moslimskej komunity, čo sa prisudzovalo neschopnosti francúzskych inštitúcií reagovať. Kým v minulosti patri medzi hlavné piliere socializácie do francúzskej spoločnosti cirkev, armáda a školstvo, prisťahovalci riešia situáciu s bývaním, políciou, súdmi a sociálnymi inštitúciami, čím sa nedostávajú do kontaktu s tradičnými francúzskymi autoritami. Po štvrté mali k politizácii migrácie prispieť aj médiá.¹³

Guiradon pritom pripomína prítomnosť týchto faktorov aj v ostatných európskych krajinách, v ktorých ale nacionalistické strany nezískali takú popularitu. Rozdiel úspechov aj napriek rovnakým podmienkam vidí vo francúzskom politickom systéme, ktorý so sebou prináša aj väčší počet volebných kampaní, stieranie rozdielov medzi pravícou a ľavicou, ako aj spoluprácu oboch najsilnejších strán s Front National.

Aplikácia asimilačného modelu vo Francúzsku

Francúzsko je po Nemecku v absolútnych hodnotách druhá krajina s najvyšším počtom imigrantov v Európe. Okrem toho má výrazné zastúpenie židovskej, moslimskej a budhistickej komunity. Úrady odhadujú počet obyvateľov s nefrancúzskymi koreňmi na úrovni 22,5 %. Imigrácia do Francúzska sa v posledných desaťročiach diverzifikovala, čo so sebou prinieslo aj zväčšovanie rozdielov a strety medzi imigrantmi a domácim obyvateľstvom. Krajina tak akútne potrebuje riešiť otázky integrácie cudzincov.

Korene francúzskeho asimilačného prístupu je možné spozorovať v historickom vývoji, keď bolo Francúzsko silne centralizované a zjednocované. Zdôrazňovala sa národná jednota a uniformita. Francúzsko tak pod rúškom „sociálnej rovnosti“ potláčalo prejavy ostatných kultúr a náboženstiev. Na druhej strane Francúzsko bolo pre svoj demografický

¹² GEDDES, A.: *The Politics of Migration and Immigration in Europe*. Sage Publications, 2003. ISBN 0-7619-5668-9.s.56.

¹³ GEDDES, A.: *The Politics of Migration and Immigration in Europe*. Sage Publications, 2003. ISBN 0-7619-5668-9.s.57.

vývoj odkázané na príchod nových migrantov, ktorým bolo zdôrazňované, že stať sa Francúzom nie je len praktický krok, ale aj prejav emocionálnej oddanosti francúzskemu spôsobu života.¹⁴

V roku 1945 pri snahe zvýšiť počet obyvateľstva bol prijatý naturalizačný zákon, ktorý definoval udelenie občianstva a týkal sa aj automatickej naturalizácie dvoch kategórií detí imigrantov. Deti, ktoré sa narodili imigrantom, získali občianstvo pri dovŕšení 18. roku života, ak posledných 5 rokov žili sústavne v krajine. Do druhej skupiny patrili deti, ktoré sa narodili oficiálne rodičom s francúzskym občianstvom – čo sa týkalo hlavne rodičov pochádzajúcich z kolónií. Naturalizácia sa tak týkala len občanov, ktorí získali občianstvo na základe naturalizačného zákona. Ďalšie naturalizácie sa týkali občanov, ktorí si zobrali za manžela francúzskeho občana, alebo pochádzali z francúzskych kolónií.¹⁵ Tretím spôsobom nadobudnutia občianstva je požiadanie po 5 rokoch pobytu v krajine. Vo vysokej miere sú tieto žiadosti schvaľované.

Francúzsko uplatňuje od začiatku asimilačný typ politiky. Hlavnými dôvodmi pre výber tejto politiky je najmä hlavný podiel imigrantov z bývalých kolónií. Imigranti z týchto krajín tak zdieľali s francúzskou kultúrou už pred príchodom niektoré znaky ako jazyk, či politický systém, ktorý bol do bývalých kolónií exportovaný. Okrem toho imigranti z ďalších krajín boli súčasťou Frankofónie, čo predznamenovalo ďalšie prepojenie s francúzskou kultúrou. Francúzsko tak nemuselo riešiť otázku rôznorodosti spoločnosti vo svojej krajine, nakoľko veľká časť imigrantov zdieľala spoločné črty francúzskej spoločnosti.

Asimilačná politika sa uplatňovala najmä v 60. a 70. rokoch, keď bola nahradená integračnou politikou, ktorá umožňovala prisťahovalcom zostať pri svojich tradíciách a zvykoch. Situácia sa začala meniť po roku 2000, keď politici reagovali na nálady spoločnosti obviňujúce imigrantov z kriminality tvrdou protiimigračnou rétorikou.

V roku 2003 sa Francúzsko opäť vrátilo k asimilačným charakteristikám v imigračnej politike. Imigranti pri vstupe do krajiny musia podpísať integračnú zmluvu, v ktorej sa zaväzujú absolvovať jazykový tréning a kurz o hodnotách francúzskej spoločnosti. Prisťahovalci musia absolvovať úspešne celý kurz, na základe ktorého získajú certifikát, s ktorým môžu získať 10 ročné povolenie na pobyt, bez certifikátu je možnosť pobytu obmedzená na jeden rok. Náklady na jazykové a kultúrne tréningy boli financované z

¹⁴ GROPAS, R. – TRAINDDAFYLLIODOU, A.: European Immigration: a sourcebook. Ashgate Publishing, Ltd, 2007. ISBN 0754648948949. s. 135.

¹⁵ prijatie podmienky založenej na manželstve s francúzskym občanom viedla k nárastu sobášov len za účelom z získania občianstva.

prostriedkov, ktoré boli pôvodne určené na organizácie zabezpečujúce integračnú politiku a podporu prejavov kultúry imigrantov.

Francúzske štatistiky rozoznávajú tri druhy občanov – francúzskych občanov od narodenia (teda potomkov francúzskych občanov narodených vo Francúzsku alebo v zahraničí), francúzski občania, ktorí získali občianstvo naturalizáciou (presťahovaním do Francúzska, vyhlásením, alebo narodením vo Francúzsku aj imigračným rodičom). Tretiu skupinu tvoria cudzinci – teda osoby, ktoré sa narodili v zahraničí, ako aj ich deti pod hranicou 18 rokov.

Od roku 1980 sa imigrácia stala aj politickou témou. I keď dovtedy muselo Francúzsko riešiť otázku prisťahovalectva, nikdy v krajine neprebehla hlbšia debata o tejto otázke ani v spoločnosti, ani v politike. V prezidentských voľbách v roku 1981, v ktorých kandidovali socialista Francois Mitterand a Valéry Giscard d'Estaing, sa medzi sebou dohodli na vylúčení otázky imigrácie z predvolebnej kampane. Víťazstvo Mitteranda bolo dobrou správou pre imigrantov, po jeho nástupe vláda schválila amnestiu pre všetkých imigrantov od roku 1974, t.j. od roku, kedy sa zastavila akákoľvek imigrácia. Migranti tak dostali priestor si za 3 mesiace zlegalizovať svoj pobyt, čo v roku 1981 využilo vyše 120 tisíc imigrantov.¹⁶ Socialistická vláda pritom pokračovala aj v predchádzajúcich krokoch pravicovej vlády zo 70. rokov – stále ponúkala možnosť dobrovoľných návratov, ale pod názvom aide de reinsertion.

Vo všeobecnosti sa dá konštatovať, že francúzska spoločnosť prechádzala v 70. a 80. rokoch krízou integrácie, ktorá súvisela s hlbšími spoločenskými a ekonomickými zmenami vo Francúzsku. Debata o imigrácii sa vo Francúzsku vzťahuje predovšetkým na otázku národnosti a občianstva. „Francúzsky republikánsky model národnej integrácie so silným dôrazom na asimiláciu kombinuje univerzalistickú a asimilačnú stratégiu so zlúčením politických a kultúrnych ideológií členstva. Myšlienky republikánstva sa opierajú o:

- univerzalizmus ako uchovaný v Právach občana z roku 1789
- unitarizmus v la république une et indivisible
- oddelenie cirkvi a štátu - laicité
- asimilácia založená na povinnosti prisťahovalcov sa asimilovať a povinnosti úradov sprostredkovať túto asimiláciu“¹⁷

Hlavná myšlienka integrácie cudzincov sa pritom opiera, že akonáhle príde k asimilácii, imigranti zmiznú ako odlišná súčasť francúzskej spoločnosti.¹⁸ V rámci imigračnej

¹⁶ GEDDES, A.: The Politics of Migration and Immigration in Europe. Sage Publications, 2003. ISBN 0-7619-5668-9.s.66.

¹⁷ Citované podľa: GEDDES, A.: The Politics of Migration and Immigration in Europe. Sage Publications, 2003. ISBN 0-7619-5668-9.s.57.

politiky sa ani nepočítalo s etnickými skupinami a súvisí s francúzskymi heslami égalité, homogénéité a unité.

Francúzska imigračná politika v sebe kombinovala niekoľko faktorov – historické skúsenosti s migráciou, ekonomické a demografické potreby a humanitárnu politiku. Počiatky konceptu imigračnej politiky je možné spojiť so zákonom Práva občana prijatom v roku 1789 predstavujúci piliere francúzskej spoločnosti. Na neho nadväzoval zákon o národnosti (nationality law) z roku 1889, ktorý priznával občianstvo všetkým deťom narodeným na území Francúzska bez ohľadu na národnosť svojich rodičov. V tomto období boli založené dve inštitúcie zaoberajúce sa migráciou – General Immigration Society zabezpečujúca príchod pracovníkov a National Alliance for Increasing the French Population sledujúca demografické trendy v krajine. Cieľom oboch inštitúcií bolo predovšetkým podporovať debatu o potrebe imigrácie vo Francúzsku. V roku 1927 prichádza k liberalizácii zákona o občianstve, ktorá umožnila získať občianstvo aj prisťahovalcom. Krajina tak vyšla v ústrety najmä utečencom z fašistických režimov v Európe.

V súčasnosti vo Francúzsku získa každoročne asi 100 tisíc prisťahovalcov francúzske občianstvo, a to najmä vďaka sobášu s francúzskym občanom, možnosti získať občianstvo po piatich rokoch pobytu v krajine, udelenie občianstva potomkom imigrantov po dovŕšení 21. roku života. Veľká časť imigrantov okrem toho získava občianstvo aj zlegalizovaním svojho nelegálneho pobytu.

Citlivo vnímaným problémom vo francúzskej spoločnosti je nárast podielu obyvateľstva s moslimským vierovyznaním. Okrem ich samotnej imigrácie má na ich rastúcom počte podiel ich vyššia pôrodnosť než u ostatných skupín prisťahovalcov, resp. domáceho francúzskeho obyvateľstva. Okrem pretrvávajúcich problémov z 80. rokov prispeli k zhoršeniu nálad voči moslimskému obyvateľstvu aj udalosti z 11. septembra, vojna v Iraku a protesty prisťahovalcov druhej generácie z roku 2005 na predmestiach Paríža. Francúzska vláda sa snaží o eliminovanie nárastu vplyvu islamu, zdôrazňuje sekularizáciu štátu, ktorý víta imigráciu a žiada asimiláciu.

Integráciu sťažuje aj koncentrácia migrantov prvej a druhej generácie v chudobných oblastiach na predmestiach veľkých miest. Prisťahovalci v týchto oblastiach sú najviac postihnutí nezamestnanosťou, medzi jednotlivými skupinami sa prejavuje veľké napätie. Jedinou možnou cestou, ako zlepšiť postavenie migrantov je tak dôraz na vzdelanie a tvorbu nových pracovných miest.

¹⁸ GEDDES, A.: The Politics of Migration and Immigration in Europe. Sage Publications, 2003. ISBN 0-7619-5668-9.s.66.

Záver

Francúzsko je ako analyzovaná krajina dôkazom rozdielnosti úspešnosti implikácie asimilačného modelu. Kým európski prisťahovalci sa v priebehu desaťročí úspešne integrovali, rovnaké konštatovanie nie je možné pri prisťahovalcoch z bývalých kolónií, no najmä pri moslimských prisťahovalcoch. Pritom sú príčiny ich neúspešnej integrácie zároveň previazané aj s ekonomickou situáciou Francúzska, ktorá má silný dopad práve na skupiny prisťahovalcov. Vláda by tak mala okrem sociologických a pedagogických aspektov integrácie cudzincov riešiť najmä ich možnosť zamestnať sa.

Použitá literatúra:

1. BADE, J.K. – EMMER, C.P. – LUCASSEN, L. – OLTMER, J.: *Enzyklopädie Migration in Europa*. Ferdinand Schöningh Verlag, 2008. s. 1120. ISBN 978-3-506-75632-9.
2. BARŠA, P. – BARŠOVÁ, A.: *Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. Brno :Masarykova univerzita v Brně, 2005. 312 s. ISBN 80-210-3875-6.
3. FOCUS MIGRATION: France [online], [cit. 4.6.2011] Dostupné na: <http://focus-migration.hwwi.de/France.1231.0.html?&L=1>
4. FREEDMAN, J.: *Immigration and insecurity in France*. Ashgate Publishing, 2004. 182 s. ISBN 9780754635833
5. GEDDES, A.: *The Politics of Migration and Immigration in Europe*. Sage Publications, 2003.220 s. ISBN 0-7619-5668-9
6. CHAPALA, D.: *French and Canadian Immigration in a Comparative Analysis*. [online], [cit. 1.6.2011] Dostupné na:
7. <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOid=1615875&fileOid=1615880>
8. GROPAS, R. – TRAINDDAFYLLIODOU, A.: *European Immigration: a sourcebook*. Ashgate Publishing, Ltd, 2007.s. 379. ISBN 0754648948949
9. HAMMAR, T.: *European Immigration Policy: A Comparative Study*. Cambridge University Press, 2009. 332 s. ISBN 9780521124379

Vybrané ukazovatele energetickej bezpečnosti - globálny a regionálny rozmer

Ján Bocora

Abstrakt

Nezamestnanosť, inflácia alebo medziročný rast hrubého domáceho produktu predstavujú základné makroekonomické ukazovatele vývoja národného hospodárstva. Na základe týchto veličín možno jednoducho identifikovať aktuálny stav ekonomiky a definovať nástroje potrebné na prípadnú korekciu budúceho vývoja. Podobné, komplexné ukazovatele v oblasti energetickej politiky a energetickej bezpečnosti chýbajú. Existuje množstvo čiastkových indexov, ktoré boli navrhnuté tak, aby vyjadrili váhu jednotlivých politických alebo ekonomických rizík. Komplexný index energetickej bezpečnosti, ktorý by predstavoval významný nástroj na podporu kontinuálneho vývoja hospodárstva, pretože bezpečné a stabilné dodávky energetických surovín sú nevyhnutným predpokladom rastu a rozvoja ekonomiky, zatiaľ chýba. Vychádzajúc z analýzy existujúcich globálnych a regionálnych ukazovateľov a ich následnou komparáciou možno vyvodiť závery, ktoré napomôžu k vytvoreniu komplexného indexu energetickej bezpečnosti, ktorý by zároveň predstavoval významný prvok pri koncipovaní a implementácii politík zameraných na účinné a udržateľné stratégie energetickej bezpečnosti. Tento príspevok sa preto zameriava na analýzu vybraných modelov, na základe ktorých bude možné identifikovať základné faktory a premenné, ktoré poslúžia ako východiskové predpoklady pre tvorbu komplexného indexu energetickej bezpečnosti.

Kľúčové slová : Energetická bezpečnosť, index energetickej bezpečnosti, riziko, dodávky energetických zdrojov

Abstract

Unemployment, inflation rate or annual growth of the gross domestic product, these are the basic macroeconomic indicators expressing the state and development of national economy. Based on these parameters, we can easily identify the current state of the economy and define appropriate tools to avoid unwanted development in the future. Similar comprehensive indicators that could be used to measure the extent and quality of energy policy and energy security are missing. Although, there is a number of sub-indices, which are intended to express the weight of specific political or economic risks, a comprehensive index

of energy security that would present an important tool in promoting continuous and stable development of the economy is still missing. Based on the analysis of existing global and regional indicators and their subsequent comparison, we can specify the basic factors that would present the framework for constituting an comprehensive index of energy security. Therefore, this paper focuses on the analysis of the selected models, which will serve as a base for outlining the core elements of an comprehensive index of energy security.

Key words : Energy security, energy security index, risk, energy supplies

JEL kvalifikácia: Q47

Úvod

Energia predstavuje hybnú silu potrebnú na zabezpečenie každodenných potrieb ekonomických subjektov v krajine. Či už ide o energeticky náročnú výrobu v rôznych odvetviach priemyslu alebo bežnú spotrebu domácností, efektívne fungovanie a rast hospodárstva si vyžaduje stabilné dodávky energetických zdrojov. Bezpečná energia je preto jednou z hlavných súčastí celkovej bezpečnosti a stability štátu a predpoklad dlhodobého ekonomického ako aj politického vývoja štátu. Problematika energetickej bezpečnosti a otázky týkajúce sa vhodnej koncepcie energetickej politiky sa po prvý raz dostali do širokej pozornosti v období prvej ropnej krízy na začiatku sedemdesiatych rokov. Prvý a druhý ropný šok ukázali veľkú zraniteľnosť trhových ekonomík, ich priemyslu ako aj dopravného systému, ktoré neboli pripravené na prerušenie dodávok energií. V dôsledku tejto novej situácie nastali významné zmeny v hospodárstvach vyspelých krajín. Zavádzanie nových technológií, orientácia na energeticky menej náročné odvetvia priemyslu a podpora energetickej efektívnosti sa stali prioritami v plánovaní hospodárskej politiky v Európe, Severnej Amerike a Japonsku. V nasledujúcich rokoch dochádza k dramatickým zmenám, ktoré výrazným spôsobom ovplyvnili fungovanie svetových trhov. V prvom rade dochádza k outsourcingu energeticky náročných odvetí priemyslu zo západu na trhy rozvojových krajín vo východnej Ázii alebo Latinskej Amerike. V dôsledku napredujúcej industrializácie v týchto regiónoch dochádza k celosvetovému nárastu výroby ako aj spotreby energií. Rastúca životná úroveň vytvára obrovský nárast dopytu po tovaroch a službách a tým pádom aj energetických produktov potrebných na ich výrobu. Paradoxom naďalej ostáva aj fakt, že v dôsledku technologického pokroku a modernizácii v oblasti dopravy a automobilového priemyslu ako aj v ďalších odvetviach hospodárstva, napriek zníženiu jednotkovej spotreby ropy v porovnaní s výrobou jednej jednotky HDP, celková závislosť na fosílnych palivách vo svete naďalej rastie. Príčiny tohto protichodného vývoja možno vidieť predovšetkým na strane

rýchlo sa rozvíjajúcich krajín Ázie, Blízkeho východu a Latinskej Ameriky, ktoré považujú hospodársky rozvoj a z toho vyplývajúce nároky na spotrebu energetických surovín, za otázku celkovej bezpečnosti a prosperity nielen samotného štátu ale aj celého regiónu.

Vývoj za posledné štyri desaťročia mal za následok, že energia a energetické zdroje sa stali zdrojom obrovského bohatstva a moci, predovšetkým pre tých, ktorí vlastnia veľké zásoby energetických surovín, najmä ropy a zemného plynu. To núti mnohé krajiny sveta k prehodnocovaniu svojich hospodárskych priorit a stanovovanie nových cieľov s prihliadnutím na svoje energetické možnosti. Trh v oblasti energetických zdrojov je veľmi špecifický, vyznačuje sa malým počtom producentov a neustále rastúcim dopytom. To môže vyvolávať negatívne javy ako sú zámerné opatrenia producentských krajín orientované na ovplyvňovanie dodávok na trhy a z toho rezultujúca vysoká volatilita cien a mnohé iné. Aby bolo možné vytvoriť stabilné predpoklady na tvorbu energetickej politiky a bezpečnosti, je potrebné vypracovať pravidelné monitorovacie a vyhodnocovacie kapacity vývoja trhu na troch úrovniach – štátnej, regionálnej a globálnej. To vyžaduje prehľadné a ľahko interpretovateľné informácie, na základe ktorých sa dajú vyvodzovať konkrétne závery a aplikovať efektívne nástroje. Významným prvkom pri plnení cieľov hospodárskej ako aj energetickej politiky by bol komplexný index pre meranie vnútornej ako aj vonkajšej energetickej bezpečnosti, ktorý by na jednej strane zohľadňoval špecifické potreby štátu na regionálnom a globálnom trhu s energiami a zároveň napomáhal pri implementácii rozhodnutí o tvorbe vhodného energetického mixu.

Vybrané ukazovatele energetickej bezpečnosti

Ekonomický rast a rozvoj mnohých štátov sveta, predovšetkým tých, ktoré nemajú dostatok vlastných zdrojov, je závislý na dovoze energií. Tento faktor nie je zahrnutý do žiadneho existujúceho makroekonomického indikátora, pričom v súčasnej dobe práve bezpečné a stabilné dodávky energetických surovín predstavujú jednu z najväčších výziev pre udržateľný hospodársky rast. Pre lepšie pochopenie rizík, ktoré predstavuje potreba dovozu surovín zo zahraničia a ich podiel na domácom energetickom mixe, je potrebné skúmať vplyv týchto faktorov na ekonomický rozvoj a na stav energetickej bezpečnosti štátu. Preto je potrebné vypracovať koncepciu komplexného indexu energetickej bezpečnosti, ktorý by odzrkadľoval vnútornú ako aj vonkajšiu štruktúru energetických vzťahov štátu v regionálnom ako aj globálnom kontexte. V súčasnosti existuje niekoľko indexov, ktoré sa pokúšajú o kvantifikáciu najdôležitejších faktorov ovplyvňujúcich celkovú energetickú bezpečnosť. Tieto indexy vyjadrujú stav energetického trhu vo vybraných štátoch alebo regiónoch,

nezohľadňujú však komplexnosť problému, ktorý globálna energetická bezpečnosť predstavuje. Vyplýva to jednak z faktu, že energetickú bezpečnosť možno jednoduchšie merať na lokálnej úrovni, pretože tak dokážeme podrobnejšie popísať potreby danej krajiny a jednak zo skutočnosti, že kompozícia energetického mixu sa môže medzi susednými štátmi ako aj štátmi daného regiónu značne odlišovať. Pre vytvorenie komplexného indexu energetickej bezpečnosti, ktorý by odrážal aktuálny stav globálnej bezpečnosti na trhu s energiami je potrebné v prvom rade identifikovať hlavné faktory, ktoré majú vplyv na bezpečnosť globálnych tokov energetických surovín, ďalej je potrebné tieto faktory kvantifikovať a priradiť im určitú váhu a hodnotu a v neposlednom rade je nutné zabezpečiť, aby tieto údaje boli porovnateľné v priestore aj čase.

Pri skúmaní a identifikácii hlavných rizík energetickej bezpečnosti, ktoré sú nevyhnutným predpokladom tvorby komplexného indexu sa zameriame na analýzu vybraných existujúcich indexov. Následnou komparáciou týchto ukazovateľov bude možné poukázať na spoločné prvky, ktoré majú rozhodujúci vplyv na regionálnu ako aj globálnu energetickú bezpečnosť, a tak umožniť identifikáciu faktorov pre tvorbu komplexného indexu energetickej bezpečnosti. Analýza sa v ďalšej časti zameria na nasledovné ukazovatele, ktoré pokladáme za najkomplexnejšie z doteraz vypracovaných ukazovateľov:

- Globálne aplikovateľné ukazovatele
 - Kvantitatívna metóda merania energetickej bezpečnosti používaná v rámci OECD a IEA
 - Index diverzifikácie energetických zdrojov
- Regionálne ukazovatele
 - Index rizík vplývajúcich na energetickú bezpečnosť USA
 - Index bezpečnosti vonkajších energetických zdrojov v EÚ

Kvantitatívna metóda merania energetickej bezpečnosti

Kvantitatívnu metódu merania energetickej bezpečnosti vytvorila Medzinárodná agentúra pre energetiku (International Energy Agency – IEA), ktorá v súčasnosti používa dva indikátory energetickej bezpečnosti založené na predpoklade existencie trhovej koncentrácie energetických zdrojov. Tieto indikátory používajú faktor ceny a faktor fyzickej dostupnosti ako základné predpoklady energetickej bezpečnosti.

V dôsledku vysokej koncentrácie zásob ropy a zemného plynu v malom množstve krajín dochádza k narúšaniu pravidiel hospodárskej súťaže, ktoré sa môže prejaviť jednak v podobe fyzickej manipulácie s dodávkami týchto surovín na odberateľské trhy alebo v

deformáciách ceny. IEA vytvorila na základe špecifického charakteru globálneho trhu s energiami osobitný ukazovateľ – Energetická bezpečnosť a trhovú koncentrácia (Energy Security and Market Concentration – ďalej len ESMC), ktorý vyjadruje vplyv koncentrácie energetických zdrojov na tvorbu ceny a na fyzickú dostupnosť týchto zdrojov na trhu.¹ Potreba zavedenia tohto ukazovateľa vyplýva z faktu, že až 62 % svetových zásob ropy sa nachádza v oblasti Perzského zálivu a až takmer tri štvrtiny ropných rezerv sú v držbe kartelu OPEC. Dôležitým faktorom je aj koncentrácia spotrebného trhu, kde vyše 58 % spotreby ropy je sústredených do krajín OECD, z ktorých sú len Spojené štáty zodpovedné za jednu pätinu celosvetovej spotreby. Podobne je to aj so zemným plynom. 56 % svetových zásob tejto suroviny je sústredených v troch krajinách – Ruskej federácii s viac ako jednou štvrtinou svetových rezerv, Iráne a Katare. Najvyspelejšie štáty sveta združené v OECD disponujú len 9 % zásob, no ich spotreba činí viac ako polovicu celosvetovej spotreby zemného plynu.² Aj preto vyspelé ekonomiky čoraz častejšie diskutujú o problematike energetickej bezpečnosti a snažia sa nájsť spoločné riešenia, aby sa predišlo neočakávaným výpadkom dodávok, ktoré by mohli spôsobiť obrovské škody a straty v hospodárstve.

ESMC vychádza z Herfindahl-Hirschmanovho indexu (ďalej len HHI), ktorý meria trhovú koncentráciu pomocou súčtu druhých mocnín trhových podielov jednotlivých firiem na čiastkovom trhu.³ Týmto indexom možno merať aj koncentráciu na trhu s energetickými surovinami, keď za východiskové hodnoty berieme podiel jednotlivých krajín na celkovej produkcii ropy alebo zemného plynu. Pri konštrukcii indexu energetickej bezpečnosti IEA nevychádza len z celkovej produkcie, pretože v dôsledku prepravných a konštrukčných obmedzení dochádza k tomu, že nie celá produkcia sa dostane na svetové trhy, a tak nedochádza k úplnému uspokojovaniu dopytu. Metodika IEA berie do úvahy skôr čistý export energetických zdrojov, resp. čistý objem zdrojov, ktoré je krajina schopná dopraviť na trh. Dôležitým faktorom pri posudzovaní trhovej koncentrácie, najmä čo sa týka trhu s ropou, je aj politická stabilita. Najväčšie svetové zásoby energetických zdrojov sú sústredené v politicky menej stabilných krajinách, ako je priestor bývalého Sovietskeho zväzu alebo oblasť Perzského zálivu, preto je potrebné, aby sa pri konštrukcii indexu energetickej bezpečnosti

¹ International Energy Agency, 2007 : *Energy Security and Climate Policy. Assessing Interactions*. Paris : Chirat, 2007. 145 s. ISBN 92-64-10993-5. s.54.

² LEFEVRE, N. : Measuring the energy security implications of fossil fuel resource concentration. In *EnergyPolicy*, č. 38, r. 2010. ISSN 1635–1644.

³ Ak v odvetví pôsobí napríklad 5 firiem s trhovým podielom 20%, tak výsledný Herfindahl-Hirschmanov index zodpovedá súčtu druhých mocnín týchto trhových podielov, tzn. $20^2 + 20^2 + 20^2 + 20^2 + 20^2 = 2000$. Ak na trhu pôsobí veľké množstvo malých firiem, index sa blíži k nule a trh je dokonale konkurenčný. Maximálna hodnota indexu je 10000, a to v prípade monopolu. Index s hodnotou medzi 1000 až 1800 predstavuje stredne koncentrovaný trh, hodnota indexu nad 1800 značí koncentrovaný trh. Dostupné na internete [online]: <http://www.justice.gov/atr/public/testimony/hhi.htm>.

brala do úvahy aj politická situácia v producentných ale aj hlavných tranzitných štátoch. Politická stabilita je vyjadrená na základe miery rizika, ktoré reálne ohrozuje produkčné schopnosti štátu, ako sú vojny, vnútorné nepokoje alebo štrajky.⁴

Index energetickej bezpečnosti – cena

Ako už bolo naznačené, IEA na vyjadrenie celkovej energetickej bezpečnosti štátu používa dva základné indikátory. Prvým z nich je Index energetickej bezpečnosti – cena (Energy Security Index Price – ďalej len ESIprice). Vyjadruje vplyv koncentrácie trhu na úroveň cien jednotlivých energetických surovín, čo následne ovplyvňuje hospodársky rast a kompozíciu energetického mixu v jednotlivých krajinách v závislosti od podielu jednotlivých zdrojov na celkovej produkcii energie v krajine.⁵ Čím je koncentrácia trhu väčšia, tým majú jednotliví producenti vyššie sklony k presadzovaniu svojich politických záujmov prostredníctvom ovplyvňovania produkcie a exportu svojich surovinových zásob, čo ovplyvňuje vývoj cien strategických surovín na svetových trhoch a nepriamo aj ekonomický vývoj v odberateľských krajinách. Pri ESIprice je dôležité rozlišovať aj medzi jednotlivými komoditami. Ropa je globálne obchodovateľná komodita a jej cena je výsledkom pôsobenia ponuky a dopytu. Napriek tomu je ESIprice pri tejto surovine vysoká. To znamená, že ak by sa zvýšila koncentrácia trhu, teda existoval by len veľmi obmedzený počet producentov a exportérov, čo je v budúcich desaťročiach reálny scenár vzhľadom na vyčerpanie zásob ropy v niektorých regiónoch, títo dominantní hráči (predovšetkým Ruská federácia a krajiny Perzského zálivu) budú schopní svojimi politickými rozhodnutiami ovplyvňovať ponuku na trhu, a tým aj cenu danej suroviny. Zemný plyn je z veľkej časti obchodovaný na regionálnej báze a jeho cena sa vo väčšine prípadov stanovuje na základe dlhodobých kontraktov resp. je viazaná na cenu ropy. Takisto ako pri rope, je ESIprice vysoká aj pri zemnom plyne, jednak v dôsledku viazanosti ceny zemného plynu na cenu ropy a jednak v dôsledku regionálneho charakteru obchodovania s touto surovinou, kde existuje len veľmi obmedzený počet hlavných dodávateľov.

Index energetickej bezpečnosti – množstvo

Druhým ukazovateľom vyplývajúcim z metodiky IEA je Index energetickej bezpečnosti – množstvo (Energy Security Index Volume – ďalej len ESIVolume). Tento ukazovateľ vyplýva z potreby minimalizovať riziko vyplývajúce z prerušenia dodávok

⁴ IEA : *Energy Security and Climate Policy*. Assessing Interactions. s. 56.

⁵ IEA : *Energy Security and Climate Policy*. Assessing Interactions. s. 58.

energetických surovín. Metodika IEA v tomto prípade rozlišuje tri základné druhy prepravy, ktorými sa zabezpečujú dodávky energií na vnútorný trh:⁶

- Preprava plynovodmi a ropovodmi - v tomto prípade je hodnota indexu vysoká, pretože akékoľvek prerušenie dodávok nie je možné kompenzovať inými spôsobmi prepravy. Vysoká závislosť na potrubnej preprave energetických surovín sa prejavuje najmä v čase odberovej špičky, kedy akékoľvek výpadky v dodávkach majú za následok vysoké straty v hospodárstve krajiny.
- Kombinovaná lodná a potrubná preprava - hodnota indexu v prípade kombinovanej prepravy surovín závisí od celkovej prepravnej kapacity a od objemu výpadku spôsobeného jedným alebo druhým variantom.
- Lodná preprava - krajina, ktorá dováža energetické zdroje lodnou prepravou je schopná v prípade výpadku jedného dodávateľa kompenzovať tieto straty prostredníctvom dodávok od ktoréhokoľvek iného producenta s prístupom na svetové trhy. Hodnota indexu je preto pre tento spôsob dopravy najnižšia a teda predstavuje najnižšie riziko pre energetickú bezpečnosť.

ESI_{volume} dosahuje hodnoty od 0 po 100 v závislosti od dostupnosti prepravnej infraštruktúry ako aj v závislosti od stupňa liberalizácie vnútorného trhu s energiami. V prípade, že krajina má dobre diverzifikované prepravné ako aj dodávateľské siete, vnútorný trh je plne liberalizovaný alebo je sebestačná v produkcii ropy alebo zemného plynu, index sa blíži k 0, čo znamená, že štát je energeticky relatívne bezpečný. Ak sa hodnota indexu blíži ku 100, znamená to, že veľká časť energetických zdrojov sa importuje prostredníctvom jednej alebo dvoch plynovodných resp. ropovodných trás alebo energetický mix danej krajiny je z veľkej časti tvorený len jednou surovinou.⁷ Táto koncentrácia sa prejavuje nie len v znížení energetickej bezpečnosti štátu, ale môže spôsobiť aj vážne škody na hospodárstve v prípade výpadkov dodávok energetických surovín. Najcharakteristickejším príkladom bola plynová kríza na začiatku roku 2009, ktorá bola výsledkom jednak silne koncentrovaného postavenia Ruskej federácie, ako dominantného dodávateľa ropy a zemného plynu na európsky trh a jednak jednostranne orientovanou potrubnou infraštruktúrou postihnutých štátov.

Index diverzifikácie energetických zdrojov

Diverzifikácia energetických zdrojov a dodávateľov energetických surovín patrí medzi kľúčové prvky koncepcie energetickej bezpečnosti. Podobne ako na finančných trhoch

⁶ IEA : *Energy Security and Climate Policy. Assessing Interactions.* s. 60.

⁷ IEA : *Energy Security and Climate Policy. Assessing Interactions.* s. 62.

prináša diverzifikované portfólio vyšší výnos a zároveň nižšie riziko, tak aj vyšší počet dodávateľov a širšie spektrum zdrojov v rámci energetického mixu krajiny prináša vyššiu bezpečnosť a stabilitu. Preto je potrebné, aby sa všetky zmeny, ktoré nastanú v rámci diverzifikačných opatrení dali vyjadriť jednoduchým a porovnateľným ukazovateľom. Na základe dosiahnutých výsledkov bude následne možné monitorovať vývoj bezpečnosti energetických zdrojov a efektívnejšie stanovovať korekčné mechanizmy.

Index diverzifikácie energetických zdrojov bol vypracovaný v rámci Medzinárodného menového fondu (IMF) s cieľom kvantifikovať vplyv rizík spojených s jednotlivými producentmi a exportérmi energetických zdrojov. Samotný index bol skonštruovaný v dvoch verziách – prvá využíva za základnú premennú podiel krajiny na celkovej produkcii energetických zdrojov, druhá podiel krajiny na celkovom exporte. Významným faktorom, ktorý je potrebné brať do úvahy pri posudzovaní rizika spojeného s dodávateľmi zdrojov, je ich politická stabilita. Meranie politického rizika vychádza z metodiky ICRG – International Country Risk Guide, ktorá meria vplyv 22 premenných zoradených do troch základných kategórií. Vyjadruje ukazovatele ako stabilita vlády, sociálno-ekonomické podmienky v krajine, mieru výskytu konfliktov, mieru korupcie, tendencie k náboženským alebo etnickým nepokojom, vplyv armády na politický vývoj v krajine a pod.⁸

Index diverzifikácie energetických zdrojov vychádza, podobne ako predchádzajúci model, z Herfindahl-Hirschmanovho modelu merania koncentrácie trhu. Prínosom je najmä zakomponovanie politických rizík a faktora veľkosti krajiny a vzdialenosti odberateľa od dodávateľa do daného modelu. Autori vychádzajú z predpokladu, že riziko výpadku dodávok je rovnaké u každého významnejšieho producenta. Preto je rozhodujúcim faktorom vzdialenosť trhov a ich veľkosť. V prípade menších vzdialeností medzi odberateľom a dodávateľom je riziko prerušenia toku energií menšie. Rovnaký vzťah platí aj o veľkosti krajiny. Čím je importujúci štát menší, tým je jeho spotreba energií nižšia, a preto výpadky v dodávkach od jedného producenta nespôsobia príliš vysoké straty v hospodárstve. Protiargumentom však je slabšia vyjednávacía pozícia vo vzťahu k hlavným dodávateľom a prípadná vysoká závislosť na jednom dodávateľovi. Diverzifikácia zdrojov ako aj dodávateľov vytvára základný predpoklad ako ovplyvniť hodnoty indexu. Zmena producenta s vysokým politickým rizikom za producenta so stabilným systémom vlády, diverzifikácia portfólia energetického mixu smerom k vyššej využiteľnosti domácich obnoviteľných zdrojov a proporcionálneho rozloženia využitia fosílnych palív ako aj budovanie nových prepravných trás a konektorov, zvyšujú energetickú bezpečnosť a napomáhajú k trvalo udržateľnému

⁸ The PRS Group : ICRG Methodology. International Country Risk Guide. Dostupné na internete [online]: http://www.prsgroup.com/ICRG_Methodology.aspx#PolRiskRating.

rozvoju hospodárstva. Výsledkom aplikácie indexu diverzifikácie je prehľadný zoznam 26 vybraných krajín OECD, ktorým je priradená určitá hodnota indexu v rozpätí od 0 po 100, pričom 100 predstavuje najnižšiu mieru energetickej bezpečnosti štátu.⁹ Za posledných dvadsať rokov urobila väčšina z hodnotených krajín výrazný posun v znížení rizika vyplývajúceho z dodávok ropy. Na jednej strane to bolo spôsobené diverzifikáciou energetického mixu, na druhej strane zvýšením energetickej efektívnosti. Najlepšie výsledky dosahujú krajiny ako Dánsko, Veľká Británia a Kanada, ktoré disponujú vlastnými zdrojmi ropy. Najhoršie sú na tom štáty strednej Európy, predovšetkým Slovenská republika a Maďarsko, ktoré vykazujú vysokú dovoznú závislosť na jednom producentovi – Ruskej Federácii. V prípade diverzifikácie a bezpečnosti dodávok zemného plynu dosahuje najlepšie výsledky Holandsko, Dánsko a Spojené štáty, jednak opäť v dôsledku vlastných zásob tejto suroviny a jednak v dôsledku dostatočnej diverzifikácie energetického mixu a rozvinutej infraštruktúry. Naopak, najvyššie hodnoty indexu dosiahlo v sledovanom období Japonsko, ktoré dopláca na veľkú vzdialenosť od hlavných centier produkcie ako aj rastúceho významu zemného plynu v energetickom mixe krajiny.¹⁰

Index rizík vplývajúcich na energetickú bezpečnosť USA

Spojené štáty americké predstavujú najväčšiu ekonomiku sveta s ročným HDP na úrovni 14,6 bilióna USD.¹¹ Tomu zodpovedá aj obrovská spotreba energií, ktorá musí byť z veľkej časti uspokojovaná dovozmi zo zahraničia. Napriek značnej domácej produkcii na úrovni 5,4 milióna barelov ropy a ďalších 4,7 milióna barelov vo forme derivátov, sa denná spotreba pohybuje nad úrovňou 18,7 milióna barelov. To má za následok viac ako 50 percentnú závislosť na importe ropy. V prípade zemného plynu je dovozná závislosť minimálna. Vďaka značným zásobám tejto suroviny vo forme tzv. bridlicového plynu sú Spojené štáty schopné uspokojiť 90 % svojej spotreby domácimi zdrojmi. V produkcii uhlia sú dokonca sebestačné a časť je určená aj na vývoz.¹² Otázka energetickej bezpečnosti sa v Spojených štátoch dostala do pozornosti najmä v súvislosti s dvomi udalosťami. Prvou bol vznik Organizácie krajín vyvážajúcich ropu (OPEC) v roku 1960 a druhou prvý ropný šok v roku 1973, ktorý znamenal pozastavenie dodávok ropy z krajín Perzského zálivu. Pre Spojené

⁹ COHEN, G. – JOUTZ, F. – LOUNGANI, P. 2011 : Measuring Energy Security: Trends in the Diversification of Oil and Natural Gas Supplies. IMF Working Paper WP/11/39. Dostupné na internete [online]: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2011/wp1139.pdf>.

¹⁰ Tamtiež.

¹¹ Bureau of Economic Analysis : National Economic Accounts. Gross Domestic Product (GDP). Dostupné na internete [online]: <http://www.bea.gov/national/index.htm#gdp>

¹² U.S. Energy Information Administration : United States. Country Analysis Brief. Dostupné na internete [online]: <http://www.eia.gov/countries/country-data.cfm?fips=US>.

štáty je otázka energetickej bezpečnosti veľmi citlivou záležitosťou, najmä v dôsledku rastúcich snáh niektorých krajín, bohatých na energetické zdroje, využívať svoje prírodné bohatstvo ako nástroj na presadzovanie politických záujmov.

Spojené štáty sú najväčšou, najvyspelejšou a najvplyvnejšou ekonomikou sveta, a preto každé výkyvy vo vývoji amerického hospodárstva sa okamžite premietnu aj do ostatných častí sveta. Aby si USA dokázali zabezpečiť kontinuálny a bezpečný rast, potrebujú stabilné dodávky energií. Zahraničná politika USA sa preto zameriava na budovanie dobrých vzťahov s krajinami bohatými na energetické zdroje, predovšetkým v oblasti Perzského zálivu, Kaspického mora a Guinejského zálivu. Nakoľko je ale ekonomika Spojených štátov vo veľkej miere závislá na dovoze energií, je vystavená častým negatívnym javom, ktoré ohrozujú celkovú energetickú bezpečnosť krajiny. Aby bolo možné identifikovať a analyzovať jednotlivé faktory vplyvu, bolo potrebné rozpracovať komplexný index energetickej bezpečnosti, ktorý by zahrnul nie len historické súvislosti, ale aj aktuálny vývoj a budúce prognózy trhu s energiami. Index rizík vplývajúcich na energetickú bezpečnosť USA zahŕňa celkovo 37 indikátorov zoradených do deviatich skupín. Tie následne vytvárajú štyri podindexy, ktorých súčet dáva hodnotu výsledného indexu. Metodika daného indexu vychádza z historickej analýzy hlavných faktorov, ktoré mali vplyv na vývoj energetickej bezpečnosti Spojených štátov v rokoch 1970 až 2010 s prognózou do roku 2030 s referenčnou hodnotou 100, prislúchajúcou roku 1980. Autori identifikovali štyri hlavné skupiny premenných, ktoré majú najväčší význam pri posudzovaní energetickej politiky a energetickej bezpečnosti USA:¹³

- Geopolitické faktory - vytvárajú geopolitický podindex, zahŕňajú problematiku vysokej koncentrácie zdrojov ropy a zemného plynu vo svetovom hospodárstve ako aj problematiku ich obchodovania na svetových trhoch. Geopolitické premenné sú zoradené do dvoch skupín – globálne palivá a dovoz palív, ktoré obsahujú ďalších desať premenných zameraných na bezpečnosť globálnych zásob a produkcie ropy, zemného plynu a uhlia ako aj bezpečnosť dodávok ropy a zemného plynu do USA, výdavky štátu na tieto dovozy a pomer výdavkov na nákup energií v zahraničí k jednotke HDP. Celkovo vytvárajú geopolitické premenné 30 % celkovej hodnoty výsledného indexu.
- Ekonomické faktory - zohrávajú významnú úlohu pri zabezpečení stabilných dodávok energetických surovín, preto vytvárajú až 30 % hodnoty indexu energetickej bezpečnosti. Sú zoradené do troch skupín – výdavky na nákup energií, volatilita ceny

¹³ Institute for 21st Century Energy. Index of U.S. Energy Security Risk : Assessing America's Vulnerability in a Global Energy Market. Dostupné na internete [online]: <http://www.energyxxi.org/energysecurity/>.

a trhu a energetická náročnosť. Tieto skupiny obsahujú štrnásť premenných, ktorých cieľom je kvantifikovať dopady jednotlivých faktorov ako sú výdavky na nákup energií zo strany štátu a domácností, ceny ropy a ich výkyvy na svetových trhoch, úroveň strategických zásob, spotreba energie, energetická náročnosť a energetická efektívnosť na celkovú energetickú bezpečnosť krajiny. Táto kapitola je obzvlášť citlivá v prípade Spojených štátov, ktoré ročne vynakladajú miliardy dolárov na uspokojovanie svojich energetických potrieb. Za rok 2010 importovali USA ropu a ropné produkty za viac ako 252 miliárd dolárov.¹⁴

- Faktor spoľahlivosti - berie do úvahy situácie, pri ktorých dochádza k výpadkom dodávok energií spôsobených v dôsledku politických udalostí v producentných alebo tranzitných krajinách, technickej zastaranosti infraštruktúry alebo prírodných katastrof. Tento podindex vytvára 20 % celkového indexu a obsahuje jednu skupinu faktorov - elektrické siete. Tu ďalej nachádzame tri premenné súvisiace s kapacitou a dĺžkou elektrickej prenosovej siete.
- Environmentálne faktory - do centra pozornosti sa dostali najmä v dôsledku silnejúcej agendy boja proti klimatickým zmenám a za znižovanie emisií skleníkových plynov. Preto daný index energetickej bezpečnosti kladie dôraz aj na otázku životného prostredia. Environmentálny podindex vytvára 20 % celkového indexu a obsahuje tri skupiny faktorov – preprava, životné prostredie a veda a výskum. Celkovo do tejto kategórie spadá desať premenných ako sú úspora paliva v osobnej preprave, možnosť využívania alternatívnych pohonov, množstvo emisií oxidu uhličitého emitovaného pri výrobe energie ako aj výdavky na výskum v oblasti energetiky.

Na základe týchto ukazovateľov je možné skonštruovať prehľadný index energetickej bezpečnosti USA, ktorý je porovnateľný v čase a vytvára jednoduchú metodiku pre predpovedanie budúceho vývoja. Na základe výpočtov, zohľadňujúcich politický a ekonomický vývoj posledných štyroch desaťročí, boli zistené veľmi rôznorodé výsledky, ktoré definujú vývoj energetickej bezpečnosti krajiny v závislosti od jednotlivých pozitívnych respektíve negatívnych udalostí. V súčasnosti dosahujú hodnoty indexu úroveň 85,6, čo predstavuje relatívne vysoké riziko spojené najmä s rastúcimi cenami ropy, silnejúcou konkurenciou zo strany Číny ako aj rizikami vojenských konfliktov v severnej Afrike.¹⁵ Tieto riziká sú však z časti kompenzované plánmi americkej vlády na zníženie spotreby a dovozu ropy a vyššie využívanie domácich fosílnych a obnoviteľných zdrojov.

¹⁴ US Economy - The U.S. Trade Deficit. Dostupné na internete [online]: http://useconomy.about.com/od/tradepolicy/p/Trade_Deficit.htm.

¹⁵ <http://www.energyxxi.org/energysecurity/>.

Hlavné pozitívum spomínaného indexu spočíva v tom, že dokáže zosumarizovať množstvo premenných a definovať ich v jednoduchom číselnom vyjadrení, ktoré je porovnateľné s predchádzajúcim obdobím a zároveň pôsobí ako smerodajný údaj pre plánovanie ďalšieho vývoja energetickej politiky USA. Negatívom však je jeho vysoká orientácia na geopolitické faktory, čo je na jednej strane pochopiteľné vzhľadom na vysokú angažovanosť Spojených štátov v medzinárodných vzťahoch. Na druhej strane to však bráni rýchlejšiemu rozvoju domácich zdrojov, modernizácii existujúcej infraštruktúry a presadzovaniu agendy klimatických zmien.

Index bezpečnosti vonkajších dodávok energetických zdrojov v EÚ

Európska únia predstavuje najväčšie a ekonomicky najvyspelejšie integračné zoskupenie sveta. Združuje 27 členských štátov, ktorých ekonomiky spolu vytvárajú celkový produkt na úrovni 16,3 bilióna USD.¹⁶ Štáty EÚ ale disponujú veľmi obmedzenými zásobami energetických surovín. Značné sú len zásoby uhlia, no vzhľadom na silnejúcu agendu ochrany klímy, sa doterajšie využívanie tohto zdroja bude pravdepodobne znižovať. Ropa a zemný plyn sa vo väčšom množstve nachádzajú len v oblasti Severného mora, no produkcia v tejto lokalite už dlhodobo stagnuje a reálne vyťažiteľné zásoby sa odhadujú na pokrytie maximálne dvadsať až tridsať ročnej spotreby. Preto je Únia odkázaná na dovoz hlavných energetických zdrojov, pričom importná závislosť už v súčasnosti dosahuje vyše 50 % s negatívnym výhľadom až do 70 % v najbližších dvoch desaťročiach. Preto je potrebné, aby EÚ disponovala kvalitnou sieťou spoľahlivých dodávateľov a bezpečnou prepravnou infraštruktúrou. Tieto faktory viedli k vytvoreniu indexu, ktorý vyjadruje mieru rizika spojeného s bezpečnosťou vonkajších dodávok energetických zdrojov. Daný index pozostáva z nasledovných ukazovateľov:¹⁷

- Miera závislosti krajiny na dovoze zdrojov – vyjadruje podiel zahraničných dovozov na celkovej domácej spotrebe jednotlivých zdrojov.
- Miera politického rizika v dodávateľskom štáte – vyjadruje riziko spojené s politickou nestabilitou, s mierou výskytu konfliktov, vnútorných nepokojov, štrajkov, ktoré by mohli ohroziť produkčné a exportné kapacity v producentskom štáte.
- Prepravné riziko – je vyjadrené vzdialenosťou medzi dodávateľom a odberateľom. Čím vyššia je vzájomná vzdialenosť, tým väčšie je riziko prerušenia dodávok, ktoré je

¹⁶ Economy Watch : GDP (Current Prices, US Dollars) Data for All Countries. Dostupné na internete [online]: http://www.economywatch.com/economic-statistics/economic-indicators/GDP_Current_Prices_US_Dollars/.

¹⁷ LE COQ, Ch., PALTSEVA, E. : Measuring the security of external energy supply in the European Union. Dostupné na internete [online]: http://streamdp.hhs.se/LinkedStaffDocs/download.aspx?dl=00237_004.

spojené s regionálnymi konfliktami na trase prepravných sietí, teroristickými útokmi na infraštruktúru alebo prírodnými katastrofami.

- Možnosť substitúcie energetických zdrojov v prípade výpadku dodávok jedného z nich – vyjadruje mieru substitúcie zdrojov v prípade neočakávaných výpadkov v dodávkach. V prípade zdrojov prepravovaných výlučne plynovodmi alebo ropovodmi je miera substitúcie nízka a zodpovedá im vysoké riziko, pretože ak príde k prerušeniu tokov zdrojov, je z krátkodobého hľadiska veľmi náročné nájsť alternatívne spôsoby prepravy. Naopak, v prípade zdrojov prepravovaných lodnou dopravou (napr. ropa a LNG prepravované tankermi alebo uhlie) je miera substitúcie vysoká a riziko nízke, pretože výpadky na trase od jedného producenta sa dajú efektívne nahradiť inými.
- Význam jednotlivých zdrojov v energetickom mixe krajiny – vyjadruje podiel vybraných zdrojov na celkovej spotrebe energie v krajine.

Samotný index (Risky External Energy Supply Index – REES) je skonštruovaný tak, aby vyjadroval mieru krátkodobého rizika spojeného s dodávkami energetických surovín. Bol aplikovaný na všetky členské štáty EÚ a na ich hlavné zdroje energií – ropu, zemný plyn a uhlie. Vychádza z predpokladu, že v prípade výpadku dodávok, štáty z krátkodobého hľadiska nie sú schopné okamžite vykryť vzniknuté straty, navyše, z technického hľadiska vo výrobe energie ani nie je možné substituovať jeden zdroj iným. Preto boli vytvorené tri indexy, každý pre osobitný zdroj energie. Autorky tohto indexu, Le Coq a Paltseva, sa však nesnažia vytvoriť agregátny ukazovateľ, ktorý by v dôsledku rôznej kompozície energetického mixu v členských štátoch EÚ mohol viesť k zavádzajúcim informáciám. Argumentujú tým, že tri rôzne indexy pre tri rôzne zdroje efektívnejšie vyjadria mieru rizika spojeného s výpadkom dodávok konkrétneho zdroja v jednotlivých štátoch Únie s prihliadnutím na špecifickú kompozíciu ich energetického mixu. Výsledky z jednotlivých indexov sú následne aplikované do modelu Indexu rizikovosti EU (EU Risk Exposure index - CERE), ktorý vyjadruje podiel každého členského štátu na celkovej miere rizika v EÚ spojeného s importnou závislosťou a bezpečnosťou dodávok.¹⁸

Záver

Energetická bezpečnosť je multidimenzionálny fenomén, ktorý ovplyvňuje nie len celkovú bezpečnosť štátu ale aj jeho hospodársky rast a rozvoj. Vychádzajúc zo všeobecne uznávaných definícií tohto pojmu, bezpečnosť dodávok energetických zdrojov má dva hlavné aspekty – krátkodobý a dlhodobý. Z krátkodobého hľadiska je potrebné v prvom rade

¹⁸ LE COQ, Ch., PALTSEVA, E. : Measuring the security of external energy supply in the European Union..

minimalizovať vznik udalostí vedúcich k obmedzeniu dodávok zdrojov a k rastu cien. V dlhodobom časovom horizonte je potrebné zabezpečiť stabilné dodávky energetických surovín v požadovanom množstve a kvalite tak, aby boli súčasne splnené všetky predpoklady udržateľného ekonomického rastu a rozvoja. Cieľom práce bolo podať analýzu vybraných ukazovateľov energetickej bezpečnosti, ktoré obsiahli najširšie spektrum faktorov, na základe ktorých by bolo možné identifikovať základné premenné potrebné pri konštrukcii komplexného modelu globálnej energetickej bezpečnosti. V prvom rade je potrebné podotknúť, že každý z obsiahnutých ukazovateľov je aplikovaný v inom prostredí a využíva inú metodológiu. Metóda kvantitatívneho vyjadrenia vychádzajúca z metodiky IEA predstavuje relatívne vhodný príklad tvorby a aplikácie komplexného modelu. Berúc do úvahy špecifický charakter svetového trhu s energetickými zdrojmi, teda vysokú koncentráciu ich výskytu a relatívne vysokú koncentráciu ťažby, sa metodika IEA venuje dvom najvýznamnejším prvkom bezpečnosti energetických dodávok, a to je ich cena a množstvo. Výhodou je najmä zavedenie podporného ukazovateľa koncentrácie trhu, ktorý vychádza z Herfindahl-Hirschmannovho modelu. Pomocou tohto podindexu je možné predpovedať vývoj konkurenčného prostredia na danom trhu, čo priamo ovplyvňuje už spomínané dve ďalšie premenné – cenu a množstvo. Koncentrácia trhu však nevyjadruje len počet a veľkosť producentov na trhu s energiami, ale nepriamo definuje aj vnútorný charakter jednotlivých účastníkov trhu. Rozhodujúcim prvkom je tu predovšetkým politická situácia v krajine producenta-exportéra. Štáty s tendenciou k nedemokratickému systému vlády respektíve s obmedzeným systémom demokracie častejšie využívajú svojho postavenia významného producenta energetických zdrojov v politických a diplomatických rokovaniach. Tento fenomén, v literatúre často označovaný ako energetická diplomacia, vedie k narúšaniu zdravého konkurenčného prostredia na svetových trhoch a k umelému stanovovaniu cien a ponúkaného množstva. Preto z daného modelu považujem za najdôležitejší faktor koncentrácie zdrojov, politickej situácie v produkčných krajinách a faktor ceny.

Druhý analyzovaný model, vychádzajúci z metodiky autorov združených v IMF, definuje ako základný problém energetickej bezpečnosti diverzifikáciu zdrojov. Pojem diverzifikácia sa objavuje čoraz častejšie v strategických dokumentoch vlád predovšetkým v členských štátoch EÚ. Je to spôsobené najmä tým, že závislosť európskych krajín na dovoze surovín sa čoraz zvyšuje a zatiaľ jediným aktérom na európskom trhu, schopný uspokojiť tieto potreby v dostatočnej miere, je Ruská federácia. Potreba diverzifikácie však nie je len problémom Únie. Obdobie lacných vstupov sa už dávno skončilo a ekonomiky všetkých rozvinutých ako aj rozvíjajúcich sa krajín si musia zabezpečiť stabilné a bezpečné dodávky

surovín skôr ako ich konkurenti. Metodika IMF má osobitný prínos najmä v zabudovaní faktora veľkosti krajiny a vzdialenosti medzi dodávateľom a odberateľom. Popri tom vystupuje do popredia aj faktor politickej stability v krajine producenta.

Ďalším analyzovaným modelom bol index rizík využívaný pri komparácii historického vývoja energetickej politiky a energetickej bezpečnosti v špecifických podmienkach Spojených štátov. USA ako doposiaľ dominantný hráč v medzinárodných vzťahoch má veľký záujem na udržaní stability v produkcii a preprave ropy a zemného plynu. Nakoľko samotné Spojené štáty sú najväčším konzumentom ropy na svete, stojí bezpečnosť tejto globálnej komodity v centre zahraničnej politiky americkej administratívy už takmer polstoročie. Analyzovaný index rizík zachytáva široké spektrum faktorov, ktoré majú vplyv na celkovú energetickú bezpečnosť USA. Z pohľadu zadaných indikátorov by bolo možné tvrdiť, že ide o najkomplexnejší index energetickej bezpečnosti. Faktom však je, že jednotlivé ukazovatele ako aj podindexy vyjadrujú potreby USA a aplikácia tohto ukazovateľa na iné krajiny by bola značne komplikovaná. Vyzdvihnúť však treba zakomponovanie všetkých aspektov energetickej bezpečnosti, tak vnútorných ako aj vonkajších, politických, ekonomických a najmä environmentálnych.

Posledným analyzovaným modelom bol index bezpečnosti vonkajších energetických zdrojov v EÚ. Európska únia nedisponuje dostatkom vlastných fosílnych zdrojov, preto je odkázaná na dovoz. Najväčším a zároveň najkontroverznejším partnerom v energetickej oblasti je Ruská federácia. Tieto dva faktory viedli ku konštrukcii daného indexu, ktorého hlavné prínosy spočívajú najmä v identifikácii faktorov importnej závislosti krajiny na dovoze zdrojov, prepravného rizika, faktora substitúcie a kompozície energetického mixu. Ide sa síce o jeden index, no v skutočnosti ho tvoria tri rôzne indikátory aplikované na tri hlavné energetické zdroje v EÚ – zemný plyn, ropu a uhlie. Špecifickosť daného indexu spočíva aj v tom, že sa orientuje na kvantifikáciu rizika spojeného s krátkodobými výpadkami dodávok. Na základe takýchto konkrétnych a prehľadných údajov je možné vytvoriť mechanizmus včasného varovania v prípade výpadkov v producentskom štáte a zvoliť alternatívnu stratégiu zásobovanie ekonomiky. Úspešná prevencia a minimalizácia rizík v krátkodobom horizonte následne zaisťujú stabilitu a bezpečnosť dodávok energetických zdrojov aj z dlhodobého hľadiska.

Na základe podrobnej štúdie vybraných indexov a ukazovateľov sa pokúsim o zadané definovanie hlavných faktorov a premenných, ktoré v najväčšej miere ovplyvňujú energetickú bezpečnosť štátu, a ktoré možno ďalej použiť ako východiskové prvky pri konštrukcii komplexného modelu globálnej energetickej bezpečnosti:

- Vnútorne faktory
 - veľkosť krajiny, vyjadrená spotrebou energie na jedného obyvateľa
 - kompozícia energetického mixu
 - podiel domácich zdrojov na celkovej výrobe a spotrebe energie
 - možnosti substitúcie a diverzifikácie jednotlivých zdrojov v rámci energetického mixu
 - potenciál obnoviteľných zdrojov energie
 - podiel dovozu energií na celkovom dovoze krajiny
 - celkové výdavky na dovoz energií vyjadrené ako % HDP
 - kvalita a kvantita energetickej infraštruktúry
 - podiel energeticky náročnej výroby na celkovej priemyselnej výrobe
- Vonkajšie faktory
 - ceny energetických zdrojov na svetových trhoch
 - predpokladaný vývoj dopytu a ponuky na trhu s energiami
 - veľkosť koncentrácie trhu, trhové podiely jednotlivých producentov
 - veľkosť podielu jednotlivých producentov – dodávateľov na domáci trh – na celkových rezervách zdrojov ako aj na celkovej produkcii
 - politická situácia v krajine producenta
 - politická situácia v tranzitnej krajine
 - celková politická situácia v regióne producenta/tranzitnej krajiny
 - dĺžka, kvalita a bezpečnosť existujúcej prepravnej infraštruktúry
 - typ vlastníctva prepravnej infraštruktúry
 - riziko teroristických útokov a výskytu prírodných katastrof na trase prepravnej infraštruktúry
 - bezpečnosť námorných a suchozemských prepravných trás
 - kvalita, kvantita a bezpečnosť spracovateľských kapacít

Použitá literatúra:

1. International Energy Agency, 2007 : *Energy Security and Climate Policy. Assessing Interactions*. Paris : Chirat, 2007. 145 s. ISBN 92-64-10993-5. s.54.
2. LEFEVRE, N. : *Measuring the energy security implications of fossil fuel resource concentration*. In *EnergyPolicy*. ELSEVIERE, č. 38, r. 2010. ISSN 1635–1644.

3. COHEN, G. – JOUTZ, F. – LOUNGANI, P. 2011 : *Measuring Energy Security: Trends in the Diversification of Oil and Natural Gas Supplies*. IMF Working Paper WP/11/39. Dostupné na internete [online]: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2011/wp1139.pdf>.
4. LE COQ, Ch., PALTSEVA, E. : *Measuring the security of external energy supply in the European Union*. Dostupné na internete [online]: http://streamdp.hhs.se/LinkedStaffDocs/download.aspx?dl=00237_004.
5. Bureau of Economic Analysis : *National Economic Accounts. Gross Domestic Product (GDP)*. Dostupné na internete [online]: <http://www.bea.gov/national/index.htm#gdp>.
6. Department of Justice: *Herfindahl-Hirschman Index*. Dostupné na internete [online]: <http://www.justice.gov/atr/public/testimony/hhi.htm>.
7. Economy Watch : *GDP (Current Prices, US Dollars) Data for All Countries*. Dostupné na internete [online]: http://www.economywatch.com/economic-statistics/economic-indicators/GDP_Current_Prices_US_Dollars/.
8. Institute for 21st Century Energy. *Index of U.S. Energy Security Risk : Assessing America's Vulnerability in a Global Energy Market*. Dostupné na internete [online]: <http://www.energyxxi.org/energysecurity/>.
9. The PRS Group : *ICRG Methodology. International Country Risk Guide*. Dostupné na internete [online]: http://www.prsgroup.com/ICRG_Methodology.aspx#PolRiskRating
10. US Economy - The U.S. Trade Deficit. Dostupné na internete [online]: http://useconomy.about.com/od/tradepolicy/p/Trade_Deficit.htm.
11. U.S. Energy Information Administration : United States. *Country Analysis Brief*. Dostupné na internete [online]: <http://www.eia.gov/countries/country-data.cfm?fips=US>.

Kosovo v kontexte ruskej zahraničnej politiky

Lukáš Holas

Abstrakt

Článok sa zameriava na objasnenie významu Kosova v ruskej zahraničnej politike s dôrazom na obdobie od začiatku vojny v Kosove v roku 1998 do vyhlásenia nezávislosti Kosova v roku 2008. V záujme pochopenia ďalšieho vývoja je prvá časť článku venovaná stručnej charakteristike vnútornej situácie v Kosove od začiatku 90-tych rokov minulého storočia do novembra 2010. Druhá časť vysvetľuje dôvody ruského záujmu o Kosovo ako aj ruský postoj ku kosovskej otázke do vyhlásenia nezávislosti v roku 2008.

Kľúčové slová: Kosovo, ruská zahraničná politika, vojna, nezávislosť, Kaukaz

Abstract

The article focuses on clarification of Kosovo's significance in Russian foreign policy with special emphasis on the period between the beginning of war in Kosovo in 1998 and Kosovo's declaration of independence in 2008. Aimed at better understanding of further development, first part of the article is devoted to brief characteristics of internal situation in Kosovo from 1990s to November 2010. Second part explains the reasons of Russian interest in Kosovo as well as Russian attitude to Kosovar question till the declaration of independence of Kosovo in 2008.

Key words: Kosovo, Russian foreign policy, war, independence, Caucasus

JEL Klasifikácia: F59

Úvod

Balkán, a menovite Kosovo zohráva v zahraničnej politike Ruskej federácie nesmierne dôležitú úlohu. Hoci nepatrí do ruského „blízkeho zahraničia“, význam Kosova pre Moskvu vzrástol dramaticky najmä v priebehu posledných desať rokov, kedy sa snaží Rusko efektívne pôsobiť ako strategický, plnohodnotný partner vo svetovej politike. Nemenej dôležité je aj kosovské vyhlásenie nezávislosti, ktoré jednak vytvorilo medzinárodný precedens, ale taktiež môže destabilizovať vnútornú situáciu v Rusku.

Stručný vývoj situácie v Kosove od 90-tych rokov 20. storočia

Oblasť balkánskeho polostrova, predovšetkým však západného Balkánu, je už dlhodobo nestabilným európskym regiónom. Stretáva sa v ňom mnoho národov, kultúr a náboženstiev, ktoré v spojitosti so silným nacionálnym cítením a snahou o nezávislosť tvoria príčiny konfliktov v danom regióne. Po druhej svetovej vojne sa podarilo J. B. Titovi vytvorením Socialistickej federatívnej republiky Juhoslávia načas stlmiť národnooslobodzovacie snahy tamojších národov. Po začiatku rozpadu Juhoslávie v roku 1991 boli tieto myšlienky opäť obnovené.

Takáto všeobecná charakteristika bola aplikovateľná aj na juhoslovanskú (neskôr srbskú) provinciu Kosovo, ktorá je obývaná väčšinovými kosovskými Albáncami vyznávajúcimi islam a srbskou kresťanskou ortodoxnou menšinou. Kosovu bola priznaná na základe ústavy z roku 1974 vysoká miera autonómie. Politickú ako aj kultúrnu autonómiu však postupne zrušil Slobodan Milošević po svojom nástupe k moci na prelome 80-tych a 90-tych rokov minulého storočia. To logicky viedlo k nespokojnosti albánskeho obyvateľstva v Kosove, ktoré referendum zo septembra roku 1991 vyhlásilo nezávislosť. Táto nezávislosť však nebola ako Srbskom, tak ani medzinárodnými spoločenstvami uznaná. Kosovským prezidentom sa mal stať Ibrahim Rogova, ktorý presadzoval politiku tichého odporu voči Srbsku. Uvedený prístup spôsobil jednak neúčast' Kosova na ostatných vojnách v rozpadávajúcej sa Juhoslávii v prvej polovici 90-tych rokov, ale aj väčšiu radikalizáciu domáceho albánskeho etnika. V dôsledku daných skutočností došlo k vzniku tzv. Kosovskej oslobodzovacej armády (UCK), ktorá uskutočňovala odvetné opatrenia proti útlaku srbských bezpečnostných zložiek proti etnickým Albáncom v Kosove. Napriek tomu k etnickým čistkám podľa International Crisis Group a UNHCR nedochádzalo¹.

Postupne rastúce napätie v provincií a neprístupnosť Srbska myšlienke kosovskej nezávislosti vyvrcholilo v lete roku 1998, kedy po ďalšej sérii útokov na albánske obyvateľstvo UCK začala otvorenú vojnu proti juhoslovanskej armáde. Srbské ozbrojené sily UCK pomerne rýchlo porazili. Na vojnové operácie vo veľkej miere doplatilo aj civilné obyvateľstvo Kosova. Okolité krajiny boli zaplavené vlnami kosovských utečencov. Kým na začiatku konfliktu bolo registrovaných cca 241 700 utečencov, do jeho skončenia sa daný počet zvýšil na 862 979 (s najväčším nárastom po začiatku vojenskej intervencie vojsk štátov NATO – 525 787), čo predstavovalo až 80% celkovej populácie Kosova². Do riešenia daného

¹ ČARNOGURSKÝ, J.: *Kosovo ako test pre Rusko*. In: Impulz [online]. 2007, č. 1. Dostupné na internete: <http://www.impulzrevue.sk/article.php?178>.

² *Under Orders: War Crimes in Kosovo* [online]. New York: UNHCR, 2002. Dostupné na internete: <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/3c2b204a0.pdf>.

konfliktu sa zapojili aj medzinárodné spoločnosti. Bezpečnostná rada OSN žiadala svojou rezolúciou č. 1199 zo septembra roku 1998 okamžité ukončenie. Po neúspešných rokovaniach medzi zástupcami Srbska a Kosova v Paríži začiatkom roka 1999, začalo NATO v marci roku 1999 vojenskú leteckú intervenciu a bombardovanie Juhoslávie. Táto kontroverzná angažovanosť vojsk Aliancie bola ukončená 10. júna 1999, kedy bola podpísaná rezolúcia BR OSN č. 1244, ktorou sa kosovská vojna oficiálne skončila. Najvýznamnejšími bodmi danej rezolúcie boli okamžité stiahnutie srbských ozbrojených síl z územia Kosova a demilitarizácia UCK, autonómia Kosova v rámci Juhoslávie pod dočasnou správou OSN (pre tento účel bola zriadená misia UNIMK), umožnenie a pomoc pri návrate utečencov späť do Kosova a neskoršie rozhodnutie OSN o konečnom statuse Kosova. Týmto dokumentom sa tak potvrdila územná integrita Srbska a na území Kosova začali pôsobiť medzinárodné bezpečnostné a humanitárne misie, predovšetkým KFOR pod vedením NATO³.

Obdobie medzi rokmi 1999 a 2008 sa v Kosove nieslo v znamení nestabilnej situácie. Po skončení kosovskej vojny začalo postupne dochádzať k útokom albánskeho obyvateľstva na srbské. Medzinárodné jednotky tomuto vývoju vo svojich okupačných sektoroch nevedeli zabrániť⁴. Jasne to zobrazuje skutočnosť, že i na začiatku roku 2007 evidovala srbská strana približne 230 000 Srbov, ktorí sa obávali vrátiť späť do Kosova⁵. Od roku 2005 sa uskutočnilo niekoľko kôl rokovaní o princípoch usporiadania situácie v Kosove. Rokovania pod vedením splnomocnenca generálneho tajomníka OSN a bývalého fínskeho prezidenta Martiho Ahtisaariho spočiatku viedli k heslu „najprv princípy, potom status“. Predpokladalo sa teda, že najprv budú stanovené princípy stabilizácie situácie v Kosove (napríklad podmienky bezpečného príchodu utečencov) a až následne bude riešený samotný status provincie. Pod vplyvom USA a Veľkej Británie sa však neskôr dané heslo menilo na „najprv status, potom princípy“, čím sa postavenie Srbov žijúcich v Kosove komplikovalo. Uvedený vývoj vyhovoval aj kosovským záujmom, lebo americké riešenie statusu Kosova predpokladalo nezávislosť provincie. Udalosti dostali rýchly spád po výhre Demokratickej strany Kosovo v novembrových parlamentných voľbách v roku 2007, ktorej hlavným cieľom bolo vyhlásenie nezávislosti.

³ *Resolution 1244: Adopted by the Security Council at its 4011th meeting on 10 June 1999* [online]. Brussels: NATO, 30.06.1999. Dostupné na internete: <http://www.nato.int/kosovo/docu/u990610a.htm>.

⁴ Kosovo bolo po skončení vojny rozdelené na 5 sektorov pod správou jednotlivých krajín Kontaktnej skupiny: Talianska, Francúzsko, Veľkej Británie, Nemecko a USA. Ruská federácia, aj napriek svojej účasti na mierotvorných rokovaniach, svoj sektor nezískalo.

⁵ ČARNOGURSKÝ, J.: *Kosovo ako test pre Rusko*. In: Impulz [online]. 2007, č. 1. Dostupné na internete: <http://www.impulzrevue.sk/article.php?178>.

K vyhláseniu nezávislosti Kosova došlo 17. februára 2008⁶ na zasadnutí kosovského parlamentu. Daný akt, vykonaný jednostranne bez súhlasu Srbska, a následné oficiálne uznanie Kosova sa stalo predmetom sporov. Zatiaľ čo napríklad USA, Veľká Británia, Nemecko, Taliansko, Francúzsko kosovskú nezávislosť uznali, Ruská federácia a Srbsko považovali nezávislosť Kosova za ilegálnu. Európska únia nie je v tejto otázke jednotná. Zatiaľ čo väčšina západoeurópskych štátov EÚ Kosovo uznala, Slovensko, Španielsko, Rumunsko, Grécko či Cyprus tak neurobili. Do novembra roku 2010 uznalo suverenitu Kosova 72 štátov. V otázke legality vyhlásenia kosovskej nezávislosti požiadalo Srbsko o vyjadrenie Medzinárodný súdny dvor. Ten 22. júla 2010 prišiel k rozhodnutiu, že daný akt nebol v rozpore so zásadami medzinárodného práva⁷.

Na vyhlásenie nezávislosti negatívne reagovali aj kosovskí Srbi zdržiavajúci sa na severe územia. V priebehu jedného mesiaca od 17. februára 2008 uskutočňovali niekoľko protestných akcií, z ktorých najvýznamnejšie boli útoky na severné srbsko – kosovské hranice, odmietanie autority kosovskej vlády a obsadenie budovy súdu, ktorá bola pod správou OSN. Medzinárodné reakcie na tieto udalosti sa v zásade líšili podľa postoja krajín ku kosovskej otázke. Kým USA zastávali názor, že uvedené nepokoje obhajujú ich rozhodnutie Kosovo uznať, Ruská federácia tvrdila, že dané útoky sú predzvesťou de facto rozdelenia Kosova v dôsledku unilaterálne vyhlásenej nezávislosti⁸.

Kosovo ako súčasť zahraničnej politiky Ruskej federácie

Postoj Ruskej federácie k otázke Kosova do roku 1999

Hoci Kosovo ani balkánske štáty nepatria do ruského blízkeho zahraničia, Moskva sa snaží pomerne intenzívne zapájať do diania v tomto regióne. Tento záujem vychádza z troch aspektov. V prvom rade, Rusko spája s Balkánom myšlienka panslavizmu. Tá má dlhé historické korene a v 20. storočí sa prejavila v pomoci ZSSR Balkánu vo svetových vojnách či ruskej podpore Srbsku počas vojen v Juhoslávií v prvej polovici 90-tych rokov minulého storočia. Z podobného historického vývoja po roku 1945 a dezintegrácií ZSSR aj SFRJ začiatkom 90-tych rokov vyplývajú aj väčšie či menšie antipatie voči západným mocnostiam. Z kultúrneho hľadiska má istý vplyv aj spoločné náboženstvo – a to najmä v prípade Srbska.

⁶ Nezávislosť Kosova bola vyhlásená len dva týždne po prezidentských voľbách v Srbsku, v ktorých vyhral proeurópsky orientovaný Boris Tadič. Kosovská vláda tak urobila v dôsledku jej snahy, aby sa prezidentom nestal nacionalisticky a radikálne naladený Tomislav Nikolič, ktorý by mohol výrazne skomplikovať kosovské ambície.

⁷ *Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo* [online]. Rozhodnutie Medzinárodného súdneho dvoru, 22.07.2010. Dostupné na internete: <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15987.pdf>.

⁸ ROBINSON, M.: *U.S. Condemns Serb "Provocations" in North Kosovo* [online]. Reuters, 07.03.2008. Dostupné na internete: <http://www.reuters.com/article/idUSL0777271820080307>.

Moskva sa o Balkán zaujíma aj z geopolitických dôvodov. Najvýznamnejším z nich je rastúca angažovanosť USA v dianí v regióne, za čím Rusko vidí oslabovanie svojej vlastnej pozície vo svetovej politike a snahu Západu Moskvu politicky izolovať.

Okrem vyššie uvedených všeobecných dôvodov sa Moskva snaží zapájať do diania v regióne aj z ďalších príčin špecifických pre Kosovo. Okrem výhodnej geostrategickej polohy Kosova ide najmä o vnútornú situáciu v Ruskej federácii, kde podobné tendencie panujú napríklad v politicky a vojensky exponovanom Čečensku. Danú skutočnosť vystihol bývalý ruský minister zahraničných vecí Igor Ivanov, ktorý sa v rozhovore s Madelaine Albright vyjadril: „*Madelaine, nechápete, že v Rusku máme veľa Kosov?*“⁹. Medzi Kosovom vo vzťahu k Srbsku a Čečenskom vo vzťahu k Rusku viaceró paralel:

- Obyvatelia oboch území si nárokujejú právo na sebaurčenie národov.
- Obe územia sa stali problematické po rozpade integrácie, ktorých súčasťou boli.
- Na oboch územiach pôsobili polovojenské jednotky (UCK v Kosove a Ičkerijské ozbrojené sily v Čečensku), ktoré operovali aj v dominantnejšom štáte a ktoré boli finančne ako aj vojensky dotované i zo zahraničia.

Po začiatku vojny v Kosove v roku 1998 sa Rusko snažilo aktívne vystupovať v procese urovnania tohto konfliktu. Poukazuje na to napríklad skutočnosť, že Ruská federácia patrila do kontaktnej skupiny pre Juhosláviu. V otázke efektivity ruskej účasti v tejto skupine sa však názory rôznia. Zatiaľ čo John Norris, špeciálny poradca prezidenta International Crisis Group, zastáva názor, že aktivita Moskvy v parížskych rokovaniach v roku 1999 bola zanedbateľná, slovenský právnik Ján Čarnogurský účasť Ruska na rokovaniach a neskoršom mierotvornom procese vyzdvihuje¹⁰.

Začiatok a priebeh leteckej intervencie NATO do Juhoslávie Moskva prudko odsudzovala z niekoľkých dôvodov. V prvom rade deklarovala, že ozbrojené sily NATO zasiahli proti suverénnemu štátu bez súhlasu BR OSN, čím podkopávali základné princípy medzinárodného práva, Charty OSN a európskeho systému bezpečnosti vytvorených po skončení druhej svetovej vojny. Rusko tiež obvinilo USA a NATO, že v dianí na Balkáne, ktorý popri bývalých post-sovietskych republikách takisto patrí k prioritám ruskej zahraničnej politiky, ignorovali Rusko ako strategického partnera v európskom bezpečnostnom systéme. Daný fakt bol nepochybne v rozpore s hlavným cieľom zahraničnej politiky Ruskej federácie – obnovenie vplyvu Ruska vo svetovej politike a vytvorenie multipolárneho usporiadania

⁹ TALBOTT, S.: *The Russia Hand: a memoir of presidential diplomacy*. New York: New York Random House, 2002. s. 301.

¹⁰ Porovnaj Čarnogurský, 2007 a Norris, 2005: xxv.

moci. Okrem toho videlo Rusko v NATO hrozbu aj v súvislosti so situáciou v Kosove podobnom Čečensku, pretože bolo možné očakávať podobnú intervenciu Aliancie i tam. Takýto útok by však mal omnoho vážnejšie dopady na svetovú bezpečnosť, nakoľko Moskva sa snaží udržať svoju výlučnú kontrolu nad daným kaukazským regiónom.

Na základe všetkých uvedených dôvodov sa po ruskej vnútornej debata Moskva rozhodla vystupovať ako jeden zo sprostredkovateľov mieru, avšak s tichou podporou Srbsku. Pomocou týchto aktivít, ako aj neskoršej angažovanosti v správe OSN nad Kosovom či účasťou na rokovaníach o konečnom riešení statusu Kosova sa snažilo Rusko dokázať bývalým krajinám ZSSR (predovšetkým však Gruzínsku a Ukrajine aspirujúcimi na vstup do NATO), že NATO nie je garanciou ich bezpečnosti. Dodávalo tiež, že Rusko môže podobným spôsobom intervenovať aj v iných krajinách.

Väčšia aktivizácia Ruskej federácie v otázke Kosova nastala predovšetkým po skončení vojny v Kosove v roku 1999. Moskva pociťovala značné znepokojenie nad skutočnosťou, že Rusku nebol priznaný žiadny sektor v rámci správy OSN nad Kosovom v rokoch 1999 až 2008 hoci Rusko tiež patrilo medzi štáty Kontaktnej skupiny. Napriek uvedenej nespokojnosti poslalo Rusko do Kosova svoje vojenské a humanitárne jednotky a angažovalo sa aj politicky pri ďalšom riešení statusu danej srbskej provincie. Charles A. Kupchan, politický expert z Rady pre medzinárodné vzťahy zastáva názor, že Moskva tak robila, aby sa Rusko opäť včlenilo do rozhodovacích procesov vo svetovej politike po období svojej exklúzie v dôsledku vnútorných problémov v 90. rokoch minulého storočia¹¹.

Debata o nezávislosti Kosova a postoj Ruska

Obdobie správy OSN nad Kosovom s asistenciou bezpečnostných síl NATO v rokoch 1999 až 2008 bolo charakteristické debatou o konečnom statuse Kosova avšak len s minimálnymi diplomatickými úspechmi. Rokovania vedené Martim Ahtisaarim sa zintenzívnili po útokoch kosovských Albáncov na Srbov v roku 2004. Primárnou otázkou týchto rokovaní medzi štátmi Kontaktnej skupiny, Srbska a Kosova sa stala možnosť a možné dôsledky vyhlásenia nezávislosti Kosova. Postoj Srbska k danej otázke sa od prijatia rezolúcie OSN č. 1244 nezmenil. Belehrad stále tvrdo vystupoval proti jednostrannému vyhláseniu kosovskej nezávislosti a trval na svojej územnej integrite. Neprijímal ani myšlienku „*riadenej nezávislosti*“¹², na základe ktorej by bola nezávislosť Kosova podporovaná USA a štátmi

¹¹ KUPCHAN, C.A.: *Kupchan: Russian Opposition to Kosovo Independence 'Perplexing'* [online]. New York: Council on Foreign Relations, 18.12.2007. Dostupné na internete: <http://www.cfr.org/publication/15093/kupchan.html>.

¹² Riadená nezávislosť Kosova by bola možná, ak by Kosovo pristúpilo na podmienky Ahtisaariho plánu. Na jeho základe by sa Kosovo stalo členskou krajinou OSN s vlastnými štátnymi symbolmi, zabránilo by sa

západnej Európy. Srbsko hľadalo podporu najmä u kultúrne blízkeho Ruska, ktoré takisto dlhodobo vystupovalo proti jednostranne vyhlásenej kosovskej nezávislosti. Belehrad ponúkal Moskve za jej podporu napríklad privilegované partnerstvo Ruskej federácie v privatizačnom procese v Srbsku. Vezmúc do úvahy jedínú pre Kosovo prijateľnú alternatívu (nezávislosť krajiny), je jasné, že bilaterálne rokovania medzi Srbskom a Kosovom by nikdy nemohli vyústiť do spoločne akceptovateľného riešenia.

Všetky krajiny Kontaktnej skupiny okrem Ruska videli riešenie v Ahtisaariho pláne riadenej kosovskej nezávislosti, ktorá by z dlhodobého hľadiska viedla k stabilite a hlbšej integrácii v Európe. V dôsledku srbskej neochoty pristúpiť na úplnú nezávislosť Kosova pochopili, že dovtedajší priebeh rokovaní medzi Belehradom a Prištinou by nevedol k uspokojivému riešeniu. Okrem toho si boli vedomí skutočnosti, že jednostranne vyhlásená nezávislosť Kosova bez podpory Kontaktnej skupiny by mohla viesť k destabilizácii situácie na Balkáne. K uvedenému vývoju by mohlo dôjsť vtedy, ak by bola nezávislosť nasledovaná násilnými stretmi medzi kosovskými Srbmi a Albáncami a ak by Srbsko na základe svojej územnej integrity žiadalo územie späť¹³. Podľa Kupchana by práve takáto situácia mohla spôsobiť vážnejšiu krízu na európskom kontinente¹⁴. Z neskoršieho vývoja je jasné, že k načrtnutým nepokojom došlo, avšak v dôsledku ich krátkeho trvania nemali zásadnejší dopad na dlhodobú bezpečnostnú situáciu v Európe.

Do rozoberanej debaty o nezávislosti sa výrazne zapájala aj Ruská federácia. Vychádzajúc z hrozby, ktorú by pre Rusko znamenala kosovská nezávislosť vzhľadom na situáciu v Čečensku, ako aj z medzinárodného precedensu, ktorý by daný akt vytvoril, a ruskej snahy o multipolárne usporiadanie moci je jasné, že Moskva s prípadným vyhlásením nezávislosti Kosova nesúhlasila. Na základe všeobecných príčin záujmu Ruska o Balkán podporovala Moskva Belehrad. Otázne je, či nesledovala Moskva svojou podporou Srbsku len svoje záujmy. Za predpokladu vyhlásenia kosovskej nezávislosti by sa totiž v Srbsku bez ohľadu na výsledky prezidentských volieb v roku 2008 zdvihla vlna nacionalizmu. Tá by zhoršila postavenie Srbska v jeho integračnom úsilí do EÚ a NATO, čo by vyhovovalo zahraničnopolitickým záujmom Ruska. Navyše, ak by popritom Moskva neustále podporovala Belehrad, mohlo by si Rusko upevniť svoj vplyv na Balkáne. V priebehu celej debaty teda

splynutiu Kosova s Albánskom a taktiež odtrhnutiu severných oblastí Kosova obývaných Srbmi. Na druhej strane, kľúčovú politickú moc v krajine by mal osobitný medzinárodný vyslanec schválený Európskou úniou aj NATO. Mal by právomoc odvolať kosovských politických predstaviteľov. Taktiež by sa zabezpečilo pomerné zastúpenie Srbov v štátnych orgánoch ako aj špeciálny štatút srbskej pravoslávnej cirkvi.

¹³ Porovnaj Kupchan, 2007 a Caplan, 2007.

¹⁴ KUPCHAN, C.A.: *Kupchan: Russian Opposition to Kosovo Independence 'Perplexing'* [online]. New York: Council on Foreign Relations, 18.12.2007. Dostupné na internete: <http://www.cfr.org/publication/15093/kupchan.html>.

presadzovali ruskí politici názor, že jediné možné riešenie by bolo postavené na vzájomnej dohode Srbska a Kosova v danej otázke a malo by byť v súlade s princípmi medzinárodného práva. Podporovali myšlienku ďalších rokovaní medzi Belehradom a Prištinou. Okrem toho bola Moskva presvedčená, že kosovská nezávislosť vyústi do destabilizácie celého Balkánu a navyše povedie k aktivizácii separatistických skupín s podobnými cieľmi ako UCK v ostatných častiach sveta. Je viac než pravdepodobné, že tým myslela Čečensko. Západ však ruskú podporu Srbsku videl ako dôvod neprijatia kompromisu zo strany Belehradu, čo v konečnom dôsledku viedlo k spomenutým nepokojom v severnom Kosove. Charles A. Kupchan považuje zamietavý ruský prístup k nezávislosti Kosova za mätúci, pretože podľa jeho slov nemá Rusko v Kosove žiadne priame záujmy. Dodáva, že Ruskej federácii išlo v danom procese len o zviditeľnenie sa a nestratenie svojho vplyvu v Kosove na úkor USA a EÚ¹⁵. Okrem všetkých vyššie uvedených ruských argumentov by bolo po prípadnom uznaní Kosova zo strany USA možné očakávať, že vzťahy medzi Ruskou federáciou a USA sa zhoršia – či už v oblasti raketovej obrany, regulácií strategických zbraní alebo riešenia zamrznutých konfliktov v Gruzínsku či Podnestersku. Ako ukázala realita, tento scenár sa nakoniec stal realitou – a to v prípade zmrazenia vzťahov medzi Ruskom a NATO v súvislosti s rusko – gruzínskou vojnou v auguste roku 2008.

Debata o vyhlásení kosovskej nezávislosti sa niesla aj vo svetle možnej podpory daného kroku Bezpečnostnou radou OSN. Pre Kosovo by súhlas BR OSN znamenal uľahčenie svojho vstupu do medzinárodných štruktúr. Zatiaľ čo postoj USA, Francúzska a Veľkej Británie v danej otázke bol naklonený záujmom Prištiny, názor Číny a Ruskej federácie bol charakteristický určitými výhradami resp. nezávislosť Kosova bola označovaná ako protiprávna a bola by vetovaná. Okrem vyššie spomenutých dôvodov odmietania kosovskej nezávislosti by totiž pri prípadnom hlasovaní o danej otázke v BR OSN Moskva trvala aj na morálnych základoch medzinárodnej politiky. Vyžadovala by teda dodržiavanie pôvodne navrhovaného hesla Ahtisaariho plánu („najprv princípy, potom status“), s čím ostatné štáty nesúhlasili.

V neposlednom rade, ruská federácia mala obavy z vývoja v Kosove aj kvôli situácii v iných odštiepeneckých regiónoch post-sovietskych krajín, predovšetkým Južnom Osetsku a Abcházsku (v rámci Gruzínska) a Podnestersku (v rámci Moldavska). Južné Osetsko a Abcházsko patrili po rozpade ZSSR z právneho hľadiska pod gruzínsku jurisdikciu, avšak obyvateľstvo daných území preferovalo byť pod správou Moskvy. Moskva podporovala

¹⁵ KUPCHAN, C.A.: *Kupchan: Russian Opposition to Kosovo Independence 'Perplexing'* [online]. New York: Council on Foreign Relations, 18.12.2007. Dostupné na internete: <http://www.cfr.org/publication/15093/kupchan.html>.

Abcházsko a Južné Osetsko viacerými spôsobmi¹⁶ i v dôsledku zásobám ropy a zemného plynu, ktoré sa na zmienených územiach nachádzajú. V súvislosti s vývojom v Kosove a vo svetle situácie na Kaukaze by Rusko považovalo jednostranne vyhlásenú nezávislosť za nebezpečný precedens. Tvrdilo, že na Kosovo nemožno použiť odlišný „meter“ ako na podobné oblasti inde vo svete¹⁷. Medzi Kosovom a gruzínskymi odštiepenými regiónmi totiž možno vidieť isté spoločné znaky¹⁸. V prípade, že by bolo Kosovo uznané, Ruská federácia bola pripravená uznať nezávislosť spomenutých kaukazských oblastí, a to i bez súhlasu BR OSN. Inými slovami, priamu paralelu medzi Kosovom a gruzínskymi odštiepenými regiónmi by bolo možné badať ak by Rusko vetovalo uznanie kosovskej nezávislosti v BR OSN, Kosovo by nezávislosť vyhlásilo a zároveň ak by bol tento akt uznaný Západom. V konečnom dôsledku sa však práve uvedený scenár naplnil. Po vojne na južnom Kaukaze v auguste roku 2008 bolo Rusko prvou krajinou, ktorá uznala nezávislosť Abcházska a Južného Osetska, a to i napriek ostrým protestom zo strany USA či EÚ. Medzi primárne príčiny tohto ruského rozhodnutia možno zaradiť uvedený precedens v Kosove a politickou a ekonomickou podporou dosiahnuteľný príklon daných kaukazských území k Ruskej federácii (čo by pravdaže viedlo k oslabeniu možnej spolupráce Abcházska a Južného Osetska s EÚ a NATO).

Záver

Balkán býva Ruskou federáciou označovaný za miesto, kde sa tvorí budúca bezpečnostná architektúra na európskom kontinente. Je preto logické, že balkánske štáty patria k prioritám ruskej zahraničnej politiky i keď ich neoznačujeme za ruské „blízke zahraničie“. Centrálnu úlohu v tomto regióne hrá práve Kosovo, a to najmä v dôsledku dlhodobého riešenia kosovskej nezávislosti, viacerým paralelám medzi Kosovom a Čechenskom či Ruskom a Srbskom.

Politicko – bezpečnostný vývoj v Kosove od 90-tych rokov minulého storočia bol poznačený neutíchajúcimi útokmi medzi dvoma etnikami obývajúcimi dané územie – kosovskými Albáncami a Srbmi. Kým do vojny v rokoch 1998 až 1999 boli utláčaní predovšetkým Albánci (kvôli ich snahám o dosiahnutie nezávislosti), po vojne, v čase správy

¹⁶ Previazanosť sa spája najmä s pôsobením ruských síl na daných územiach s cieľom udržiavať mier v krajine po ružovej revolúcii v Gruzínsku v novembri roku 2003. Rusko potom podporovalo abcházsku samosprávu ako finančne, tak aj dodávkami zbraní. Navyše, neskôr sa ruský rubel stal oficiálnou menou v Abcházsku a Ruská federácia začala vydávať obyvateľom Abcházska a Južného Osetska ruské pasy.

¹⁷ ČARNOGURSKÝ, J.: *Kosovo ako test pre Rusko*. In: Impulz [online]. 2007, č. 1. Dostupné na internete: <http://www.impulzrevue.sk/article.php?178>.

¹⁸ Problémy na oboch územiach sa začali po rozpade ZSSR respektíve SFRJ, na oboch územiach je populácia dominantného štátu v menšine, na oboch územiach dochádzalo k ozbrojeným konfliktom medzi štátnymi autoritami a lokálnymi ozbrojenými zložkami a obe územia sa dlhodobo usilovali o dosiahnutie nezávislosti..

OSN a NATO nad daným územím začalo dochádzať k opačnému javu. V roku 1999 sa stali kontroverznými najmä letecké útoky NATO na Srbsko, čo výrazným spôsobom zhoršilo vzťahy Moskvy so západnými mocnosťami. Rusko začalo v NATO vidieť nie organizáciu zabezpečujúcu kolektívnu bezpečnosť svojich členov, ale agresívnu organizáciu vojensky operujúcu i mimo územia svojich členských štátov, a to aj bez súhlasu medzinárodných spoločenstiev.

S cieľom nedostať sa do izolácie a získania rešpektu vo svetovej politike sa Ruská federácia angažovala do diania v Kosove aj v rokoch 1999 až 2008, ktoré sa vyznačovalo medzinárodnou debatou o budúcom statuse Kosova. Zatiaľ čo krajiny Západu podporovali vyhlásenie kosovskej nezávislosti tvrdiac, že daný krok prispeje k vyššej bezpečnostnej stabilite v Európe, Moskva zastávala negatívne stanovisko argumentujúc, že nezávislé Kosovo zvýši cenu bezpečnosti nie len v Európe, ale aj vo svete. Odmietavý postoj Moskvy bol založený predovšetkým na riziku, ktoré by uznanie Kosova znamenalo pre Rusko vzhľadom k Čečensku.

Vyhlásenie nezávislosti Kosova vo februári roku 2008 rozdelilo Európu a svet na dva tábory. Ruská federácia logicky neuznala daný akt. Na druhej strane, na základe vzniknutého precedensu uznala nezávislosť Abcházska a Južného Osetska od Gruzínska po vojne v južnom Kaukaze v auguste roku 2008. Tento krok je diskutabilný najmä v súvislosti s ruským neuznaním Kosova. Moskva totiž na jednej strane považuje uznanie jednostranne vyhlásenej nezávislosti Kosova za nebezpečný precedens, na strane druhej ho však uplatnila v Abcházsku a Južnom Osetsku. Kosovský precedens odmieta aj v súvislosti s možnou nezávislosťou Čečenska. Môže sa teda zdať, že Moskva využíva iný meter na Kosovo, respektíve Čečensko a iný na juhokaukazské regióny. V súvislosti s rozhodnutím Medzinárodného súdneho dvoru, že vyhlásenie nezávislosti Kosova je v súlade s medzinárodným právom, bude zaujímavé sledovať, ako sa zmení názor Moskvy k danej otázke. Rozhodnutie Medzinárodného súdneho dvoru totiž podkopalo základný argument, na ktorom bol postavený doterajší prístup Ruska. Z dôvodu existencie „viacerých Kosov“ v Ruskej federácii však považujeme uznanie Kosova Moskvou za nepravdepodobné.

Použitá literatúra:

1. *Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo* [online]. Rozhodnutie Medzinárodného súdneho dvoru, 22.07.2010. [cit. 2010-11-25]. Dostupné na internete: <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15987.pdf>

2. CAPLAN, R.: *Kosovo in the Balance*. In *Foreign Policy in Focus* [online]. Washington D.C.: Institute for Policy Studies, 31.07.2007. [cit. 2010-11-27]. Dostupné na internete:
3. http://www.fpif.org/articles/kosovo_in_the_balance
4. ČARNOGURSKÝ, J.: *Kosovo ako test pre Rusko*. In: *Impulz* [online]. 2007, č. 1. [cit. 2010-11-29]. Dostupné na internete:
5. <http://www.impulzrevue.sk/article.php?178>
6. KUPCHAN, C.A.: *Kupchan: Russian Opposition to Kosovo Independence 'Perplexing'* [online]. New York: Council on Foreign Relations, 18.12.2007, [cit. 2010-11-28]. Dostupné na internete: <http://www.cfr.org/publication/15093/kupchan.html>
7. MIKAILOVA, M.: *Implications of Kosovo's Independence for U.S. Foreign Policy* [online]. Washington D.C.: American Enterprise Institute for Public Policy Research, 15.02.2008. [cit. 2010-11-27]. Dostupné na internete: <http://www.aei.org/EMStaticPage/1668?page=Summary>
8. NORRIS, J.: *Collision Course: NATO, Russia and Kosovo*. Westport: Greenwood Publishing Group, 2005. 333 s. ISBN: 0-275-98753-1
9. RANITO, J.J.: *Limitations to post-conflict cooperative security: Kosovo 1999 – 2009*: Master Dissertation Thesis [online]. Coimbra: University of Coimbra, 2009. 107 p. [cit. 2010-11-28]. Dostupné na internete: <http://www.atlantic-community.org/app/webroot/files/articlepdf/Limitations%20to%20post%20conflict%20cooperative%20security%20Kosovo%201999-2009.pdf>
10. *Resolution 1244: Adopted by the Security Council at its 4011th meeting on 10 June 1999* [online]. Brussels: NATO, 30.06.1999. [cit. 2010-11-26]. Dostupné na internete: <http://www.nato.int/kosovo/docu/u990610a.htm>
11. ROBINSON, M.: U.S. *Condemns Serb "Provocations" in North Kosovo* [online]. Reuters, 07.03.2008. [cit. 2010-11-27]. Dostupné na internete: <http://www.reuters.com/article/idUSL0777271820080307>
12. TALBOTT, S.: *The Russia Hand: a memoir of presidential diplomacy*. New York: New York Random House, 2002. 478 s. ISBN: 0-375-50714-0

13. *Under Orders: War Crimes in Kosovo* [online]. New York: UNHCR, 2002. [cit. 2010-11-27]. Dostupné na internete: <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/3c2b204a0.pdf>
14. YOUNG, D.: *Next Moves in Kosovo. In Foreign Policy in Focus* [online]. Washington D.C.: Institute for Policy Studies, 02.01.2008. [cit. 2010-11-28]. Dostupné na internete:
15. http://www.fpif.org/articles/next_moves_in_kosovo

Vybrané aspekty regionálnej integrácie Európskej únie a ASEAN

Júlia Hurná

Abstrakt

Regióny Európska únia (EÚ) a ASEAN zohrávajú významnú úlohu v medzinárodných vzťahoch a svetovom obchode. Obe zoskupenia vznikali v odlišnom geografickom, historickom a socio-ekonomickom kontexte. Porovnanie regionálnych integračných procesov ASEAN s integráciou EÚ je možné, no vzhľadom na fakt, že každé z uvedených zoskupení v súčasnosti naplňa inú formu regionálnej integrácie existuje viac rozdielov ako prienikov. Z hľadiska teórií regionálnej integrácie možno definovať politické a ekonomické aspekty integrácie uvedených celkov, typológiu ich členských krajín a ďalšie charakteristiky integračných procesov. Napriek tomu, že sú skúmané regionálne integračné zoskupenia odlišné, čelia podobným globálnym výzvam, tak na politicko-bezpečnostnej ako ekonomickej úrovni.

Kľúčové slová: ASEAN, Európska únia, regionálna integrácia.

Abstract

European Union and ASEAN regions play an important role in the international politics and world trade. Both entities were found in under special geographic, historic and socio-economic circumstances. It is possible to compare integration processes of ASEAN with the EU integration. However, each of them implements different form of regional integration. Therefore, there are more differences than common features between them. From the point of view of regional integration, we can define political and economic aspects of their integration, typology of member states and other integration characteristics. Despite the fact that studied regional integration entities differ, they both face global political, security and economic challenges.

Key words: ASEAN, European Union, regional integration.

JEL Klasifikácia: F15

Úvod

Jednou z dominantných paradigiem v medzinárodnej politike obdobia 80. a 90. rokov minulého storočia sa stali regióny. V období po ukončení studenej vojny sa regióny

považovali za podstatné štruktúry pri obnove a reorganizácii svetového poriadku. Podľa autorov D.M. Jonesa a M.L.R. Smitha pravdepodobne najväčší záujem o regionálnu integráciu, s výnimkou Európy, bol v danom období viditeľný v Ázijsko - tichomorskej oblasti.¹ Záujem o vybudovanie viacnárodných inštitúcií, ktoré by odrážali zdanlivo nezvratnú transformáciu medzinárodného systému zo štátno-centristického poriadku na poriadok založený na regionálnej spolupráci bol v uvedenom období mimoriadne viditeľný pri Združení krajín juhovýchodnej Ázie (ASEAN). V poslednom desaťročí nastalo oživenie záujmu o prehĺbenie integrácie vnútri regiónu ASEAN a zároveň o vytvorenie užších regionálnych obchodných väzieb ASEAN v rámci regiónu Ázie a Európy.

V odbornej literatúre je regionálna integrácia definovaná ako združenie štátov na základe umiestnenia v danej geografickej oblasti, pre zabezpečenie alebo podporu účastníkov združenia, ktorého podmienky sú stanovené v zmluve alebo v inej dohode.² Philippe De Lombaerde a Luk Van Langenhove definovali regionálnu integráciu ako celosvetový fenomén územných systémov, ktoré zvyšujú vzájomné pôsobenie medzi nimi a vytvárajú nové formy organizácie, v koexistencii s tradičnými formami štátom riadených organizácií na vnútroštátnej úrovni. Podľa Hansa van Ginkel, regionálna integrácia je proces, kde sa v určitom regióne zvýši úroveň interakcie krajín s ohľadom na ekonomické, bezpečnostné, politické a tiež sociálne a kultúrne otázky.³

Regionálna integrácia je v tomto zmysle spájanie jednotlivých štátov v regióne do väčšieho celku. Stupeň integrácie závisí od vôle a odhodlania nezávislých suverénnych štátov podeliť sa o svoje zvrchovanosti. Iniciatívy regionálnej integrácie by podľa Van Langenhove mali napĺňať najmenej osem dôležitých funkcií: posilnenie obchodnej integrácie v regióne; vytvorenie priaznivého prostredia pre rozvoj súkromného sektora; rozvoj infraštruktúry programov na podporu hospodárskeho rastu a regionálnej integrácie; rozvoj silného verejného sektora a demokratickej a efektívnej správy vecí verejných; zníženie sociálneho vylúčenia a rozvoj otvorenej občianskej spoločnosti; príspevok k mieru a bezpečnosti v regióne; budovanie programov pre životné prostredie na regionálnej úrovni; posilňovanie interakcie s ostatnými regiónmi sveta.

¹ JONES, D.M., SMITH, M.L.R. 2006. *ASEAN and East Asian International Relations*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited. 2006. ISBN-13: 978 1 84376 491 5.

² DE LOMBAERDE, P., VAN LANGENHOVE, L. 2007. *Regional Integration, Poverty and Social Policy*. In *Global Social Policy* 7 (3): 377-383, 2007.

³ VAN GINKEL, H., VAN LANGENHOVE, L. 2003. "Introduction and Context" in Hans van Ginkel, Julius Court and Luk Van Langenhove (Eds.), *Integrating Africa: Perspectives on Regional Integration and Development*, UNU Press, 2003.

Porovnanie regionálnych zoskupení Európskej únie a ASEAN

Z hľadiska svetového obchodu, je regionalizmus obchodná, respektíve hospodárska politika štátu, ktorá vedie k liberalizácii vzťahov medzi dvoma a viacerými krajinami a prispieva k ich užším väzbám a vzájomnej integrácii.⁴ V prípade regionálnych zoskupení Európskej únie (EÚ) a ASEAN nastali regionálne integračné procesy smerom do vnútra oboch zoskupení ale aj vo vzťahu k tretím krajinám mimo zoskupenia. Členské štáty EÚ a ASEAN sa v počiatočných svojich integračných procesoch spájali v odlišnom geografickom, historickom a socio-ekonomickom kontexte. V súčasnej dobe každé z uvedených zoskupení naplňa inú formu regionálnej integrácie.

Maďarský ekonóm M. Teló, ktorý sa inšpiroval významným teoretikom integrácie B. Balassom, rozlišuje niekoľko foriem regionálnej integrácie. Sú nimi regionalizácia, regionálne fórum, štátom podporovaná regionálna integrácia, colná únia, ekonomická integrácia a úplná ekonomická integrácia a regionálna súdržnosť.⁵

Z hľadiska uvedenej typológie integračných foriem EÚ dosahuje stupeň úplnej ekonomickej integrácie. Je hospodárskou úniou s plne fungujúcim vnútorným trhom, na ktorom sú uplatňované štyri princípy vnútorného trhu, ktorými je slobodný pohyb tovarov služieb, kapitálu a pracovnej sily. Zahŕňa aj spoločné politicko-sociálne štruktúry, ktorých poslaním je zabezpečiť politickú jednotu združených krajín (zároveň oslabuje národnú suverenitu) a svojimi inštitucionálnymi schopnosťami minimalizuje vnútorné rozdiely v zoskupení a maximalizuje vplyv združenia navonok.

ASEAN na druhej strane realizoval štátom podporovanú regionálnu integráciu. Ide o vládne politické rozhodnutia vedúce k postupnému znižovaniu prekážok v oblasti obchodu a investícií s cieľom vytvoriť zónu voľného obchodu a rozvinúť medzivládnu spoluprácu. Uvedený integračný stupeň sa vo väčšine prípadov týka len niektorých sektorov a odvetví a môže zahŕňať i mechanizmus na urovnávanie sporov. Členské štáty ASEAN sa usilujú eliminovať vonkajšie tarify integrujúcich sa štátov voči tretím krajinám a zaviesť spoločnú obchodnú politiku. Tieto snahy obsahujú prvky colnej únie. Okrem toho sa krajiny ASEAN koncom roka 2007 rozhodli pristúpiť k prehlbeniu svojej integrácie. Položili základy pre vytvorenie právneho a inštitucionálneho rámca ASEAN, s prvkami nadnárodnej organizácie. Cieľom je vytvorenie hospodárskeho spoločenstva do roku 2015 so spoločným trhom a

⁴ CIHELKOVÁ, E. 2004. Nový regionalizmus: teorie a projevy ve světové ekonomice. In Politická ekonomie, č.6, 2004. ISBN 978-80-7179-808-8.

⁵ TELÓ, M. 2001. Between Trade Regionalisation and Deep Integration. In Teló, M. (ed.) European Union and New Regionalism. Regional actors and global governance in a post-hegemonic era. Aldershot, Burlington. Singapore, Sidney: Ashgate, 2001.

výrobnou základňou na vysokej konkurenčnej úrovni s vysokým ekonomickým rozvojom, ktorý bude plne integrovaný do globálneho hospodárstva.

Politické a ekonomické aspekty integrácie EÚ a ASEAN

Regionálna integrácia v sebe spája politické a ekonomické aspekty, ktoré ovplyvňujú motívy, ciele a postupy a premietajú sa do teórie a praxe. Pri komplexnom prístupe k hodnoteniu regionálnej integrácie je potrebná kombinácia oboch prístupov a preto je to multidisciplinárna oblasť. Politológovia sa zameriavajú na vysvetlenie politickej a inštitucionálnej dimenzie regionalizmu. Z politického hľadiska ide o istý druh politického kontextu, v ktorom prebieha integračný proces. Z hľadiska inštitucionálneho sa skúma charakter inštitúcií, ktoré vstupujú do interakcie pri regionálnej integrácii.

Jedným z východísk pre skúmanie problematiky vnútri integračných zoskupení je integračná paradigma, ktorá odráža stupeň zásahu do suverenity národného štátu. E. Cihelková uvádza dve základné skupiny politologických modelov, ktorými sú nadnárodná (supranacionálna) paradigma a medzivládna (intergovernmentálna) paradigma. Prvá predpokladá posilnenie kompetencií inštitúcií zoskupenia na úkor zúčastnených členských krajín. V prípade druhej paradigmy sa integračné zoskupenie usiluje sa o zachovanie suverenity spolupracujúcich krajín.⁶ Na základe uvedených paradigiem možno posudzovať nielen konkrétne integračné zoskupenie, ale aj členiť politologické teórie s ohľadom na to, ku ktorej paradigme inklinujú. V tomto zmysle poznáme tri politologické prístupy – funkcionalizmus, neofuncionalizmus a intergovernmentalizmus. Funkcionalizmus - popisuje spôsob, akým je možné dosiahnuť mierové spolunažívanie vo svete. Je to prvá politologická teória, ktorá je založená na nadnárodnom (supranacionálnom) prístupe k integrácii. Supranacionalita vedie k zabezpečeniu maximalizácie bohatstva a tým vedie k stabilnému mierovému svetovému systému. Neofuncionalizmus - podobne ako funkcionalizmus pracuje s nadnárodným prístupom a je zdokonaleným funkcionalizmom, nakoľko odstraňuje jeho hlavné nedostatky. Tento prístup sa snaží vysvetliť dôvody, pre ktoré sa štáty dobrovoľne združujú a strácajú tak prakticky časť svojej národnej suverenity. Hlavnými aktérmi integrácie sú subjekty na nadnárodnej úrovni a nižšie než národnej (subnárodnej) úrovni (záujmové skupiny a politické strany). Intergovernmentalizmus - sa opiera o medzivládnu paradigmu. Na otázku, čo je podstatou regionálnej integrácie odpovedá medzinárodnými rokovaniami medzi krajinami, ktoré v rámci procesu rokovaní zladujú svoje politické záujmy. Hlavní aktéri sa v danom ponímaní nachádzajú na národnej úrovni.

⁶ CIHELKOVÁ, E. 2007. *Nový regionalismus: Teorie a případová studie (Evropská unie)*. Praha: Nakladatelství C.H. Beck, 2007. ISBN 978-80-7179-808-8.

Združenie **ASEAN** vzniklo v roku 1967. Je to medzivládne združenie desiatich krajín juhovýchodnej Ázie, ktorého vznik spadá do obdobia, kedy bolo vytváranie nových regionálnych zoskupení relatívne pomalé a dosahovali nízky stupeň integrácie, pričom jedinou výnimkou boli Európske spoločenstvá. Pôvodne ASEAN pozostával z piatich členov: Indonézie, Malajzie, Filipín, Singapuru a Thajska. Šiestym členom sa v roku 1984 stal Brunejský Sultanát. Krajiny medzi sebou vytvorili zónu voľného obchodu, na základe dohody z roku 1992.⁷ V roku 1995 sa členom ASEAN stal Vietnam, nasledovaný v roku 1997 Laosom, Mjanmarskom a v roku aj 1999 aj Kambodžou.

Na základe Charty ASEAN, ktorá vstúpila do platnosti v decembri 2008 a zakladá hospodárske spoločenstvo ASEAN, má toto združenie aj právnu subjektivitu.⁸ Princípy spolupráce jeho členských krajín sa opierajú o medzivládnu spoluprácu, ku ktorým patrí rešpektovanie plnej suverenity, teritoriálnej integrity a nezávislosti, autonómia vo vnútorných záležitostiach, urovanie sporov v diskusiách a miernymi nástrojmi, či efektívna spolupráca medzi členskými krajinami.

V popredí politickej spolupráce združenia ASEAN stojí kooperácia a dialóg o politických a bezpečnostných témach na zabezpečenie mieru a stability v regióne. Hospodárska spolupráca ASEAN má za cieľ posilnenie obchodu medzi členskými krajinami. Z hľadiska prehlbovania integrácie ASEAN je dôležité pripomenúť, že v roku 1977 bola podpísaná dohoda o preferenčnom obchode, ktorá umožnila obchodovanie medzi signatárskymi krajinami a zníženie obchodných taríf. Neskôr, na samite ASEAN v Singapure v roku 1992 sa členské štáty dohodli na pretvorení dohody o preferenčnom obchode na pásmo voľného obchodu s termínom realizácie do 15 rokov. V súčasnej dobe hospodárska spolupráca ASEAN zahŕňa obchod, investície, priemysel, služby, financie, poľnohospodárstvo, lesné hospodárstvo, energiu, dopravu a komunikáciu, duševné vlastníctvo, malé a stredné podniky a cestovný ruch.

Spoločenstvo ASEAN pozostáva z troch pilierov, konkrétne z Politicko-bezpečnostného spoločenstva ASEAN, Ekonomického spoločenstva ASEAN a Socio-kultúrneho spoločenstva ASEAN. Každé z týchto spoločenstiev sa riadi dokumentom, tzv. „Blueprint“ a spolu s Iniciatívou pre integráciu ASEAN (IAI), Strategickým rámcom a IAI pracovným plánom – fáza II (2009-2015, tvoria tzv. „cestovnú mapu“ pre Spoločenstvo

⁷ *Agreement on the Common Effective Preferential Tariff Scheme for the ASEAN Free Trade Area 1992*, ASEAN Free trade area, ASEAN Economic Community. [online]. [cit. 2009-11-12]. Dostupné na internete: <http://www.asean.org/12375.htm>.

⁸ *Charter of the Association of Southeast Asian Nations* [online]. ASEAN. November 2007. [cit. 2008-10-15]. Dostupné na internete: <http://www.aseansec.org/publications/ASEAN-Charter.pdf>.

ASEAN na obdobie rokov 2009-2015.⁹ V rámci organizačnej štruktúry si ASEAN vytvoril systém vlastných orgánov. Sú nimi Samit ASEAN, Stretnutia ministrov - Koordinačná rada ASEAN, Výbor stálych zástupcov, Ústredný sekretariát, Národný sekretariát, Výbory, Regionálne fórum ASEAN, Právna asociácia ASEAN.

Primárny spôsob rozhodovania v rámci ASEAN sú konzultácie a konsenzus. Je to tradícia, ktorá zabezpečuje, že iniciatívy v rámci ASEAN majú plnú podporu svojich členov, a že žiaden členský štát sa bude cítiť diskriminovaný. Charta súčasne zakotvuje zásadu ASEAN-X pri implementácii. To znamená, že ak všetky členské štáty súhlasia, môže sa použiť model pre flexibilnú účasť tak, aby sa členom, ktorí môžu postupovať rýchlejším tempom umožnil takýto postup. Na druhej strane členovia, ktorí potrebujú viac času, môžu využiť flexibilný časový režim. Takúto formu pozná aj teória regionálnej integrácie, ako kategórie rôznej rýchlosti alebo variabilnej geometrie. V prípade, ak sa nepodarilo dosiahnuť konsenzus, Charta stanovuje, že Samit ASEAN musí rozhodnúť o alternatívnom spôsobe rozhodovania.

V rámci ASEAN si členské krajiny odsúhlasili a riadia sa dvoma dôležitými princípmi. Tieto princípy majú priamy dopad na prehlbovanie integrácie ASEAN. Prvým je princíp tzv. „konštruktívneho zapojenia“ (constructive engagement). Tento termín bol prvýkrát použitý v období administratívy R. Reagana v súvislosti s apartheidom v Juhoafrickej republike začiatkom 80. rokov minulého storočia. Všeobecne ide o zapojenie a dialóg s autoritárskymi režimami a plynie z presvedčenia, že takýmto spôsobom sa lepšie dosiahne demokratická zmena. V prípade ASEAN sa tento termín používa prevažne v súvislosti s Mjanmarskom, ktoré dlhodobo porušuje demokratické princípy akceptované demokratickým svetom.

Druhým dôležitým princípom ASEAN je princíp „nezasahovania“ (non-interference, non-intervention). Tento princíp je klasickým princípom medzinárodných vzťahov, ktorý má oporu v medzinárodnom práve. Tento princíp je v prípade ASEAN aplikovaný členskými krajinami a používaný prevažne ako odôvodnenie nedostatočnej aktivity voči režimu v Mjanmarsku. ASEAN má uvedený princíp zakotvený vo viacerých vyhláseniach a zakladajúcich dokumentoch. Princíp nezasahovania si však protirečí s inými paragrafmi, v tých istých dokumentoch, ktoré hovoria o úlohe ASEAN prispievať k mieru, stabilite, ekonomickému rastu a bezpečnosti v regióne.

Z hľadiska významu a úspešnosti najďalej pokročili integračné procesy v západnej Európe, predovšetkým medzi krajinami dnešnej **Európskej únie**. EÚ má 27 členských krajín

⁹ ASEAN Community Councils. ASEAN Structure. [online]. 2009. [cit. 2009-10-15]. Dostupné na internete: <http://www.asean.org/21896.htm>.

a veľmi špecifický systém inštitúcií. Sformovali sa na pozadí pôsobenia viacerých politických a ekonomických faktorov, ktoré ovplyvňovali vývoj povojnového sveta v päťdesiatych rokoch. Geografická blízkosť, tradície obchodu, štruktúra odvetví exportu, dopyt po importoch a ďalšie skutočnosti robia priestor EÚ pre ekonomiky jej členských krajín dôležitým. Súčasný stav integrácie EÚ, ako ju poznáme dnes je výsledkom komplikovaného a neľahkého vývoja, prechádzajúceho tromi základnými vývojovými etapami – obdobím formovania a vymedzenia základných teoretických a ideologických konceptov v druhej polovici 40. rokov minulého storočia, obdobím samostatnej existencie Európskych spoločenstiev a nakoniec pretrvávajúcim obdobím fungovania Európskej únie. Širšie geopolitické záujmy prispeli k vnútornej celistvosti EÚ a rozšíreniu o krajiny bývalého „sovietskeho“ bloku (krajiny strednej a východnej Európy). Od obdobia svojho vzniku sa EÚ rozšírila šesťkrát, naposledy v roku 2007. Hlavné idey a motívy vedúce jednotlivé európske krajiny k vzájomnej spolupráci v rámci Európskej únie sú všeobecne formulované v preambulách zmlúv. Stručne ich možno zhrnúť ako snahy prehĺbiť solidaritu medzi národmi, posilňovať demokraciu a účinné fungovanie orgánov, dosiahnuť posilnenie a zblíženie ekonomík, vytvorenie vnútorného trhu a trvalo udržateľného rozvoja, zaviesť hospodársku a menovú úniu vrátane jednotnej a stabilnej meny a prispievať k mieru a stabilite vo svete.

Z hľadiska vytvárania vnútorného trhu EÚ bolo mimoriadne dôležité prijatie Jednotného európskeho aktu v roku 1986. Akt bol prvou revíziou zakladajúcich zmlúv Európskeho hospodárskeho spoločenstva a pripravil podmienky na dokončenie jednotného trhu. Mimoriadne dôležitá bola Maastrichtská zmluva z roku 1992, ktorá vytvorila Európsku úniu založenú na troch pilieroch. Kým prvý pilier bol založený na federalistickej (supranacionálnej) koncepcii a upravoval spoluprácu predovšetkým v oblasti hospodárskej a sociálnej, druhý a tretí pilier (spolupráca v oblasti spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky; spolupráca v oblasti justície a vnútra) boli založené na medzivládnej spolupráci členských štátov predpokladajúcej jednomyselné prijímanie rozhodnutí s uplatnením práva veta.

Inštitucionálna štruktúra EÚ v súčasnosti zachováva existenciu národných štátov, no zároveň túto existenciu čiastočne transformuje do nadštátnych a medzivládnych aktivít. Na základe súčasnej právnej úpravy (Lisabonskej zmluvy z roku 2009), inštitucionálny rámec Európskej únie tvorí sedem základných inštitúcií: Európsky parlament, Európska rada, Rada, Európska komisia, Súdny dvor EÚ, Európska centrálna banka, Dvor audítorov.

EÚ má jasne definované vnútorné politiky a pre ciele, ktoré nimi chce dosiahnuť vyberá starostlivo nástroje. V tomto kontexte možno spomenúť Štrukturálne fondy EÚ, ktoré

vo veľkej miere napomáhajú pri odstraňovaní rozdielov medzi členskými štátmi a regiónmi. Maastrichtská zmluva zaviedla do fungovania EÚ tzv. „princíp subsidiarity“, ktorý obmedzuje konanie EÚ pokiaľ je možné v danej veci konať na úrovni národnej vlády. Z toho dôvodu vznikol Výbor regiónov.

Možno konštatovať, že rovnováha síl medzi kľúčovými inštitúciami EÚ je a bola hlavným predpokladom vytvorenia jednotného trhu a Európskej menovej únie. V oblastiach, v ktorých členské štáty nechceli odovzdať časť svojej suverenity nezávislým inštitúciám boli výsledky menej úspešné. Aj preto je možné domnievať sa, že správne inštitucionálne delenie v rámci regionálnych integračných združení je najdôležitejšie. Už zakladateľ dnešnej EÚ, Robert Schuman vo svojej vízii z roku 1950 vyzval k vytvoreniu tzv. „Vysokého úradu“ (dnešná Európska komisia), ktorý by bol nezávislý.¹⁰ Na rozdiel od EÚ, ASEAN dnes nemá nezávislú, nadnárodnú inštitúciu, a preto spoločné stanoviská môže dosiahnuť len formou konsenzu a aj to v praxi zväčša dosahuje len v nekonfliktných otázkach.

Tabuľka č. 1: Porovnanie inštitucionálnych právomocí v rámci EÚ a ASEAN

Integračné zoskupenie	Legislatívna právomoc	Reprezentatívna a priamo volená inštitúcia	Výkonná zložka	Súdna moc	Monetárna inštitúcia/ jednotná mena
EÚ	Áno – Rada, Európsky parlament a Európska komisia	Áno – Európsky parlament	Áno - Európska komisia	Áno – Európsky súdny dvor	Európska centrálna banka/ euro
ASEAN	Nie	Nie	Nie	Nie, len vysoká rada na ad hoc urovnávanie sporov	Nie

Zdroj: ASEAN Secretariat a vlastné poznatky¹¹

Typológia členských krajín EÚ a ASEAN

Členovia združenia ASEAN nie sú homogénnou skupinou krajín. Niektoré z nich spadajú do kategórie **ново-industrializovaných** krajín, teda sú to krajiny s vysokou dynamikou rastu, ktoré sa svojimi parametrami blížia k hospodársky vyspelým krajinám. Jedná sa o tzv. „ázijské tigre“ alebo ázijské novo-industrializované krajiny, v rámci ASEAN

¹⁰ Robert Schuman (1886 – 1963), francúzsky minister financií (1946 – 1947), premiér (1947 – 1948), minister zahraničných vecí v piatich francúzskych vládach (1948 – 1954).

¹¹ ASEAN Secretariat Statistics, Country Statistic Profile. [online]. 15 July 2009. [cit. 2010-10-15]. Dostupné na internete: <http://www.asean.org/18137.htm>.

sú to Singapur, Filipíny, Thajsko, Malajzia, Indonézia, Brunej, Vietnam. Tiež sa nazývajú *emerging markets*, teda vynárajúce sa, alebo nové trhy, ktoré sa stávajú cieľom toku investícií a predstavujú nádejné trhy pre výroby z hospodársky vyspelých krajín a sú s nimi schopné nadviazať spoluprácu. Časť krajín ASEAN však radíme k **najchudobnejším**, alebo *least developed countries* - LDC, pre ktoré je charakteristická ekonomická úroveň HDP na obyvateľa nižšia než 750 USD¹², patrí sem Mjanmarsko, Kambodža, Laos. Druhá skupina krajín pozostáva z politicky alebo ekonomicky problémových krajín. Hoci tie úplne nespĺňali kritériá pre vstup do zóny voľného obchodu, formálne sa stali jej súčasťou pri vstupe do ASEAN. Súčasne dostali dlhšie obdobie na redukciu taríf v rámci zóny. V odborných textoch sa stretávame aj s rozdelením krajín ASEAN na tzv. ASEAN-6 (Singapur, Malajzia, Indonézia, Thajsko, Filipíny, Brunejský Sultanát) a CLMV (Kambodža, Laos, Mjanmarsko a Vietnam).

Klasifikácia členských krajín EÚ sa odvíja od histórie jej založenia a jednotlivých vln rozširovania. Pri vzniku EÚ boli zakladajúce krajiny Belgicko, Holandsko, Francúzsko, Luxembursko, Nemecko a Taliansko, ktoré patria k **vyspelým** štátom. V roku 1973 bolo pôvodných šesť krajín Európskych spoločenstiev rozšírených o Veľkú Britániu, Írsko a Dánsko. V ďalších rokoch nasledovalo rozšírenie spoločenstva o Grécko, Portugalsko, Španielsko, Rakúsko, Fínsko a Švédsko. V piatej vlnе rozširovania sa členmi stala skupina krajín, ktoré sa odlišovali svojim ekonomickým a politicko-historickým vývojom. Išlo o krajiny bývalého „sovietskeho“ bloku, ktoré boli v rámci typológie krajín označované ako **transformujúce** ekonomiky (Česká republika, Maďarsko, Poľsko, Litva, Lotyšsko, Estónsko, Slovensko, Slovinsko, Cyprus a Malta). Uvedené krajiny pred vstupom do únie museli prejsť pomerne komplikovaným prístupovým procesom a až po splnení náročných podmienok boli pripravené pre vstup do spoločenstva. Integrácia do zoskupenia však trvala aj po ich vstupe, lebo tieto krajiny dostali pre niektoré oblasti prechodné obdobia. V súčasnej dobe sú ekonomiky krajín strednej a východnej Európy transformované a zaraďujeme ich k vyspelým krajinám sveta. Najnovšími členmi únie sa v roku 2007 stalo Rumunsko a Bulharsko.

Z hľadiska rýchlosti integračných procesov možno konštatovať, že pri intergovernmentalizme sa pokrok docieli len tempom jej najpomalšieho a najzaostalejšieho člena. Rôzna rýchlosť sa týka situácií, keď všetci členovia súhlasia a sú zaviazaní spoločnými cieľmi, ale niektorí členovia môžu realizovať ciele pomalším tempom. Je to riešenie, ktoré zamedzuje pomalému postupu celého zoskupenia a niektoré členské krajiny môžu postupovať rýchlejšie pri napĺňaní spoločných politík. Ostatné krajiny tak môžu postupne dobiehať podľa

¹² UNCTAD Handbook of statistics 2008. ISBN: 978-92-1-012069-2, 29.7.2008. TD/STAT.33.

toho ako budú pripravené. Variabilná geometria sa na druhej strane týka situácií kde podskupiny členských krajín (aj v rôznych otázkach) chcú docieľiť hlbšiu a intenzívnejšiu formu integrácie a spolupráce v špecifickej oblasti, no ostatné chcú ostať mimo takej iniciatívy dlhodobo. Táto koncepcia sa vzťahuje na rozvojové krajiny kde sa stretávame s heterogénnymi ekonomickými zoskupeniami a rôznymi integračnými cieľmi. Podobná situácia nastáva v prípade ASEAN, kde niektoré krajiny dostali dlhšie obdobie na odstránenie prekážok vzájomného obchodu. Je namieste uviesť aj príklad EÚ, kde niektoré členské krajiny nie sú členom eurozóny alebo tzv. Schengenského priestoru.

Už bolo uvedené, že EÚ spája krajiny s podobnými úrovňami ekonomík. V prípade ASEAN je výraznou črtou združenia heterogenita jeho členských krajín. V tomto kontexte je možné predpokladať, že cestu ASEAN k naplneniu integračných cieľov v určenom termíne môžu skomplikovať práve niektoré politické alebo ekonomické prekážky najmenej rozvinutých krajín združenia. Otvorenou otázkou teda ostáva, či sa podarí členským krajinám ASEAN, aj napriek niektorým problémom, naplniť svoje ciele. V teórii integrácie je počet členov zoskupenia považovaný za nevýhodu. Heterogenita účastníkov môže spôsobiť, že liberalizácia postupuje pomalým tempom, a to najmä v citlivých otázkach. Toto tvrdenie nemusí byť pravdivé ak sú krajiny na približne rovnakom stupni ekonomického vývoja. Príkladom združenia štátov, kde je väčší počet členských krajín je EÚ. Aj napriek vysokému počtu krajín EÚ, ktorá pozostáva z 27 štátov, združenie nastúpilo cestu hlbokaj integrácie a stabilného ekonomického rozvoja. Prípadné regionálne disparity EÚ postupne odstraňuje prostredníctvom cielených politík a vhodných nástrojov. ASEAN, v porovnaní s EÚ, združuje menej krajín, no silná heterogenita tohto bloku, kde existujú dve všeobecne definované skupiny krajín blokuje realizáciu integračných ambícií združenia.

Tabuľka č. 2. Niektoré charakteristiky zoskupení EÚ a ASEAN

<i>Region. združenie</i>	<i>Počet účastníkov</i>	<i>Hĺbka regionalizmu</i>	<i>Ekonomická úroveň členských krajín</i>	<i>Charakter združenia</i>
<i>EÚ</i>	27	<i>Hlboká forma</i>	<i>Vyspelé ekonomiky, bývalé transformujúce sa ekonomiky</i>	<i>Nadnárodná spolupráca okrem spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky (SZBP)</i>
<i>ASEAN</i>	10	<i>Plytká forma</i>	<i>Rozvojové ekonomiky s rôznym stupňom ekon. rozvoja, vrátane najchudobnejších štátov</i>	<i>Medzivládne združenie</i>

Zdroj: ASEAN Secretariat a vlastné poznatky¹³

Ďalšie charakteristiky regionálnych zoskupení EÚ a ASEAN

V teórii súčasného regionalizmu možno definovať viac kritérií, podľa ktorých charakterizujeme regionálne zoskupenia.¹⁴ Na základe hĺbky regionalizmu poznáme plytký, hlboký a prechodný typ regionalizmu. *Plytký regionalizmus* predstavuje odstraňovanie prekážok pre pohyb ekonomických faktorov na hraniciach národných štátov, najčastejšie sú to zóny voľného obchodu a colné únie. Na druhej strane, *hlboký regionalizmus* znamená odstránenie prekážok mimo hranice štátu a záber integrácie posúva do nových oblastí, ako sú služby, kapitál, pracovná sila. Súčasne presahuje hranice spoločného trhu a prináša zásahy do suverenity štátu. *Prechodný typ* je integrácia na hranici plytkého a hlbokého regionalizmu. Vzniká na základe komplexnej regionálnej dohody. V prípade EÚ došlo k hlbokému regionalizmu. EÚ má funkčný vnútorný trh s voľným pohybom tovarov, služieb, kapitálu a pracovnej sily. Prípadné existujúce bariéry spojené napríklad s technickým vývojom EÚ postupne uvoľňuje a odstraňuje. Dôležité je pripomenúť, že EÚ v niektorých oblastiach prebrala rozhodovacie právomoci na úroveň svojich nadnárodných inštitúcií. Oslabila sa tým národná suverenita členov, ktoré sa jej však vzdali s plným vedomím a v prospech cieľov integrácie a politik EÚ. V prípade ASEAN možno poukázať na plytkú formu regionalizmu. Združenie je na začiatku vytvárania hospodárskeho spoločenstva a uvoľnenia slobodného pohybu na vnútornom trhu, pričom deklarovaná úplná zóna voľného obchodu v rámci

¹³ ASEAN Secretariat Statistics, Country Statistic Profile. [online]. 15 July 2009. [cit. 2010-10-15]. Dostupné na internete: <http://www.asean.org/18137.htm>.

¹⁴ CIHELKOVÁ, E. 2007. *Nový regionalizmus: Teorie a případová studie (Evropská unie)*. Praha: Nakladatelství C.H. Beck, 2007. ISBN 978-80-7179-808-8.

združenia je otázna. Prípadné zrieknutie sa suverenity členských štátov v prospech združenia ASEAN nie je v praxi reálne najmä kvôli absencii politickej vôle, rozdielnej a nedostatočnej razancii pri realizácii integračných cieľov a nedostatku dôvery medzi členskými krajinami.

Podľa dosiahnutej ekonomickej úrovne členských krajín poznáme *severo-severnú integráciu* - ide o integráciu medzi vyspelými krajinami, je historicky staršia a spravidla dosahuje hlbšiu formu integrácie. EÚ je typickým reprezentantom tohto typu integrácie. *Juho-južná integrácia*, typická medzi rozvojovými krajinami je mladší fenomén a je väčšinou plytkejšia. Združenie ASEAN so svojou plytkou formou zblížovania rozvojových krajín spadá do uvedenej kategórie. Ďalším typom je *severo-južná integrácia*, ktorá prebieha medzi vyspelými a rozvojovými krajinami a v súčasnej dobe sa pokladá za najdynamickejší segment regionalizmu. Na jednej strane je vyspelá krajina alebo zoskupenie a na druhej strane rozvojová krajina alebo zoskupenie takých krajín. Podstatou je recipročná obchodná a ekonomická spolupráca. V praxi medzi tento typ regionálnej integrácie môžeme zaradiť plán na vytvorenie zóny voľného obchodu medzi EÚ a ASEAN, ku ktorému obe zoskupenia pristúpili v roku 2007 a rokovania stále prebiehajú.

Záver

Jednotlivé krajiny Európy a juhovýchodnej Ázie sa v priebehu dekád združili do väčších celkov. Vytváranie uvedených regionálnych zoskupení prebiehalo na základe podobne definovaných cieľov, no zároveň v rôznom politickom a ekonomickom prostredí. Aj z tohto dôvodu nie je úplne jednoznačné, či je možné porovnať regionálne integračné procesy ASEAN s integráciou krajín EÚ. Integračný celok EÚ vznikol v inom historickom kontexte a je založený na silnejších vnútorných mechanizmoch ako ASEAN. EÚ je jedinečný projekt, ktorého cieľom nie je iba spoločný trh ale napríklad aj hospodárska a menová únia. EÚ je založená na vytváraní stále užšieho zväzku národov Európy a na princípoch solidarity a súdržnosti. V rámci medzivládnej organizácie ASEAN sa prijímajú rozhodnutia na úrovni ministrov formou konsenzu alebo jednomyselnosti. Na druhej strane je EÚ organizáciou sui generis a je viac ako len medzivládnu organizáciu. Má vlastný právny status a rozsiahle právomoci, no nie je skutočnou federáciou, ktorej by sa podriaďovali národné parlamenty a vlády.

Skúmané regionálne integračné zoskupenia – EÚ a ASEAN sú odlišné, čo samozrejme nevyklučuje, že sa nestretli alebo nestretnú s podobnými problémami. Spájajú ich svetové výzvy, tak na politicko-bezpečnostnej ako ekonomicko-sociálnej úrovni. Aj z tohto dôvodu

zoskupenia prejavili záujem o zlepšenie podmienok pre vzájomný obchod a rozhodli sa pristúpiť k rokovaniam o dohodách o voľnom obchode medzi oboma regiónmi.

Použitá literatúra:

1. *ASEAN Community Councils. ASEAN Structure.* [online]. 2009. [cit. 2009-10-15]. Dostupné na internete: <http://www.asean.org/21896.htm>.
2. *ASEAN Secretariat Statistics, Country Statistic Profile.* [online]. 15 July 2009. [cit. 2010-10-15]. Dostupné na internete: <http://www.asean.org/18137.htm>.
3. *Charter of the Association of Southeast Asian Nations* [online]. ASEAN. November 2007 [cit. 2008-10-15]. Dostupné na internete: <http://www.aseansec.org/publications/ASEAN-Charter.pdf>.
4. CIHELKOVÁ, E. 2004. *Nový regionalismus: teorie a projevy ve světové ekonomice.* In *Politická ekonomie*, č.6, 2004. ISBN 978-80-7179-808-8
5. CIHELKOVÁ, E. 2007. *Nový regionalismus: Teorie a případová studie (Evropská unie).* Praha: Nakladatelství C.H. Beck, 2007. ISBN 978-80-7179-808-8.
6. DE LOMBAERDE, P., VAN LANGENHOVE, L. 2007. *Regional Integration, Poverty and Social Policy.* In *Global Social Policy* 7 (3): 377-383, 2007.
7. JONES, D.M., SMITH, M.L.R. 2006. *ASEAN and East Asian International Relations.* Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited. 2006. ISBN-13: 978 1 84376 491 5.
8. TELÓ, M. 2001. *Between Trade Regionalisation and Deep Integration.* In Teló, M. (ed.) *European Union and New Regionalism. Regional actors and global governance in a post-hegemonic era.* Aldershot, Burlington. Singapore, Sidney: Ashgate, 2001.
9. VAN GINKEL, H., VAN LANGENHOVE, L. 2003. "Introduction and Context" in Hans van Ginkel, Julius Court and Luk Van Langenhove (Eds.), *Integrating Africa : Perspectives on Regional Integration and Development*, UNU Press, 2003.
10. *WTO: Understanding the WTO.* Geneva: WTO, 2010. ISBN: 978-92-870-3748-0.

Medzinárodné dôsledky vzostupu somálskeho námorného pirátstva

Viliam Pajtinka

Abstrakt

Cieľom príspevku je poukázať na medzinárodný rozmer dopadov problému somálskeho pirátstva, ktoré je v súčasnosti hlavným determinantom vývoja globálneho námorného pirátstva. Dospievame k záveru, že základné medzinárodné dôsledky expanzie somálskeho pirátstva možno identifikovať predovšetkým v negatívnom vplyve na námornú prepravu v podobe vzniku dodatočných nákladov súvisiacich s výkupným, zadržiavaním lode a tovaru, zvýšeným poistným a presmerovaním námorných ciest, čo má priame následky pre medzinárodný obchod. Závažnosť problému zdôrazňujú tiež environmentálne dopady, opatrenia medzinárodného spoločenstva ako aj makroekonomické a bezpečnostné dopady na štáty v regióne ohrozenom operáciami somálskych pirátov, ale aj mimo neho.

Kľúčové slová: somálski piráti, lodné spoločnosti, výkupné, poistné, medzinárodný obchod, bezpečnosť.

Abstract

The aim of the paper is to point out at the international dimension of Somali piracy impacts that is the crucial determinant of global maritime piracy development at present. We conclude that fundamental international consequences of the Somali piracy expansion can be identified especially in negative influence on maritime transportation due to the additional costs related to ransom payments, holding the ship and cargo, increased insurance premiums and naval re-routing, which have negative impacts on the international trade. Seriousness of the problem is further emphasized by environmental impacts, international community measures as well as macroeconomic and security consequences for the countries located in the piracy-torn region and beyond.

Key words: Somali pirates, shipping companies, ransom, insurance premiums. international trade, security.

JEL Klasifikácia: F10, G22, F59

Úvod

Pirátstvo je definované v čl. 101 Dohovoru OSN o morskom práve ako „akýkoľvek nelegálny čin násilia, zadržania vecí alebo drancovania spáchaný pre súkromné účely

posádkou alebo cestujúcimi na súkromnej lodi, alebo súkromnom lietadle namierený na šírom mori proti inej lodi, alebo inému lietadlu, alebo proti osobám a majetku na ich palube alebo proti lodi, lietadlu, osobám alebo majetku v mieste nepodliehajúcim jurisdikcii žiadneho štátu.“ Pod týmto pojmom sa v zmysle uvedeného článku rozumie tiež akákoľvek dobrovoľná a vedomá účasť na operáciách pirátskej lode alebo lietadla, a rovnako i konanie vedúce k podnecovaniu alebo vedomému uľahčovaniu spomínaných činov.

Novodobé námorné pirátstvo predstavuje v súčasnom globalizovanom svete, zvyrazňujúcim vysokú mieru interdependencie štátnych aktérov medzinárodných vzťahov, čoraz významnejšie ohrozenie medzinárodného obchodu a bezpečnosti. Vzhľadom na rozširovanie problému z geografického hľadiska ako aj na jeho rastúcu frekventovanosť obzvlášť v druhej polovici prvej dekády 21. storočia nadobúda námorné pirátstvo postupne opäť charakter fenoménu, ktorého dopady nie sú limitované len na štát alebo príslušný región, v ktorom piráti operujú. Negatívny vplyv rozmachu pirátstva má navyše vzhľadom na prepojenosť ekonomík potenciál „prelievať sa“ nezávisle od geografickej polohy štátu. Znamená tak výzvu pre jednotlivé štáty ako aj celé medzinárodné spoločenstvo, a to jednak v zmysle koncipovania a implementácie stratégie na jeho potlačanie, elimináciu a prevenciu, a jednak v súvislosti so značnými nákladmi, ktoré je za týmto účelom potrebné vynaložiť, ako aj nákladmi priamo spôsobenými pirátskymi operáciami.

Osobitnú úlohu v renesancii fenoménu námorného pirátstva v druhej polovici prvej dekády 21. storočia zohráva predovšetkým pôsobenie somálskych pirátov a jeho súčasný rozmach. Potvrdzujú to údaje z výročnej správy o vývoji globálneho pirátstva v roku 2010 Medzinárodného námorného úradu (IMB)¹, z ktorých vyplýva, že v období 2006 – 2010 sa podiel somálskeho pirátstva na celkovom počte útokov s výnimkou nepatrného poklesu v roku 2010 neustále progresívne zvyšoval, zatiaľ čo vývoj podielu prípadov „nesomálskeho“ námorného pirátstva vykazoval klesajúcu tendenciu. V rokoch 2009 a 2010 boli somálski piráti zodpovední až za približne polovicu všetkých nahlásených útokov.² Pre porovnanie možno uviesť ich relatívny podiel v období 2000 – 2005, ktorý dosahoval úroveň len 3 - 5 % celkových útokov s výnimkou nárastu v roku 2005 na 17 %.³

¹ ICC – International Maritime Bureau. 2011. *Piracy and Armed Robbery against Ships – Annual Report 2010*. Dostupné na internete: <http://www.icc-ccs.org/piracy-reporting-centre/request-piracy-report>.

² *Ibid.*

³ Pri výpočte príslušného relatívneho podielu sme vychádzali z údajov v absolútnom vyjadrení zo zdroja: United Nations Office on Drugs and Crimes. 2010. *Maritime Piracy 2009*. s. 193. Dostupné na internete: http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/tocta/9.Maritime_piracy.pdf.

Z uvedeného je zrejmé, že somálske pirátstvo je od roku 2006 kľúčovým determinantom vývoja globálneho pirátstva. V príspevku sa preto zameriavame na skúmanie dôsledkov jeho rozmachu, a to na medzinárodnej úrovni.

Analýza medzinárodných dopadov somálskeho pirátstva

Medzinárodné dopady „boomu“ somálskeho pirátstva možno pozorovať najmä v ovplyvňovaní námornej prepravy a tým i medzinárodného obchodu, vo vplyve na životné prostredie, v reakcii medzinárodného spoločenstva a makroekonomických a bezpečnostných súvislostiach problému. Hoci uvedený výpočet medzinárodných dopadov nemusí byť považovaný za konečný, predstavuje základné medzinárodné implikácie problému somálskeho pirátstva.

Vplyv na námorné prepravné spoločnosti a medzinárodný obchod

V prípade ovplyvňovania námornej prepravy sa pôsobenie somálskych pirátov prejavuje predovšetkým v dodatočných nákladoch spojených s výkupným, zadržiavaním lode a tovaru, poisťným a presmerovaním námorných trás. Tieto faktory majú následne negatívny vplyv na medzinárodný obchod.

Výkupné

Pokiaľ ide o námorných prepravcov, negatívny vplyv expanzívneho somálskeho pirátstva sa prejavuje v tom, že k značnej strate spoločnosti súvisiacej v princípe už len so skutočnosťou, že jej náklad nedorazí do prístavu určenia včas, je nutné pripočítať vysoké výkupné za rukojemníkov a ukoristenú obchodnú loď. V prípade somálskych pirátov dosahuje jeho výška hodnoty, ktoré môžu významne poškodiť zisky dotknutých lodných spoločností a zapríčiniť aj dlhodobé problémy v lodiarskom priemysle, pokiaľ sa vývoj somálskeho pirátstva nepodarí zvrátiť. Milena Sterio v tejto súvislosti zdôrazňuje, že jeho vplyv sa obzvlášť negatívne prejavil v kontexte globálnej finančnej krízy, kedy v dôsledku klesajúcej spotreby tovarov bolo na ich prepravu potrebných menej lodí, čoho výsledkom boli nižšie zisky, ktoré sa ďalej zredukovali práve vplyvom výkupného ako i dodatočných palivových nákladov spojených s obchádzaním rizikových oblastí a prijatím ďalších preventívnych opatrení voči pirátskym útokom, napr. nákup technológií, zbraní a pod.⁴

⁴ Sterio, M. 2010. *The Somali Piracy Problem: A Global Puzzle Necessitating a Global Solution*. In *American University Law Review*, Vol. 59, s. 1457. Dostupné na internete: <http://www.wcl.american.edu/journal/lawrev/59/5sterio.pdf?rd=1>

Podľa analýzy Oceans Beyond Piracy Project vzrástla priemerná výška výkupného vyplateného somálskym pirátom zo 150 000 USD v roku 2005 na 5,4 mil. USD v roku 2010. Najvyššie výkupné bolo pritom vyplatené za juhokórejský ropný tanker Samho Dream v roku 2010 a činilo 9,5 mil. USD. V samotnom roku 2010 získali somálski piráti na výkupnom približne 238 mil. USD, čo znamenalo zvýšenie oproti roku 2009 o 61 mil. USD.⁵ Za znepokojujúci možno pritom považovať najmä exponenciálny rast hodnôt požadovaného výkupného v posledných rokoch.

Zadržiavanie lodí

Je zároveň dôležité uviesť, že zadržiavanie nákladných lodí do vyplatenia výkupného spôsobuje spoločnostiam ďalšie straty, ktoré sa odhadujú na 3 mil. USD za 2 mesiace⁶. V poslednom období sa navyše priebeh vyjednávaní komplikoval a predlžoval práve z dôvodu rastúcich požiadaviek na výkupné. Ich trvanie sa v roku 2010 v porovnaní s rokom 2009 zhruba zdvojnásobilo. V súčasnosti ide o dobu troch až štyroch mesiacov.⁷

Poistné

Dopad pôsobenia somálskych pirátov však nemožno chápať izolovane od jeho širších súvislostí v tom zmysle, že poškodené sú iba spoločnosti, ktorých plavidlo bolo napadnuté a unesené, prípadne iné spoločnosti dotknuté na základe ustanovení príslušných obchodných a prepravných zmlúv. Výrazná hrozba v podobe frekventovaných útokov somálskych pirátov v Adenskom zálive, ktoré sa pripisujú najmä tzv. puntlandskej skupine, totiž spôsobila, že v súčasnosti celkovo vzrástli poistné prémie pre všetky lode plaviace sa cez záliv.

Najvýraznejšie sa pritom zo štyroch základných typov poistenia proti pirátstvu, t.j. vojnové riziko, únos a výkupné, náklad a loď, zvýšili prvé dva druhy, a to aj v súvislosti s tým, že Adenský záliv bol v roku 2008 vyhlásený za oblasť s vojnovým rizikom.⁸ Zmeny možno podľa záverov projektu Oceans Beyond Piracy zhrnúť nasledovne:

- a) V prípade poistenia vojnových rizík sa udáva nárast poistného z pôvodných 500 USD na súčasnú úroveň 150 000 USD na jednu cestu.

⁵ Bowden, A. et al. 2010. *The Economic Costs of Maritime Piracy*. s. 9. Dostupné na internete: <http://oneearthfuture.org/images/imagefiles/The%20Economic%20Cost%20of%20Piracy%20Full%20Report.pdf>

⁶ *Ibid.*

⁷ *Ibid.*

⁸ *Ibid.*, s. 10.

- b) Pokiaľ ide o poistenie typu únos a výkupné, uvádza sa, že došlo až k desaťnásobnému rastu poistného, čo potvrdzuje aj analýza Bergen Risk Solutions⁹. Pri danom type navyše dochádza u niektorých poisťovní aj k rozširovaniu jeho pokrytia, tzn. z posádky lode na majetok.
- c) Príplatok k poistnému v prípade poistenia nákladu lode transportovaného cez oblasť ohrozovanú pirátmi sa zvýšil približne o 25 až 100 USD za kontajner.
- d) Čo sa týka poistenia lode, v ktorom sa explicitne uvádza i poškodenie spôsobené pirátmi, odhaduje sa, že pirátstvo zdvojnásobilo poistné pri uvedenom type.¹⁰

Predpokladá sa tiež, že práve vyplácanie výkupného pirátom spôsobilo podstatný nárast nárokov lodných spoločností na poistné plnenie a tým aj zvýšenie nákladov poisťovacích spoločností.¹¹ To potom nevyhnutne viedlo k zvýšeniu sadzieb poistného vyššie uvedených typov. Pôsobeniu somálskych pirátov sa tak prisudzuje navýšenie poistného v rozpätí medzi 460 mil. USD až 3,2 mld. per annum.¹²

Je teda evidentné, že somálske pirátstvo v kontexte jeho súčasnej kľúčovej pozície v probléme globálneho pirátstva, má vážne implikácie pre oblasť poisťovníctva vzhľadom na podmienky poistného krytia a výšku poistného, ktoré sa následne premietajú do medzinárodného obchodu.

Presmerovanie námorných trás

Ak sa náklady na poistné zvýšia na takú úroveň, ktorá bude lodnými spoločnosťami pokladaná za prohibítivnu alebo riziko sa príliš zväčší, môže to viesť k presmerovaniu námorných obchodných ciest tak, aby sa lode vyhli nebezpečnej oblasti Adenského zálivu.¹³ To znamená, že trasa do Európy a Severnej Ameriky nebude viesť cez Suezský prieply, ale okolo afrického Mysu Dobrej nádeje, následkom čoho sa výrazne zvýši spotreba paliva a predĺži sa čas potrebný na prepravu, a síce približne o 10-14 dní¹⁴, s čím sú explicitne spojené i vyššie náklady na posádku lode. Tieto faktory sa odrážajú v raste prepravných nákladov

⁹ Melligen, I. 2009. Gulf of Aden Piracy. s. 16.

Dostupné na internete: <http://www.bergenrisksolutions.com/index.php?dokument=377>

¹⁰ Ibid.

¹¹ Murphy, M. N. 2007. Contemporary Piracy and Maritime Terrorism: The Threat to International Security. Dostupné na internete: <http://www.iiss.org/publications/adelphi-papers/adelphi-papers-archive/adelphi-papers-2007/> [cit. 06-16-2011].

¹² Bowden, A. et al. 2010. *The Economic Costs of Maritime Piracy*, s. 12.

¹³ Middleton, R. 2008. *Piracy in Somalia – Threatening global trade, feeding local war*. s. 9. Dostupné na internete: <http://www.chathamhouse.org.uk/publications/papers/view/-/id/665/>

¹⁴ Deheza, E. 2009. *The Danger of Piracy in Somalia*. In Biuletyn Opinie, č. 24, 2009, s. 6. Dostupné na internete: http://www.kwasniewskialeksander.eu/attachments/BIULETYN_OPINIE_The_Danger_of_Somali_Piracy.pdf.

odhadovane o pol milióna USD¹⁵ a následnom raste cien prepravovaných tovarov. Niektorí autori predpokladajú, že neriešenie problému somálskeho pirátstva môže vyvolať pokles prepravy cez Adenský záliv až o 30 % a späť presmerovanie by pre svetové hospodárstvo znamenalo stratu blahobytu v hodnote 30 mld. USD.¹⁶

Za významný katalyzátor úvah o zmene námorných ciest obchodných lodí možno v tomto zmysle považovať prípad ukoristenia saúdskoarabského ropného tankera Saudi Sirius Star somálskymi pirátmi v roku 2008 450 námorných míľ od pobrežia Kene, ktorý bol následne nasmerovaný do prístavu Haradheere v Somálsku. Daná loď predstavuje najväčšiu triedu ropných tankerov a ide o najväčšie plavidlo získané pirátmi vôbec. V čase útoku prepravoval tanker 2 mil. barelov ropy, čo predstavuje približne štvrtinu dennej produkcie ropy Saudskej Arábie¹⁷, v hodnote približne 1 miliardy USD¹⁸. Náklady na výrobu 300 tis. ton vážiacej lode činili 140 mil. USD.¹⁹ Tanker bol prepustený v roku 2009 za výkupné 3,5 mil. USD²⁰, hoci pôvodná požiadavka somálskych pirátov bola vo výške bezprecedentných 25 mil. USD²¹.

Z bezpečnostných dôvodov tak boli v súčasnosti niektoré ropné tankery ako aj iné, najmä pomalé lode s nízkymi bokmi presmerované na trasu okolo Mysu Dobrej nádeje, a to aj napriek nevyhnutným dodatočným nákladom. Tieto sú však pre niektoré lodné spoločnosti stále prijateľnejšie než výdavky spojené s vykúpením lode a jej posádky od somálskych pirátov. Ako príklad je vhodné uviesť najväčšiu lodnú spoločnosť v Európe a zároveň jednu z najväčších na svete AP Moller Maersk alebo jedného z najväčších lodných prepravcov ropy Frontline. Presmerovanie trás obchodných lodí takých významných prepravcov ako aj ďalších lodných spoločností, napr. nórskej skupiny Odfjell SE, zase negatívne ovplyvňuje príjmy Egypta prameniace z poplatkov za plavbu cez Suez, ktoré sa zaraďujú popri turizme a remitenciách k najdôležitejším zdrojom štátnych príjmov. Príjem z prejazdu jedného plavidla sa v závislosti od jeho hmotnosti pohybuje medzi 200 000 a 600 000 USD²².

Pokiaľ lodné spoločnosti neupravili svoje námorné trasy, a teda sa plavia cez rizikové vody, rastú im mzdové náklady na posádku lode v tom zmysle, že jej mzdy musia adekvátne kompenzovať značné riziko útoku a tým potenciálne ohrozenie zdravia a životov členov

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Fu et al. The impact of maritime piracy on global economic development: the case of Somalia. In Bowden , A. et al. 2010. The Economic Costs of Maritime Piracy, s. 14.

¹⁷ Deheza, E. 2009. The Danger of Piracy in Somalia, s. 6.

¹⁸ Lennox, P. 2008. Contemporary Piracy off the Horn of Africa. s. 10. Dostupné na internete: http://www.bosasomedia.com/images/right_side_ads/Contemporary%20Piracy%20off%20the%20Horn%20of%20Africa.pdf.

¹⁹ Deheza, E. 2009. The Danger of Piracy in Somalia, s. 6.

²⁰ Lennox, P. 2008. Contemporary Piracy off the Horn of Africa, s. 10.

²¹ Deheza, E. 2009. The Danger of Piracy in Somalia, s. 6.

²² Bowden , A. et al. 2010. The Economic Costs of Maritime Piracy, s. 24.

posádky. Len v roku 2010 somálski piráti uniesli 49 plavidiel a držali ako rukojemníkov spolu 1016 členov posádok, 13 zranili a 8 bolo zabitých.²³ Ani zvýšené mzdy však v niektorých prípadoch nemotivujú k dobrovoľnej účasti na rizikovej plavbe, čo napokon vedie k zvýšeným nákladom na nábor nových členov posádky.²⁴

Environmentálne dopady

V súvislosti s dokonalejšou výzbrojou somálskych pirátskych skupín (automatické zbrane a ručné protitankové zbrane) možno ako pretrvávajúcu hrozbu uviesť aj znečistenie životného prostredia v prípade poškodenia lode, napr. ropného tankera, pri útoku. Environmentálne dopady pôsobenia somálskych pirátov sa už taktiež prejavili, a to pri napadnutí tankera Takayama v roku 2008, kedy do mora vyteklo veľké množstvo prepravovanej ropy. Hoci, ako uvádza Roger Middleton, cieľom pirátov je stále vymáhať výkupné, ale existuje i reálna možnosť zničenia lode.²⁵ Škody na ekosystéme následkom poškodenia alebo zničenia lode prepravujúcej nebezpečný náklad by tak boli nevyčísliteľné.

Reakcia medzinárodného spoločenstva

Dôsledkom medzinárodného charakteru problému somálskeho pirátstva a jeho narastajúcej hrozby v súvislosti s jeho rozsahom a osobitosťami je rovnako aj prítomnosť námorných síl EÚ a NATO v oblasti Afrického rohu a v Indickom oceáne, kde v súčasnosti prebiehajú tri hlavné misie na potlačenie pirátskych aktivít.

Cieľom operácie EUNAVFOR Atalanta, ktorú zriadila EÚ v roku 2008, je v prvom rade chrániť námorné zásielky potravinovej pomoci Svetového potravinového programu (WFP) pre Somálsko ako aj iné lode plaviace sa cez rizikové vody. Pod vedením NATO prebieha misia Ocean Shield, ktorej hlavným cieľom je zaistenie všeobecnej bezpečnosti plavby. V oblasti Adenského zálivu a Somálska okrem toho od roku 2009 pôsobí aj multinárodný kontingent CTF 151.

Spolu ide o vyše 43 plavidiel²⁶, ktoré strážia územie s rozlohou viac než 2,5 mil. km²²⁷. S uvedeným pôsobením medzinárodného spoločenstva sa spája tiež nezanedbateľný ekonomický rozmer dopadov somálskeho pirátstva v podobe značných výdavkov, ktoré

²³ ICC – International Maritime Bureau. 2011. Piracy and Armed Robbery against Ships – Annual Report 2010.

²⁴ Sterio, M. 2010. The Somali Piracy Problem: A Global Puzzle Necessitating a Global Solution, s. 1456.

²⁵ Middleton, R. 2008. Piracy in Somalia – Threatening global trade, feeding local wars, s. 9.

²⁶ Bowden, A. et al. 2010. The Economic Costs of Maritime Piracy, s. 16.

²⁷ Hanson, S. 2010. Combating Maritime Piracy. Dostupné na internete: <http://www.cfr.org/france/combating-maritime-piracy/p18376> [cit. 06-17-2011].

vrátane zabezpečenia technického a administratívneho chodu misií dosahujú úroveň 2 mld. USD ročne²⁸.

Čo sa týka jeho efektívnosti, podľa IMB sa v roku 2010 síce podarilo znížiť počet útokov v Adenskom zálive vďaka vojenským operáciám a aplikáciou odporúčaných preventívnych a sebaobranných opatrení (tzv. Best Management Practices) o viac ako 50 % oproti roku 2009, a to zo 117 na 53, ale pirátska aktivita v oblasti Somálska, Indického oceána a Arabského mora ostáva vysoká (141 útokov za rok 2010).²⁹ Je to jednoznačne dané tým, že pretrvávajúci problém somálskeho pirátstva nemožno vyriešiť na mori, pretože jeho hlavné príčiny sú na pevnine – v Somálsku. Preto možno tvrdiť, že napriek niektorým úspechom vojnového loďstva v rámci uvedených misií, ide iba o parciálne, resp. „povrchové“ riešenie situácie. Potvrzuje to aj vyjadrenie tajomníka OSN pre politické záležitosti B. Lynn Pascoa na zasadnutí Bezpečostnej rady OSN, že „vojnové lode problém samy nevyriešia.“³⁰ Nevyhnutnosť riešenia problému v zlyhávajúcom Somálsku vyžaduje vynaloženie ďalších značných finančných prostriedkov, čo sa týka celého medzinárodného spoločenstva. Na závažnosť somálskeho pirátstva navyše poukazuje napríklad aj zriadenie osobitnej Kontaktnej skupiny OSN pre pirátstvo na pobreží Somálska s rozpočtom približne 3,7 mil. USD³¹.

Okrem toho, súčasný nevyhovujúci stav a tendencie vývoja problému somálskeho pirátstva viedol niektoré poisťovacie spoločnosti na čele s anglickou Jardine Lloyd Thompson, ktorá poisťuje 14 % obchodných lodí, k myšlienke založenia súkromného vojenského protipirátskeho loďstva. Iniciatíva má podporu aj námorných prepravných spoločností. Očakáva sa, že program konvojových lodí by prípadne mohol znížiť vysoké náklady na poistenie lodí, tovaru a posádky.³²

Makroekonomické a bezpečnostné dopady

Somálske pirátstvo má teda prostredníctvom poškodzovania medzinárodného obchodu nevyhnutné makroekonomické dopady na samotné ekonomiky jednotlivých štátov nezávisle od ich geografickej polohy. Navyše, somálski piráti môžu pôsobiť priamo a obzvlášť destabilizačne na štáty, ktoré ležia v bezprostrednej blízkosti oblastí, kde operujú, a to tak z ekonomického ako aj bezpečnostného aspektu.

²⁸ Bowden, A. et al. 2010. The Economic Costs of Maritime Piracy, s. 16.

²⁹ ICC – International Maritime Bureau. 2011. Piracy and Armed Robbery against Ships – Annual Report 2010.

³⁰ UN Security Council. 2010. 6417th Meeting - Report on Situation in Somalia. s. 4. Dostupné na internete: <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Somalia%20SPV%206417.pdf>

³¹ Bowden, A. et al. 2010. The Economic Costs of Maritime Piracy, s. 20.

³² Orfánus, D. – Valachovičová, V. 2011. Kríza zvýšila apetít pirátom. Dostupné na internete: <http://ekonomika.etrend.sk/svet/kriza-zvysila-apetit-piratom.html> [cit. 06-18-2011].

Z hľadiska ekonomiky môže ísť napríklad o priame poškodzovanie odvetvia turizmu alebo rybolovu, ako je to v prípade Kene a Seychelských ostrovov. V tomto kontexte sa však v štúdií *Oceans Beyond Piracy* zdôrazňuje, že je nemožné jednoznačne určiť, ktoré z dôsledkov sú zapríčinené výlučne pirátstvom a ktoré pramenia napríklad zo všeobecnej politickej alebo ekonomickej nestability.³³ V každom prípade ale bremeno zvýšených nákladov znáša spotrebiteľ. Pirátstvo však môže mať na určitý štát aj pozitívny vplyv v tom zmysle, že získa investíciu, ktorá by za iných okolností smerovala do štátu ležiaceho v súčasnosti v pirátski ohrozovanej oblasti.

Tab. 1 Vplyv somálskeho pirátstva na vybrané štáty rizikovej oblasti

Dotknutý štát	Faktor	Odhadovaná ročná strata
Egypt	Strata príjmov z poplatkov za plavbu cez Suez	642 mil. USD
Keňa	Dopad na obchod	414 mil. USD
Jemen	Dopad na obchod	150 mil. USD
Seychelly	Straty v odvetví rybolovu a turizmu	6 mil. USD

Zdroj: *Oceans beyond Piracy*. 2010. *The Economic Costs of Piracy Summary*. Dostupné na internete: <http://oceansbeyondpiracy.org/cost-of-piracy/economic> [cit. 06-18-2011]

Pokiaľ ide o bezpečnostný aspekt negatívneho vplyvu somálskych pirátov v priľahlých oblastiach, môže sa prejaviť rastom kriminality alebo politickej nestability susediaceho štátu. Tieto následky sa môžu znásobiť a neobmedziť sa pritom len na daný región v prípade posilňovania kooperácie medzi somálskymi pirátmi a teroristickou skupinou Al Shabaab.

Čo sa týka vzťahu medzi pirátstvom a terorizmom, je nutné uviesť, že je predmetom diskusie, pričom na danú problematiku existujú protichodné názory. V tejto súvislosti je preto vhodné vymedziť (námorný) terorizmus, ktorý sa definuje ako „protiprávne použitie alebo hrozba sily alebo násilia proti osobám a majetku za účelom donútenia alebo zastrasovania vlády alebo spoločnosti, často sledujúc dosiahnutie politických, náboženských alebo ideologických cieľov.“³⁴

³³ *Oceans beyond Piracy*. 2010. *The Economic Costs of Piracy Summary*. Dostupné na internete: <http://oceansbeyondpiracy.org/cost-of-piracy/economic>.

³⁴ Snoddon, R. 2007. *Piracy and Maritime Terrorism: Naval Responses to Existing and Emerging Threats to the Global Seaborne Economy*. In Lehr, P. 2007. *Violence at sea: piracy in the age of global terrorism*. London: Routledge for International Institute for Strategic Studies, s. 228.

Prvá skupina autorov popiera tento vzťah (napr. Chalk, Middleton a i.), resp. konštatuje, že nejedná sa o dôkazy o spolupráci medzi pirátmi a teroristami (napr. Murphy).³⁵ Peter Chalk totiž zdôrazňuje, že piráti sledujú predovšetkým materiálne záujmy, zatiaľ čo v prípade teroristov by išlo o „zničenie siete svetového obchodu ako súčasť ekonomickej vojny proti Západu.“³⁶ Tento názor potvrdzuje aj skutočnosť, že pirátske útoky nie sú namierené výlučne proti lodiam konkrétneho štátu, prípadne západného sveta. Inými slovami, v pirátstve teda vo všeobecnosti absentujú politické, náboženské alebo ideologické dôvody konania s cieľom poškodiť iný štát, ktoré sú naopak charakteristické pre terorizmus.

Druhá skupina autorov naopak zastáva názor, že v určitej miere dochádza k prelínaniu pirátstva a terorizmu, a to v právnom (napr. Burgess) a finančnom aspekte (napr. Schiemy - bývalý riaditeľ monitorovacej skupiny OSN pre Somálsko).³⁷ Bruno Schiemy pritom uvádza ako príklad prieniku práve situáciu v Somálsku, kde poukazuje na narastajúce prepojenie medzi somálskymi pirátmi a islamskou teroristickou skupinou Al Shabaab v podobe ich spolupráce pri pašovaní zbraní a námornom výcviku niektorých zložiek teroristickej organizácie.³⁸

Záver

Z uvedeného vyplýva, že rozmach somálskeho pirátstva sa spája s významnými medzinárodnými dôsledkami, ktoré sa pritom neobmedzujú výlučne len na rizikový región, v ktorom operujú somálski piráti, hoci v danej oblasti môžu byť jeho dopady vzhľadom na možnosť priameho pôsobenia ešte výraznejšie. Základné medzinárodné dôsledky expanzie somálskeho pirátstva možno identifikovať predovšetkým v negatívnom vplyve na námornú prepravu v podobe vzniku dodatočných nákladov súvisiacich s vyplácaním výkupného, zadržiavaním lode a tovaru, celkovo zvýšeným poisťným a presmerovaním námorných ciest, čo má priame následky pre medzinárodný obchod. Závažnosť problému zdôrazňujú tiež environmentálne dopady, opatrenia medzinárodného spoločenstva ako aj makroekonomické a bezpečnostné dopady na štáty tak v ohrozenom regióne ako aj mimo neho.

³⁵ Hanson, S. 2010. *Combating Maritime Piracy*. Dostupné na internete: <http://www.cfr.org/france/combating-maritime-piracy/p18376> [cit. 06-12-2011].

³⁶ Chalk, P. 2008. *The Maritime Dimension of International Security – Terrorism, Piracy and Challenges for the United States*. Dostupné na internete: http://www.rand.org/pubs/monographs/2008/RAND_MG697.pdf.

³⁷ Hanson, S. 2010. *Combating Maritime Piracy*. Dostupné na internete: <http://www.cfr.org/france/combating-maritime-piracy/p18376> [cit. 06-20-2011].

³⁸ Schiemy, B. 2009. Piracy's rising tide – Somali Piracy develops and diversifies. In Hanson, S. 2010. *Combating Maritime Piracy*. Dostupné na internete: <http://www.cfr.org/france/combating-maritime-piracy/p18376> [cit. 06-18-2011].

Použitá literatúra:

1. Bowden, A. et al. 2010. *The Economic Costs of Maritime Piracy*. Dostupné na internete:
<http://oneearthfuture.org/images/imagefiles/The%20Economic%20Cost%20of%20Piracy%20Full%20Report.pdf>
2. Deheza, E. 2009. *The Danger of Piracy in Somalia*. In Biuletyn Opinie, č. 24, 2009. Dostupné na internete:
http://www.kwasniewskialeksander.eu/attachments/BIULETYN_OPINIE_The_Danger_of_Somali_Piracy.pdf
3. Dohovor OSN o morskem práve. Dostupné na internete:
http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf
4. Geiß, R. – Petrig, A. 2011. *Piracy and Armed Robbery at Sea*. New York : Oxford University Press, 2011. 321 s. ISBN 9780199609529
5. Hanson, S. 2010. *Combating Maritime Piracy*. Dostupné na internete:
<http://www.cfr.org/france/combating-maritime-piracy/p18376>
6. Chalk, P. 2008. *The Maritime Dimension of International Security – Terrorism, Piracy and Challenges for the United States*. Dostupné na internete:
http://www.rand.org/pubs/monographs/2008/RAND_MG697.pdf
7. ICC – International Maritime Bureau. 2011. *Piracy and Armed Robbery against Ships – Annual Report 2010*. Dostupné na internete: <http://www.icc-ccs.org/piracy-reporting-centre/request-piracy-report>
8. Lehr, P. 2007. *Violence at Sea: Piracy in the Age of Global Terrorism*. London : Routledge for International Institute for Strategic Studies, 2007. 274 s. ISBN 0415953200
9. Lennox, P. 2008. *Contemporary Piracy off the Horn of Africa*. Dostupné na internete:
http://www.bosasomedia.com/images/right_side_ads/Contemporary%20Piracy%20off%20the%20Horn%20of%20Africa.pdf
10. Marley, D.F. 2010. *Modern Piracy*. Santa Barbara : ACC-CLIO, LLC, 2010. 290 s. ISBN 9781598844337
11. Mellingen, I. 2009. *Gulf of Aden Piracy*. Dostupné na internete:
<http://www.bergenrisksolutions.com/index.php?dokument=377>

12. Middleton, R. 2008. *Piracy in Somalia – Threatening global trade, feeding local wars*. Dostupné na internete: <http://www.chathamhouse.org.uk/publications/papers/view/-/id/665/>
13. Michael, M. 2008. *Suez Canal feels the heat as piracy spikes*. Dostupné na internete: http://www.navytimes.com/news/2008/11/ap_piracy_suez_112508/
14. Murphy, M. N. 2007. *Contemporary Piracy and Maritime Terrorism: The Threat to International Security*. Dostupné na internete: <http://www.iiss.org/publications/adelphi-papers/adelphi-papers-archive/adelphi-papers-2007/>
15. Oceans beyond Piracy. 2010. *The Economic Costs of Piracy Summary*. Dostupné na internete: <http://oceansbeyondpiracy.org/cost-of-piracy/economic>
16. Orfánus, D. – Valachovičová, V. 2011. *Kríza zvýšila apetít pirátom*. Dostupné na internete: <http://ekonomika.etrend.sk/svet/kriza-zvysila-apetit-piratom.html>
17. Ross, S. - Ben-David, J. 2009. *Somali Piracy: An Escalating Security Dilemma*. Dostupné na internete: <http://www.ict.org.il/Articles/tabid/66/Articlsid/745/currentpage/4/Default.aspx>
18. Snoddon, R. 2007. *Piracy and Maritime Terrorism: Naval Responses to Existing and Emerging Threats to the Global Seaborne Economy*. In Lehr, P. 2007. *Violence at Sea: Piracy in the Age of Global Terrorism*. London : Routledge for International Institute for Strategic Studies, 2007. 274 s. ISBN 0415953200
19. Sterio, M. 2010. *The Somali Piracy Problem: A Global Puzzle Necessitating a Global Solution*. In *American University Law Review*, Vol. 59. Dostupné na internete: <http://www.wcl.american.edu/journal/lawrev/59/5sterio.pdf?rd=1>
20. United Nations Office on Drugs and Crimes. 2010. *Maritime Piracy 2009*. Dostupné na internete: http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/tocta/9.Maritime_piracy.pdf
21. UN Security Council. 2010. 6417th Meeting - *Report on Situation in Somalia*. Dostupné na internete: <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Somalia%20SPV%206417.pdf>

Malé štáty v medzinárodných vzťahoch a ich bezpečnosť

Peter Rusiňák

Abstrakt

Cieľom príspevku je prispieť do výskumu problematiky malých štátov na Slovensku. Malý štát bol, je a vždy bude osobitným fenoménom, tak v Európe ako aj v iných častiach sveta. Malé štáty v súčasnosti tvoria väčšinu členskej základe OSN. Napriek ich početnej prevahe oproti veľkým štátom sa teoretická reflexia problematiky malých štátov doteraz nerozvíjala primeraným tempom. Článok sa zaoberá definovaním kategórie „malý štát“, jeho všeobecným postavením v medzinárodných vzťahoch, pričom autor svoju pozornosť venuje taktiež bezpečnostným aspektom malého štátu.

Kľúčové slová: malý štát, bezpečnosť, zahraničná politika, medzinárodná organizácia.

Abstract

The aim of the article is to contribute to the research field of small states in Slovakia. In Europe and other parts of the world, a small state has always been an unique phenomenon. Today, small states form a majority of member states of United Nations. Despite their overrepresentation and odds against the bigger ones, theoretical reflexion of small states issues has not been developed appropriately. The article deals with the definition of the category “small state”, its position in the environment of international relations whilst focusing on the security implications of a small state.

Key words: small state, security, foreign policy, international organisation.

JEL Klasifikácia: F59

Štúdium malých štátov nikdy nepatrilo k smerom, ktoré by priťahovali pozornosť enormného počtu významných autorov vednej disciplíny medzinárodné vzťahy. Napriek tomu, že väčšina z dnešných takmer 200 suverénnych štátov združených v Organizácii spojených národov je označovaná za tzv. malé štáty, tieto nikdy neboli leitmotívom skúmania problematiky medzinárodných vzťahov. Zmena spoločensko-politického usporiadania medzinárodných vzťahov vytvoreného Vestfálskym mierom (ktorý bol systémom založeným na vzťahoch veľmocí), ku ktorej došlo v priebehu 20. stor., priniesla určitý posun v potrebe skúmania nového fenoménu na politickej mape sveta. Dve svetové vojny, dlhotrvajúci proces

dekolonizácie, Studená vojna a rozpad socialistického bloku vytvorili vynikajúce podmienky pre vytvorenie veľkého počtu malých štátov, ktoré boli tak povediac „hodené do vôd svetovej politiky“. Spomenutým fenoménom sú práve malé štáty, ktorých počet v 20. stor. výrazne prevýšil „veľké krajiny“ a nastolil potrebu ich hlbšieho skúmania.

Problematickosť a komplikovanosť definície malého štátu bola v radoch autorov zaoberajúcich sa danou problematikou prítomná od nepamäti. V priebehu 20. stor. so zvyšovaním počtu suverénnych štátov bol termín „malý štát“ pridelený všetkým tým, ktorí sa nedali zaradiť do kategórie veľmocí ani do kategórie stredných veľmocí (napr. Južná Afrika alebo Kanada). Malý štát sa počas dlhého obdobia definoval ako okrajová kategória medzinárodných vzťahov a ešte aj vylučovacím spôsobom. Inými slovami povedané, odborníkov nezaujímal čo to je malý štát, ale preferovali skôr skúmanie toho, čo malý štát nie je. Napriek platnosti princípu rovnosti suverénnych štátov ukotveného v medzinárodnom práve sa štáty navzájom odlišujú z viacerých hľadísk, z čoho pramení ich nerovné postavenie v reálnom prostredí medzinárodných vzťahov. Z hľadiska medzinárodného práva sú si však všetky štáty bez rozdielu rovné pred zákonom. Napriek tejto skutočnosti je zrejmé, že štáty sa od seba odlišujú svojimi charakteristikami ako sú počet obyvateľov, veľkosť územia, miera ekonomického bohatstva a mnohé ďalšie. Tieto rozdiely sa následne odzrkadľujú v miere národnej moci jednotlivých štátov a majú priamy dopad na ich mieru presadzovania svojich záujmov na medzinárodnom poli. V dôsledku týchto skutočností možno štáty hierarchizovať v rámci medzinárodných vzťahov. Príkladom v tomto smere je otázka Druláka: „Nezaviazali sa snáď všetci členovia OSN v článku 2 Charty postupovať podľa zásady zvrchovanej rovnosti? Na druhej strane, netvrdí ten istý dokument v článku 23, ktorý pojednáva o zložení Rady bezpečnosti, že niektoré štáty, t.j. stáli členovia sú si o niečo rovnejší? Nakoniec možno len dodať, že s výnimkou hlasovania v niektorých medzinárodných organizáciách, keď platí, že veľkosť štátu nijak neovplyvňuje silu jeho hlasu, je veľkosť dôležitou ak nie rozhodujúcou charakteristikou štátu.“¹

Všeobecne platná definícia pojmu „malý štát“ stále nemá svoje miesto v teórii medzinárodných vzťahov, čo je podľa nášho názoru výsledkom nezhody autorov v kritériách, na základe ktorých by bolo možné jasne definovať o akú kategóriu ide v prípade malých štátov. Ďalším faktorom, ktorý neprispieva ku konsenzu v rámci akademických kruhov, je absencia stanovenia limitu, odkedy má byť štát považovaný za malý resp. veľký. Za jednu z najviac citovaných definícií malého štátu je považovaná definícia Krejčího, ktorý vo svojej

¹ Drulák, P.: Co dělat, když jste malý. In: Mezinárodní politika, roč. XXI., 1997, č.5, s.6.

publikácii uvádza, že „pre vymedzenie malého štátu sa ako kritérium spravidla uvádza buď počet obyvateľov pod 15 miliónov, alebo rozloha pod 150 000 km², či podiel na hrubom svetovom produkte menší ako jedno percento – prípadne kombinácia týchto znakov“.² Krejčí samozrejme potvrdzuje tézu o tom, že pojem malý štát má relatívny charakter a prvoradá pozornosť venuje kritériám, podľa ktorých môžeme zaradiť štáty do jednotlivých skupín (mikroštát – malý štát – stredne veľký štát – veľmoc – superveľmoc). Je však nutné zdôrazniť fakt, že relatívnosť pojmu „malý štát“ vychádza z kvantitatívnych kritérií, ktoré sú v literatúre prezentované vo väčšej miere. Ako podotýka Škvrnda, „kvantitatívne prvky vymedzenia malých štátov majú teda relatívny charakter. Okrem vyššie uvedených troch oblastí, v ktorých sa vymedzujú kritériá pre zaradenia medzi malé štáty, sa považujú aj kritériá, ktoré charakterizujú iné znaky malých štátov. Ide napr. o rozsah nerastných zdrojov, vojenskú silu a pod. Všetky tieto kritériá majú mocenský charakter a súvisia s mocou, prípadne potenciálom štátu a s vplyvom, ktorým štát na tomto základe disponuje.“³ Keď už sme definovali, ktoré kvantitatívne kritériá sa najčastejšie považujú za nosné pri definícii veľkosti resp. malosti štátu, naskytá sa otázka ako určiť hranicu, ktorá by tvorila deliacu čiaru medzi veľkými a malými štátmi v tom ktorom kritériu. Sme si vedomí, že je nutné danú deliacu čiaru urobiť, avšak na druhej strane nepovažujeme za vhodné a objektívne vytyčovať striktný limit pri jednotlivých kritériách, pretože existuje riziko, že pri analyzovaní postavenia štátov môže dôjsť ku zbytočnej dezinterpretácii. Bolo by náročne interpretovať prečo krajina s rozlohou 99 500 km² by bola považovaná za malý štát a krajina s rozlohou 100 500 km² už nie. Napriek daným skutočnostiam akceptujeme zaužívané kvantitatívne kritérium, ktoré sa v dostupnej literatúre označuje najčastejšie za najvýstižnejšie pri definícii malých štátov, t.j. počet obyvateľov nižší ako 15 miliónov.

Ako jeden z mála autorov, ponúkajúcich hlbšiu analýzu malých štátov ako významných aktérov medzinárodných vzťahov, prezentuje Drulák svoje názory na danú problematiku cez prizmu kritérií použiteľných pre hodnotenie veľkosti či malosti štátov a niekoľkých prístupov na delenie štátov. Drulák pri svojej analýze vychádza z premisy, že ak sa hovorí o malých štátoch, malosťou máme na mysli „nedostatok moci ako schopnosti ovplyvniť konanie druhých podľa vlastných zámerov“.⁴ Analogicky sa rozsah moci stáva kritériom veľkosti štátu. Je teda možné zjednodušene povedať, že malý znamená nie veľmi

² Krejčí, O.: Mezinárodní politika. Praha: Ekopress, 2007, s. 153.

³ Škvrnda, F.: Malé štáty ako špecifickí aktéri súčasných medzinárodných vzťahov. In: Almanach 2004, EUBA, FMV, Bratislava 2004, s. 206.

⁴ Drulák, P.: Co dělat, když jste malý. In: Mezinárodní politika, roč. XXI, 1997, č.5, s.6.

mocný. Najvýznamnejším príspevkom Druláka do analýzy malých štátov sú dva prístupy, pomocou ktorých je možné zadeliť štáty do kategórie „malý“ a „veľký“. Prvým, tradičným prístupom, je prístup esenciálny. Ten skúma určité charakteristiky štátu a na ich základe označuje štát za malý či veľký. Alternatívnym prístupom je prístup existenciálny, ktorý okrem vlastných charakteristík prihliada v rovnakej miere aj ku kontextu, v akom sa konkrétny štát nachádza. Ako príklad môžeme uviesť fakt, že štát môže byť veľký v jednom kontexte a malý v inom kontexte. Napríklad pre obyvateľov Spojených štátov amerických sa môže Francúzsko javiť ako malý štát, pričom občan Luxemburska bude mať úplne opačný pohľad pri porovnávaní svojej krajiny s krajinou galského kohúta. Zástancovia esenciálneho prístupu používajú dve skupiny kritérií – objektívne a subjektívne. Objektívne kritéria síce znižujú mieru ľubovoľnosti analytikov pri ich výbere, avšak na druhej strane nie vždy predstavujú spoľahlivé a relevantné zdroje údajov. Najčastejšie sa v tejto súvislosti spomína počet obyvateľov, hrubý domáci produkt, vojenská sila, nerastné suroviny či rozloha štátu. Naproti tomu subjektívne kritéria závisia na tom, čo si o danom štáte myslia jeho príslušníci, predstavitelia a zahraniční pozorovatelia. Z toho možno odvodiť, že štát je malý, pokiaľ si to sám o sebe myslí a pokiaľ si to myslia aj ostatní. Existenciálny prístup vychádza z esenciálnych kritérií, ale pokračuje v analýze hlbšie a delenie štátov na malé a veľké relativizuje. Podľa tohto princípu štát môže byť v jednom kontexte veľký a v druhom malý (napr. Fínsko je počtom obyvateľov malým štátom, ale v oblasti ekologickej bezpečnosti a čistých technológií je najväčším na svete). Kontext je tým pádom definovaný tým o čo ide a tým kto sú jeho aktéri, t.z. obsahom a účastníkmi.

Malý štát bol, je a vždy bude osobitným fenoménom, tak v Európe ako aj v iných častiach sveta. Keď zoberieme do úvahy, že malé štáty v súčasnosti tvoria väčšinu z celkového počtu suverénnych krajín vo svete, je zrejmé, že je potrebné venovať pozornosť tak teoretickým východiskám, ako aj praktickej politike presadzovania sa malých štátov. Je nutné si v tejto súvislosti položiť otázku, v akých oblastiach zahraničnej politiky sa malé štáty budú angažovať? Na čo sa zamerajú v rámci bilaterálnych a multilaterálnych rokovaní a aká je ich východzia pozícia v týchto negociáciách? Má vôbec malý štát šancu uspieť pri presadzovaní svojich záujmov v porovnaní so svojimi susedmi a veľmocami? Predstavuje „malosť“ malého štátu pre neho výhodu alebo sa takýto štát musí usilovať o pomoc druhých krajín? Viacerí autori sa zhodujú v tvrdení, že malý štát sám o sebe má len veľmi málo možností ovplyvniť riešenie globálnych problémov „na svoj obraz“. História medzinárodných vzťahov nám dokazuje, že z krajín, ktoré sa dlhodobo snažili o samostatnú politiku, boli úspešné iba tie,

ktoré disponovali niečím osobitným a výnimočným. Na tomto mieste by sme sa pripojili k vyznávačom esenciálneho prístupu v skúmaní postavenia jednotlivých malých štátov, kedy by sme radi zvýraznili fakt, že medzinárodné vzťahy, ktorých aktérmi sú aj malé štáty, sa odohrávajú v konkrétnom prostredí a čase, kde viac ako parametre ľudnatosti a veľkosti hrá svoju rolu vzájomná komparácia jednotlivých hráčov. Súčasné obdobie medzinárodných vzťahov vykazuje odlišné charakteristiky ako v čase, keď väčšina malých štátov vstupovala na politickú scénu a v dnešnom svete sa tieto štáty musia sústrediť na iné hodnoty (s výnimkou najmladších malých štátov ako je napr. Východný Timor alebo Republika Kosovo). Preto sme zástancami toho tvrdenia, že malé štáty musia byť posudzované komplexne a v podmienkach osobitného kontextu. Zo všeobecno-teoretického hľadiska je teda možné konštatovať, že správanie sa malých štátov v medzinárodných vzťahov je podmienené časopriestorovými súvislosťami, geopolitickou situáciou a mnohými ďalšími faktormi. V porovnaní s veľkými krajinami, ktoré si vyberajú z viacerých variantov medzinárodnopolitickej stratégie, sú malé štáty v ťažšej situácii a správny výber zahraničnopolitickej stratégie je v ich prípade otázkou existenčnou. Medzinárodné prostredie vplýva na menší štát oveľa silnejšie ako na veľký, pretože tieto štáty sú viac zraniteľnejšie na turbulencie na medzinárodnej scéne v dôsledku ich relatívnej malosti. Miera vplyvu malých štátov na medzinárodné súvislosti je rádovo niekoľko krát nižšia ako je tomu u veľmocí a ostatných väčších (silnejších) aktérov MV. Z hľadiska dlhodobých stratégií malých štátov možno uviesť nasledovné základné modely⁵:

- Úsilie o neutralitu a snaha o odstup od susedov a veľmocí;
- Úsilie o kooperáciu a spojenectvo v bezprostrednom subregióne (aliancia „malých“, resp. asymetrická väzba na väčšieho suseda);
- Strategické vzťahy s relevantnou veľmocou;
- Multilaterálne usporiadanie v širšom priestore.

Ako sme už uviedli vyššie, v historickom kontexte mohli malé štáty prežiť len vďaka tomu, že sa vyznačovali určitými špecifikami, ktoré im dovoľovali koexistovať po boku veľkých mocností. Zahraničná politika týchto štátov sa zákonite musela orientovať takým smerom, ktorý im bol schopný zaručiť bezpečnosť prežitia. S narastajúcim počtom malých štátov v medzinárodných vzťahoch však dochádza k interakciám takeého množstva aktérov MV,

⁵ Rusnák, U.: Miesto a možnosti malých štátov v systéme medzinárodných vzťahov. In: Medzinárodné otázky, roč. XIII., 2004, č. 1, s. 94.

že viacerí z nich vykazujú určité podobnosti vo svojom správaní a presadzujú podobné stratégie na získanie vplyvu a moci. V nasledujúcich riadkoch by sme radi zrekapitulovali základné charakteristiky malých štátov, ktoré sú im vlastné a ktorými sa v rôznej miere snažia presadiť svoje pozície na poli medzinárodných vzťahov. Treba zdôrazniť, že nejde o nemenné axiómy, ale o určité tendencie, ktoré vedú k pochopeniu postavenia malých štátov:

1. Ciele malých štátov sa v zahraničnej politike prioritne orientujú na určitú geografickú oblasť, zvyčajne ide o región, kde sa krajina nachádza. Ich malosť im neposkytuje dostatočné zdroje na presadzovanie svojich záujmov v širšom poli pôsobnosti, pričom ide zvyčajne o nedostatok ľudských a surovinových zdrojov.
2. Vo všeobecnosti platí, že malé štáty sú v medzinárodných organizáciách menej aktívne v porovnaní s veľmocami. Tu do hry opäť vstupuje nedostatok zdrojov.
3. Neschopnosť použitia sily na obranu svojich národných záujmov núti malé štáty spoliehať sa na medzinárodné prostredie. Sila je v tomto prípade definovaná ako nevhodný prostriedok na budovanie medzinárodných vzťahov a zabezpečenie si vlastnej bezpečnosti.
4. Malé štáty hľadajú iné cesty na kultiváciu svojich vzťahov a presadzovanie svojich záujmov ako je cesta vojenská.
5. Z ekonomického pohľadu malé štáty vykazujú vysoký stupeň otvorenosti ekonomiky, pretože im vlastné zdroje nedokážu zabezpečiť plnohodnotnú ekonomickú nezávislosť. V dnešnom globalizáciou prepojenom svete vlastne ide o nevyhnutnú podmienku, keď pohyb know-how, technológií, kapitálu a pracovnej sily predstavuje významný fenomén.
6. Malé štáty sa vo svetovej politike utiekajú oveľa častejšie k zvýrazňovaniu morálnych argumentov, pravidiel a medzinárodného práva ako je tomu v prípade veľkých krajín. Vo vzťahu slabší – silnejší je právny a morálny argument veľmi dôležitý pre prvého menovaného.
7. Pravdepodobne najvýznamnejšou charakteristikou malých štátov v zahraničnej politike je ich angažovanosť na poli medzinárodných organizácií. Bez ohľadu na reálnu politickú silu krajín v nich zvyčajne platí zásada rovnosti, čo v praxi znamená, že hlas Luxemburska má tú istú váhu ako hlas Francúzska. Tento fakt nepriamo zvyhodňuje malé štáty, ktoré sú v prípade aliančných spojení schopné prehlasovať veľké krajiny napr. na poli OSN alebo WTO. Členstvo v medzinárodných organizáciách sa považuje za nevyhnutnosť. V neposlednom rade

členstvo v medzinárodnej organizácii, resp. v integračnom zoskupení prináša prestíž a významnú možnosť pre malú krajinu presadiť svoj záujem.

Angažovanosť malých štátov v medzinárodných integračných zoskupeniach a organizáciách podčiarkuje aj Drulák, keď tvrdí, že „malý štát môže zosilňovať svoj hlas aktívnou prácou v medzinárodných organizáciách či účasťou v alianciách. Medzinárodná povosť krajiny je daná predovšetkým úspešnosťou domácej a zahraničnej politiky, ekonomickou vyspelosťou, kvalitou výskumu a pripravenosťou k medzinárodnej spoluzodpovednosti. Pokiaľ krajina získa potrebnú medzinárodnú prestíž, otázky veľkosti idú stranou.“⁶ Keďže problematika výskumu malých štátov stále vykazuje absencie vo všeobecne platných definíciách, pre ich lepšie pochopenie je vhodnejšie ich nahradiť skupinou spoločných charakteristík, ktoré sú aplikovateľné pre väčšinu malých štátov.

Po skončení Studenej vojny sa prirodzene predpokladalo zníženie rizika výskytu konfliktov v medzinárodných vzťahoch, resp. použitia silových prostriedkov ako účinného nástroja na „vyjednávanie“. Mnohí teoretici mali za to, že keď jeden z dvoch hlavných aktérov medzinárodných vzťahov skončil svoju existenciu a tretie krajiny nemali záujem o konfliktné riešenie situácií, pravdepodobnosť výskytu ozbrojeného konfliktu sa bude minimalizovať. Opak sa však stal skutočnosťou. Niektoré regióny sveta sú aj dnes doslova bojiskom, ktoré leží uprostred záujmov „tých silnejších“, resp. prenesené do reality dnešného sveta, „tých bohatších“. Pravdou je, že povaha medzinárodných vzťahov sa od konca osemdesiatych rokov radikálne zmenila a mnohí hovoria o hľadaní nového svetového poriadku. Toto hľadanie nového usporiadania Svetovej dediny sa nezaobchádza bez mnohých ozbrojených konfliktov na viacerých kontinentoch, pričom do súperenia so zbraňou v ruke sú takmer v každom prípade vtiahnuté aj malé štáty. V doterajšom vývoji medzinárodných vzťahov bola bezpečnosť malých štátov na okraji záujmu. Dôvodom je fakt, že až na svetlé výnimky, nemali malé štáty dostatočnú mieru bohatstva a sily na vedenie ozbrojeného konfliktu alebo zabezpečenie si vlastnej bezpečnosti inými prostriedkami. Preto sa ako najlogickejšia možnosť na stabilizáciu bezpečnosti malého štátu javí medzinárodno-právne zakotvenie bezpečnostnej dimenzie tej ktorej malej krajiny. Napriek mnohým faktorom, ktoré podkopávali autoritu zmluvného zaistenia bezpečnosti (existencia tzv. tajnej diplomacie, nedodržovanie záväzkov zmluvnými stranami alebo určitá forma straty suverenity napr. v dôsledku rozmiestnenia cudzích vojsk na vlastnom území), sa malé štáty tradične vo zvýšenej miere utiekajú k zdôrazňovaniu práva ako základného kameňa bezpečnosti. Napriek málo

⁶ Drulák, P.: Co dělat, když jste malý. In: Mezinárodní politika, roč. XXI., 1997, č.5, s.7.

rozpracovanej tematike bezpečnosti malých štátov v slovenskom prostredí, je možno badať u niektorých autorov určitú polemiku ohľadom spôsobu, akým by si mal malý štát na začiatku nového milénia zabezpečiť „svoje pokojné nažívanie“. Škvrnda zdôrazňuje, že „používanie ozbrojeného násilia sa stáva čím ďalej tým menej účinné a medzinárodnú bezpečnosť malých štátov nie je možné dosahovať na začiatku 21. storočia ani v Európe, ani nikde mimo nej touto cestou. Rozvoj malých štátov, nie síce v nových formách bohatstva a moci, ale v rozvíjaní toho, čo sa chápe ako malá politika môže aj v medzinárodných vzťahoch v podmienkach postmodernej spoločnosti globalizujúceho sa sveta pôsobiť ako stabilizujúci faktor. Toto pôsobenie nemôže byť tak prepojené s mocou a bohatstvom ako u veľmocí a môže reagovať pružnejšie a jemnejšie na nové prvky medzinárodnej bezpečnosti spojené najmä s narastaním rozsahu a významu nevojenskej bezpečnosti.“⁷

Na druhej strane Šmihula argumentuje, že „násilie, hoci len ako potenciálna možnosť, nie je možné zo svetovej politiky úplne odstrániť. Medzinárodný systém je zložený zo subjektov, ktoré nepodliehajú žiadnej vyššej moci, a preto stále treba počítať s tým, že niektorý z nich bude chcieť použiť silové prostriedky na realizáciu svojich zámerov.“⁸ Podľa nášho názoru existujú okrem násilia a demonštrovania silových schopností aj účinnejšie nástroje ako presadiť svoje požiadavky na medzinárodnom poli. Aj napriek tomu sa mnohé zo subjektov medzinárodných vzťahov utiekajú k použitiu tejto archaickej cesty, pričom si neuvedomujú možné konzekvencie svojich činov. Šmihula svoj názor opiera o predpoklad neexistencie vyššej moci v politike, ktorá by bola schopná zasiahnuť voči agresorom. Nemožno s týmto tvrdením úplne súhlasiť, napriek nášmu presvedčeniu, že medzinárodné spoločenstvo disponuje určitými regulačnými mechanizmami na zabránenie, resp. zníženie eskalovaného napätia. „Želaná“ vyššia moc vo sfére medzinárodných vzťahov by iste priniesla určitý stabilizujúci prvok do fungovania systému, avšak Organizácia spojených národov v súčasnosti nie je taká akcieschopná, aby mohla urgentne zasiahnuť na ktoromkoľvek mieste na Zemi v priebehu niekoľkých hodín od začatia konfliktu. Preto sa viac prikláňame k názoru, že použitie sily na dosiahnutie svojho záujmu v dnešnej politike nie je želaným prvkom, avšak musíme pripustiť fakt, že je prvkom reálnym a existujúcim. Preto ani malý štát nesmie zanedbať otázku obrany. Verejnosť a politické elity v krajine síce môžu byť presvedčené o neschopnosti svojej krajiny obrany proti väčšiemu agresorovi, avšak úplným odzbrojením by malý štát determinoval svoju pozíciu a predstavoval by „ľahkú“

⁷ Škvrnda, F.: Medzinárodná bezpečnosť malých štátov. In: Medzinárodné vzťahy 2005 - zborník príspevkov zo 6. medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: Ekonóm, 2006, s. 623.

⁸ Šmihula, D.: Obrana malého štátu. In: Mezinárodní politika, roč. XXXII., 2008, č.1, s.38.

korist“ aj pre ostatné malé štáty. Malý štát, či už s armádou alebo bez nej, predstavuje takúto malú korisť pre každú veľmoc, ktorá by mala záujem si ho vojensky podmaniť. Politický a ekonomický zisk pre veľmoc v prípade úspešného ťaženia je minimálny, pokiaľ ide o niektoré malé štáty. Škvrnda ozrejmuje, že „relatívne najrozpracovanejšiu oblasť medzinárodnej bezpečnosti aj vo vzťahu k malým štátom v súčasnosti predstavuje analýza vojenských bezpečnostných hrozieb, ktoré majú dnes už len spravidla regionálny charakter.“ Regionálna dimenzia pôsobenia malého štátu je jedným z determinantov aj v prípade jeho bezpečnosti, kedy sa procesy so zahraničnopolitickým charakterom (aj v bezpečnostnej oblasti) odohrávajú len ako ohlas medzinárodnej situácie. V súčasnosti nie je možné, aby mal malý štát k dispozícii rovnaký vojenský arzenál ako veľmoc (lietadlové lode, jadrové zbrane atď.). Preto je preň nutné rozvíjať iné taktické postupy, keďže je nemožné v zápase s väčším a silnejším protivníkom vojensky uspieť – v zmysle klasických predstáv vedenia vojny. Avšak existuje možnosť dosiahnuť v konečnom dôsledku politické víťazstvo.

Použitá literatúra:

1. DRULÁK, P.: *Co dělat, když jste malý*. In: *Mezinárodní politika*, roč. XXI., 1997, č.5, ISSN 0543-7962
2. KREJČÍ, O.: *Mezinárodní politika*. Praha: Ekopress, 2007, ISBN 978-80-86929-21-7
3. RUSIŇÁK, P.: *Členstvo malého štátu v EÚ a jeho zahraničná politika*. In: *Medzinárodné vzťahy 2005 - zborník príspevkov zo 6. medzinárodnej vedeckej konferencie*. Bratislava: Ekonóm, 2006
4. RUSNÁK, U.: *Miesto a možnosti malých štátov v systéme medzinárodných vzťahov*. In: *Medzinárodné otázky*, roč. XIII., 2004, č. 1, ISBN 1210-1583
5. ŠKVRNDA, F.: *Malé štáty ako špecifickí aktéri súčasných medzinárodných vzťahov*. In: *Almanach 2004*, EUBA, FMV, Bratislava 2004
6. ŠKVRNDA, F.: *Medzinárodná bezpečnosť malých štátov*. In: *Medzinárodné vzťahy 2005 - zborník príspevkov zo 6. medzinárodnej vedeckej konferencie*. Bratislava: Ekonóm, 2006
7. ŠMIHULA, D.: *Obrana malého štátu*. In: *Mezinárodní politika*, roč. XXXII., 2008, č.1, ISSN 0543-7962
8. THORHALLSSON, B.: *The Role of Small States in the European Union*. In: *Ingebritsen, Ch.: Small States in International Relations*. Reykjavík: University of Iceland Press, 2006, ISBN 0-295-98524-0.

Skupina G-20 a jej úloha pri globálnej nerovnováhe

Chalotorn Sinproh

Abstrakt

Cieľom tohto príspevku je zdôrazňovať význam záverov skupiny G-20 týkajúcich sa globálnej nerovnováhy a úloh, ktoré musí každá hospodárska zóna splniť, aby dosiahla hospodársku rovnováhu. Globálne nerovnováhy na čele s hlbokými obchodnými a platobnými deficitmi v USA a vysokými prebytkami v Číne prispeli k vzniku finančnej krízy v rokoch 2007 až 2009. V rokoch pred krízou z krajín s prebytkami prúdili obrovské toky peňazí do USA, kde končili v hypotékach a ďalších investíciách. To výrazne prispelo k vytvoreniu bubliny nadhodnotených cien domov, ktorých krach viedol priamo ku kríze. Svetoví lídri ministrov financií a šéfov centrálnych bánk G20 prekonali čínske námietky na poslednom summite G20 vo Francúzku v roku 2011, aby dosiahli kompromisnú dohodu. To znamená prvý krok k riešeniu globálnej ekonomickej nerovnováhy. Avšak Francúzsko zabezpečilo dohodu na summite G20 k ukazovateľom, ktoré by mali monitorovať a odvrátiť ďalšie ekonomické krízy. Ale Čína úspešne zablokovala väčšou kontrolou jeho masívnych devízových rezerv a používania výmenných kurzov ako indikátor.

Kľúčové slová: Globálne nerovnováhy, Summit G20, Skupina G20, Menová vojna, Súčasné svetové ekonomiky

Abstract

Aim of this paper is to highlight the significance of the G20 outcomes on global imbalances and the roles that each economic zone met to achieve economic balance. Global imbalances, led by deep trade and balance of payments deficits in the U.S. and high surpluses in China, contributed to the financial crisis from 2007 to 2009. In the years before the crisis from countries with surpluses and huge flows of money flowed into the U.S., where it ended up in mortgages and other investments. This significantly contributed to the creation of bubbles overvalued house prices crash, which led directly to the crisis. The world's leading finance ministers and central bankers overcame Chinese objections at the summit G20 in France to strike a compromise deal meant as a first step towards tackling global economic imbalances. However, France secured agreement at a Paris summit of the G20 group of countries on indicators that would be monitored to avert future economic crises.

Nevertheless, China successfully blocked greater scrutiny of its massive foreign exchange reserves and the use of exchange rates as an indicator.

Key words: Global imbalances, The G-20 Summit, G-20, Currency War, Current World Economy

JEL klasifikácia: F30

Úvod

Skupina G20 je teraz vnímaná ako prvá hospodárska organizácia zaoberajúca sa problematikou hospodárenia po celom svete. Lídrovia skupiny 20 vrátane Británie súhlasili s presunom ekonomických otázok, ktoré sú tradične spracované malou skupinou G7 pozostávajúcej z bohatých krajín, na úroveň väčšej skupiny G20. Napriek tomu, že postoj G20 sa formuloval od roku 1999, aktivita a efektívnosť riešenia je globálnym problémom, ktorý sa prejavil po vzniku finančných a globálnych kríz. Vyhlásenie skupiny G20 neprináša žiadne zásadné prekvapenie a je na úrovni našich očakávaní pred jej zasadnutím. Pokiaľ ide o konkrétne akcie, lídri G20 sa dohodli na návrhoch reformy, ako ich predložili na Soulskom samite ministri financií ohľadne Bazilejskej finančnej regulácie III a kontroly MMF. Hoci existuje pevný základ ohľadne úplnej implementácie týchto opatrení politiky, obidva aspekty sú pozitívnym vývojom, ktorý by sa nemal prehliadať. Opätovne sa potvrdil záväzok prijatý na samite skupiny G20 v Pittsburgu pokračovať v spolupráci s cieľom dosahovať silný, udržateľný rast a vyrovnaný rast, ako sa tam určilo v Pittsburgu. Podobne existuje záväzok dosiahnuť fiškálnu konsolidáciu tam, kde je to potrebné. Znenie v tejto oblasti je však menej presné ako vo Vyhlásení skupiny G20 z Toronta, ktoré oznamovalo, že ekonomicky vyspelé štáty by mali znížiť na polovicu svoje deficity počas nasledujúcich troch rokov.

Lídri dvadsiatich najväčších ekonomík sveta (G20) zverejnili päťbodový plán reformy globálnych finančných trhov. Finančná kríza už medzičasom zasahuje reálnu ekonomiku, pričom väčšina Európy a USA sa nachádza v recesii. Globálna finančná kríza je za nami a riziko a nebezpečenstvo menových vojen je nepravdepodobné. Toto sú hlavné dôvody, ktoré uvádzajú vedúci predstavitelia skupiny G20 v Soule. Na francúzskom samite sa zdôrazňuje význam skupiny G20 ohľadne globálnej nerovnováhy a úloh, ktoré musí každá hospodárska zóna splniť, aby dosiahla hospodársku rovnováhu; zdôrazňuje sa význam výmenných kurzov pri prípravách najbližších samitov skupiny G20; zastáva sa názor, že tieto prípravy by mali byť transparentnejšie v rámci EÚ, a že Európsky parlament by mal byť o nich priebežne

informovaný. Globálne nerovnováhy sú krokom ku globálnej regulácii. Spor o exportné prebytky sa v Soule zmiernil, ale zo stola nezmizol. Namiesto toho, aby sa pre exportné krajiny stanovil limit na ich ročné prebytky v pomere k hrubému domácomu produktu, v budúcnosti sa problémové sféry svetového obchodu budú analyzovať podľa špecifických kritérií.

Medzinárodný menový fond nedávno upozornil, že rozdiely medzi deficitmi deficitných krajín a pozitívnymi bilanciami prebytkových krajín sa zvyšujú na predkrízovú úroveň. Globálna nerovnováha a obavy z obchodného protekcionizmu prehlbujú neporozumenie medzi oboma skupinami krajín. Silnejú obavy z obchodného protekcionizmu. Na jednej strane línie stoja Čína, Nemecko a Japonsko, teda krajiny s vysokými prebytkami. Na druhej strane línie sú USA a ďalšie štáty s vysokými schodkami. Riešenie sa ale zatiaľ len rysuje. Lídri krajín G20 zadali ministrom financií úlohu stanoviť spôsoby na podrobné merania nerovnováh. Podrobné opatrenia chcú prediskutovať najskôr až v polovici tohto roka. Hlavnými témami samitu G20 budú nerovnováhy v globálnej ekonomike a špirálový rast cien základných potravín aj nerastných surovín. Dvojdnňové rokovanie ministrov financií a guvernérov Centrálnych bánk skupiny 20 najväčších ekonomík sveta (G20) sa uskutočnilo vo februári 2011 v Paríži.

Skupina G20 a jej úloha pri riešení problému globálnych nerovnováh

Organizácia rozvinutých a rýchlo sa rozvíjajúcich krajín tak prevezme rolu, ktorú zastávalo sedem najpriemyselnejších štátov sveta a Rusko, združených v G8. Skupina G20 združujúca najvýznamnejšie rozvinuté aj rýchlo sa rozvíjajúce ekonomiky sveta smeruje k tomu, že prevezme hlavnú rolu pri koordinovaní globálnej ekonomiky. Je to znak posunu od najpriemyselnejších krajín združených v organizácii G8 k širšiemu fóru krajín, v ktorom sú zastúpené nové hospodárske mocnosti ako Čína či Brazília¹.

G20

G20 (G-20 alebo Skupina G20) je skupina najväčších ekonomík sveta predstavovaná ministrami financií a guvernérmi centrálnych bánk, t.j. členmi 19 štátov a Jednotného vnútorného trhu Európskej únie. Na periodických stretnutiach sa tiež schádzajú ich najvyšší exekutívni predstavitelia - predsedovia vlád či hlavy štátov. **Celkovo ekonomiky G20**

¹ SITA.2009.Skupina G20 sa stane koordinátorom svetovej ekonomiky. [online].Bratislava: ECOPRESS a.s.,2009.[cit. 2011-02-15]. Dostupné na internete :<http://hnonline.sk/ekonomika/c1-38433950-skupina-g20-sa-stane-koordinatorom-svetovej-ekonomiky>.

predstavujú 85 % svetového hrubého domáceho produktu², 80 % medzinárodného obchodu a 2/3 svetovej populácie.

Od roku 2008 sa skupina stretáva raz za šesť mesiacov. 26. a 27. júna 2010 sa uskutočnilo zasadnutie v Toronte a ďalšie stretnutie prebehlo 11. a 12. novembra 2010 v juhokórejskom Soule. Predsedníctvo tu prevzalo Francúzsko. Od roku 2011 sa frekvencia stretnutí zníži na raz za rok. Na zasadnutí v Pittsburghu bolo dohodnuté, že G20 sa stane hlavným koordinátorom svetovej ekonomiky namiesto G8.

Francúzsky prezident Nicolas Sarkozy v roku 2010 navrhol vytvorenie stáleho sekretariátu G20. Jeho sídlom by sa mohol stať Paríž alebo Soul. Tento návrh podporila Čína ľudová republika a Brazília, proti boli Japonsko a Taliansko. Južná Kórea predložila alternatívny návrh sa zavedením „kybernetického sekretariátu“.

G8 sa nahradí skupinou G20: 20 najsilnejších štátov bude dohliadať na ekonomiku sveta

Predstavitelia 20 najväčších ekonomík sveta sa dohodli, že skupina G20 nahradí skupinu G8 ako stály orgán pre dohľad nad ekonomickou spoluprácou. Toto rozhodnutie oznámili lídri na samite G20 v americkom Pittsburghu v rámci plánov na obnovu svetovej ekonomiky³. Skupina G20 zahŕňa aj krajiny zastúpené v G8, no okrem toho aj Európsku úniu a 11 ďalších rozvíjajúcich sa ekonomík sveta. Z toho najvyspelejšie krajiny skupiny G8 sa budú príležitostne naďalej stretávať a rokovať o iných ako ekonomických témach, napríklad o medzinárodnej bezpečnostnej situácii.

G20 je neformálne fórum, ktoré podporuje otvorený a konštruktívny dialóg medzi vyspelými krajinami a krajinami s rozvíjajúcim sa trhom o kľúčových otázkach, ktoré sa týkajú globálnej hospodárskej stability. Zoskupenie G20 sa vytvorilo ako odpoveď na finančné krízy na konci deväťdesiatych rokov a na narastajúce poznanie toho, že kľúčové krajiny s rozvíjajúcim sa trhom neboli primerane zapojené do jadra globálnych hospodárskych fór určených na dialóg a kontrolu. Na rokovaníach G20 sú prítomní ministri financií a guvernéri národných bánk 19 krajín a Európsku úniu zastupuje rotujúce predsedníctvo Rady a Európska centrálna banka. *Cieľom zoskupenia G20* je podporovať dialóg medzi členmi, vypracovávať štúdie a prehodnocovať ekonomické opatrenia prijaté jednotlivými štátmi s cieľom nastoliť medzinárodnú finančnú stabilitu.

² LYSÁK, Ladislav - GREŠŠ, Martin: *Medzinárodné organizácie*. Bratislava : Ekonóm, 2005. 224 s. ISBN: 80-225-1965-0.

³ SLOVENSKÁ TLAČOVÁ AGENTÚRA –SITA. 2009. G8 nahradí G20. [online].Bratislava: SITA ,2009.[cit. 2011-02-15]. Dostupné na internete : <http://www.cas.sk/clanok/132249/video-g8-nahradi-g20-20-najsilnejsich-statov-bude-dohliadat-na-ekonomiku-sveta.html>.

Princípy rozvoja skupiny G20

G20 sa zaväzuje k viacročnému akčnému plánu, aby dosiahla nasledujúce dole vymenované ciele. Tento plán sa bude opierať o nasledujúce princípy, aby sa dosiahli kľúčové charakteristiky našich aktivít a politík⁴:

1. *Zameranie na ekonomický rast*

Je potrebné byť orientovanými na ekonomický rast a v zhode s Rámcom G20 pre silný, udržateľný a vyvážený rast, ktorý vyžaduje zužovať medzery v rozvoji. Mohutnejší a udržateľný hospodársky rast v krajinách s nízkym príjmom bude napredovať ruka v ruke s ich schopnosťou dosahovať miléniové rozvojové ciele (MDGs). Aktivity a politiky by mali mať schopnosť výrazne zlepšiť vyhliadky na široký (širokospektrálny), udržateľný a pružný rast, ktorý je určite nad bežnou úrovňou .

2. *Globálne partnerstvo rozvoja*

Angažovať a zainteresovať rozvojové krajiny, najmä krajiny s nízkym príjmom, ako rovnocenných partnerov, rešpektujúc ich národné vlastníctvo a uznávajúc, že najdôležitejším determinantom úspešného rozvoja je vlastná rozvojová politika príslušnej krajiny. Zaisťovať, aby aktivity viedli k vytvoreniu pevných, zodpovedných a transparentných partnerstiev pre rozvoj medzi skupinou G20 a krajinami s nízkym príjmom.

3. *Globálna alebo regionálna systémová problematika*

Preferovať aktivity, ktoré budú riešiť globálne alebo regionálne systémové otázky, ako sú napr. regionálna integrácia, kde G20 môže pomáhať priaznivo pri urýchľovaní danej aktivity tým, že upriami pozornosť na kľúčové výzvy a vyzývanie medzinárodných organizácií ako sú multilaterálne rozvojové banky (MDBs), aby zareagovali na daný problém. Sústreďovať sa na systémové otázky, pri ktorých bude potrebná kolektívna a koordinovaná akcia vrátane spolupráce v oblasti juh-juh a trojstrannej spolupráce, aby sa dosiahla synergia s maximálnym rozvojovým dopadom.

⁴ *Oficiálna webstránka G20 v Soule. 2010. Seoul Summit Declaration.* [online].Seoul:seoulsummit.kr, 2010.[cit. 2011-02-15]. Dostupné na internete : http://www.seoulsummit.kr/eng/boardDetailView.g20?boardDTO.board_seq=2010110000003391&boardDTO.board_category=BD02&boardDTO.menu_seq=

4. *Participácia súkromného sektora*

Podporovať zapojenie a zainteresovanie súkromného sektora a inovácií uznávajú špecifickú úlohu súkromného sektora ako bohatého zdroja rozvíjania vedomostí, technológie a vytvárania pracovných miest.

Povzbudiť špecifické cesty stimulácie a pákového efektu tokov súkromného kapitálu pre rozvoj vrátane znižovania rizík a zlepšovania investičnej klímy a veľkosti trhu.

5. *Komplementarita*

Rozlíšiť doposiaľ doplnkové existujúce rozvojové snahy, aby sa predišlo duplicitám a strategicky sa sústrediť na oblasti, v ktorých má G20 komparatívnu výhodu a môže pridať hodnotu zamerajúc sa na svoj hlavný mandát ako prvoradé fórum medzinárodnej hospodárskej spolupráce.

6. *Orientovanie na výsledky*

Sústrediť sa na dosiahnuteľné a praktické opatrenia s jasne určenou zodpovednosťou za ne, riešiť jasne pomenované problémy, ktoré sú vážnou prekážkou významného zlepšovania perspektív rastu rozvojových krajín. Takéto opatrenia by mali mať potenciál prinášať hmatateľné výsledky a mali by byť významnými pri skutočnom dopade v praxi. Implementácia aktivít krajín G20 na rozvoj by mala byť monitorovaná prostredníctvom adekvátneho rámca zodpovednosti.

Aké veľké sú globálne nerovnováhy?

Tabuľka č. 1 Bežný účet platobnej bilancie (% svetového HDP)

	2009 Share of World GDP	Current Account Balance (% of World GDP)		
		2006	2009	2015 (f)
U.S.	24.4	-1.63	-0.65	-0.73
France	4.6	-0.03	-0.09	-0.07
Canada	2.3	0.04	-0.07	-0.04
India	2.1	-0.02	-0.06	-0.07
Brazil	2.7	0.03	-0.04	-0.11
U.K.	3.8	-0.17	-0.04	-0.04
Russia	2.1	0.19	0.09	0.04
Japan	8.8	0.35	0.25	0.15
Oil Exporters	5.6	0.84	0.26	0.45
Germany	5.8	0.38	0.28	0.18
China	8.6	0.51	0.51	0.95
Rest of Europe	15.1	-0.16	-0.16	0.01
R.o.W.	14.0	0.09	0.10	-0.12
Discrepancy		0.43	0.37	0.60

Source: TD Economics based on IMF's data and forecast (f)

Zdroj: TD Economics based on IMF's data and forecast (f).

Podľa uvedenej tabuľky globálny obchod bol silne ovplyvnený výsledkom obchodnej bilancie, prebytkov a deficitov. Čína, Nemecko, Japonsko a krajiny exportujúce ropu majú neustále veľké prebytky obchodnej bilancie, zatiaľ čo na druhej strane hlavne vyspelé krajiny zaznamenávajú obrovské deficity. Tento problém možno rozdeliť do dvoch skupín - rozsah nerovnováhy a štrukturálne korene, ktoré bránia zlepšeniu.

Ak hovoríme o veľkosti problému, tak potom najlepším príkladom je Čína. Jej obchodný prebytok s USA bol vo výške 226,9 mil. dolárov⁵, čo predstavuje 1,6 % nominálnej hodnoty HDP Spojených štátov v USD a 4,6 % nominálnej hodnoty HDP Číny. Opakujúce sa prebytky bežného účtu boli a sú v súlade s rastúcou hodnotou k devízovej rezerve v cudzích peňažných menách. Ak sa meria hodnotou nominálneho HDP Číny, potom Čína dosahuje 8,6 % svetovej ekonomiky, ale má 33 % svetových rezerv v cudzích peňažných menách. Tento rast čínskych devízových rezerv bol prekvapujúci, nakoľko v roku 2000 začal z úrovne 13 % HDP a v roku 2010 dosiahol až obrovské číslo 44 % HDP. Zatiaľ čo Čína sa stáva hlavným ťažníkom globálnej nerovnováhy, tabuľky ukazujú, že nie je sama v tomto smere.

Pokiaľ ide o problematiku štrukturálnych koreňov, a ak si opäť vezmeme na mušku Čínu, existujú tam dva hlavné problémy, ktoré viedli k opakujúcim sa prebytkom bežného účtu a obrovskej akumulácii devízových rezerv. Po prvé, ekonomická činnosť závisí od modelu rastu, ktorý sa zakladá na exporte krajiny, pretože domáca spotreba predstavuje výnimočne nízky podiel HDP (iba 35 % v porovnaní s priemerným podielom až 65 % u väčšiny ostatných vyspelých a rozvíjajúcich sa štátov). Po druhé, akýkoľvek odklon od modelu rastu, založeného na exporte, si vyžaduje uvoľnenie kontroly/regulácie kapitálu. Aby sa však také niečo dosiahlo, Čína by mala zmeniť spôsob, akým funguje jej celý bankový systém.

Pokiaľ sa podrobne pozrieme na štrukturálne obmedzenia Číny, potom tento problém má globálny rozmer. Je obtiažné zmenšovať prebytok v takých krajinách, v ktorých sa štruktúra ekonomiky zabezpečuje špekulatívne k ropnej produkcii a k exportom. A to predovšetkým, ak sa berie do úvahy to, že existuje každý dôvod k tomu, že sa musí očakávať skutočnosť, že ceny ropy v nasledujúcich desaťročiach porastú ďalej nahor. Rovnako aj schopnosť USA znižovať svoj deficit je obmedzená skutočnosťou, že v USA je nedostatok domácich úspor.

⁵ TD Economics.2010.In Observation. G20 Statement Signals Global Imbalances Now a Top Priority .[online]. Ontario:TD Bank Financial Group, 2010.[cit. 2011-02-17].

Dostupné na internete : <http://www.actionforex.com/analysis/daily-forex-fundamentals/g20-statement-signals-global-imbalances-now-a-top-priority-20101112126644/>.

Skupina G20, ktorá združuje najväčšie rozvinuté a rýchlo sa rozvíjajúce krajiny, musí určiť svoju novú pozíciu kľúčového medzinárodného fóra pre ekonomickú stratégiu, na ktorom sa rieši problém globálnych ekonomických nerovnováh. Organizácia G20 musí jasne pomenovať problematiku obrovských domácich nerovnováh medzi úsporami a investíciami a rovnako aj celý rad problémov neudržateľných vonkajších nerovnováh. Tieto nerovnováhy sa týkali príčin terajších hospodárskych ťažkostí. Ak sa tieto nevyriešia, budeme mať ďalšiu ukážku obrovskej krízy. Nerovnováhy a súvisiace ťažkosti sa s celou váhou vzťahujú na fiškálnu politiku.

Dlhodobé rozhodnutia spotrebiteľov môžu zmierniť optimizmus trhu automobilov. Na druhej strane trh nehnuteľností je stále krehký⁶. Objem delikventných hypoúverov síce relatívne klesá, ale počet novostavieb je malý a cena nehnuteľností sa akosi k opätovnému rastu nemá. Okrem toho domáca spotreba sa už odrazila od dna a určite bude závisieť od nových daňových škrtoch. Hoci na druhej strane miera úspor obyvateľstva je vysoká, a to aj napriek nízkym úrokovým sadzbám. Jadro inflácie na radosť centrálnej banky sa pomaly odráža od dna a riziko vzniku deflácie je nateraz zažehnané. Priemyselná produkcia a priemyselné objednávky sa postupne vracajú na predkrízové úrovne. Dolár je voči hlavným obchodným partnerom USA⁷ v porovnaní s priemerom za posledných 5 rokov buď bez zmeny (Mexiko, eurozóna) alebo oslabený (Kanada, Čína, Japonsko). Dopad na export je teda mierne priaznivý. Zdá sa, že americká ekonomika je v pomerne dobrom stave avšak s výnimkou trhu práce. Protikladom je, že ekonomiku USA však neťahajú z bahna sily zo súkromného sektora, ale verejné výdavky! Deficit federálneho rozpočtu sa stále pohybuje okolo 10 % a verejné zadlženie sa blíži k hranici 100 % HDP. Tempo zadlžovania sa spomaľuje len veľmi pomaly a vláda ani nepočíta so skorým ukončením fiškálnych stimulov. Deficit platobnej bilancie sa opätovne zhoršuje a vonkajšie nerovnováhy ďalej narastajú. Ďalšou prekážkou je vysoká cena ropy. Nejde len o dovoz ropy, ktorej USA ročne dováža „len“ za 300 mld. USD, ale zdá sa, že ide o celkový dopad rastúcich cien na ziskovosť v USA s výnimkou energetiky. Znovu sa objavujú globálne nerovnováhy, ktoré boli charakteristické v predkrízovom období⁸. Motorom rastu ekonomík s veľkými externými nerovnovahami (ako je USA) je stále domáci dopyt, pričom rast ekonomík s veľkými externými prebytkami (Čína

⁶ Richard Tóth. 2011. *Rok 2011 na finančnom trhu: Ekonomiky globálnych lídrov*. [online]. Bratislava: Privatbanky, a.s., 2011. [cit. 2011-02-17]. Dostupné na internete : <http://moje.hnonline.sk/node/5177>.

⁷ Samostatný finančný agent. 2010. *Dolárový index USDX*. [online]. Bratislava: TRIM BROKER., 2011. [cit. 2011-02-17]. Dostupné na internete : <http://www.cikommodity.com/index.php?action=vzdelavanie-dolarovy-index>.

⁸ SITA .2011. *Globálna ekonomika podľa šéfa MMF zaťažujú nerovnováhy*. [online]. Bratislava: webnoviny, 2011. [cit. 2011-02-17]. Dostupné na internete : <http://www.webnoviny.sk/ekonomicke-spravy/globalnu-ekonomika-podla-sefa-mmf-za/295091-clanok.html>.

a Nemecko) naďalej poháňa export. Nerovnováhy môžu viesť k rastúcemu protekcionizmu v medzinárodnom obchode a financiách. Napätia vo vnútri krajiny môžu eskalovať sociálnu a politickú nestabilitu až do neočakávanej vojny. Vyspelé ekonomiky charakterizuje vysoká nezamestnanosť a zadlženie domácností, čo bráni zotaveniu domácej spotreby, bez ktorej nie je možné dosiahnuť udržateľné zotavenie, ako zdôraznil Strauss-Kahn.

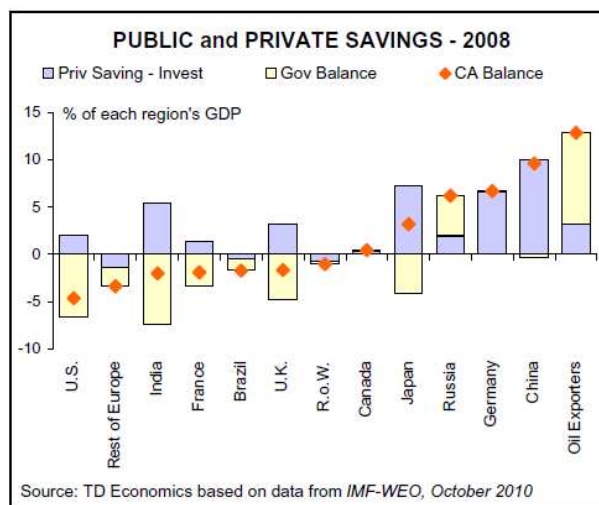
Rastúce ceny potravín a palív v posledných mesiacoch zasiahli najmä chudobnejšie krajiny a boli jedným z faktorov, ktoré stoja za nepokojmi v Egypte a v Tunisku, kde si masové protesty obyvateľstva vynútili odchod prezidenta úradujúceho v tomto postavení niekoľko desaťročí. V januári 2011 sa tiež vystupňovali obavy z rastúcich verejných dlhov v rozvinutých krajinách, čo viedlo k zníženiu úverového ratingu Japonska a hrozbe negatívneho výhľadu pre rating USA.

Vývoj globálnej ekonomiky od finančnej krízy cez recesiú a až po obnovu má za dôsledok zmenu v postoji participujúcich krajín vo vzťahu k fóru⁹. Okamžite potom, čo udrela finančná kríza, všetkým došlo, že je mimoriadne naliehavé vysporiadať sa problémami týkajúcimi sa všetkým, ktoré každej jednej krajine na svete spôsobili závažné zhoršenie situácie. Relatívne ľahko sa dosiahla všeobecná dohoda ohľadne akčného plánu, čo umožnilo koordináciu rýchlej akčnej politiky v globálnom rozsahu. V tom čase bola významnou agendou rokovania finančná regulačná reforma. Keď sa finančná kríza a hlboká recesia zmenili na postupné ozdravenie, v rozvinutých ekonomikách sa otvorili otázky fiškálnej udržateľnosti súvisiace s vysokými fiškálnymi deficitmi.

Názory a stanoviská členov G20 sa začali rozchádzať pokiaľ ide o veľkosť a načasovanie fiškálnych úsporných opatrení, ale napokon sa našiel konsenzus v dohode na postupnom časovom znižovaní deficitov. Postupne ako prebieha proces globálnej obnovy a začali vyčnievať rozdiely medzi krajinami, ktoré situáciu zvládli dobre, a tými, ktoré majú stále veľké problémy, zdá sa, že konsenzus ohľadne riešenia štrukturálnych globálnych problémov sa pomaly vytráca.

⁹ TD Economics.2010.In Observation.TACKLING GLOBAL IMBALANCES IS A TALL ORDER FOR G20.[online]. Ontario:TD Bank Financial Group, 2011.[cit. 2011-02-17]. Dostupné na internete : www.td.com/economics/special/ms1110_G20_Seoul.pdf.

Tabuľka č.2 Verejné a súkromné úspory v roku 2008

Na samite v Soule sa začala diskutovať aj téma nebezpečenstva menovej vojny, pretože krajiny sa vysporadúvajú s odlišnými štrukturálnymi problémami v rámci svojich daností a podmienok. Diskusie týkajúce sa menových hodnôt však takmer zatienili niektoré pozitívne sa rozvíjajúce prípady, ako napríklad pokrok vo finančnej reforme, ale aj riadenia a kontroly zo strany MMF.

Hoci dosiahnutie zhody v oblasti finančnej regulácie sa nemôže považovať za malý úspech, znepokojujúcejšou témou je úloha riešenia globálnych nerovnováh v úsporách a postavenia mien. V tomto prípade v rámci stretnutia krajín G20 nebude možné nájsť úplnú zhodu ako problém riešiť. Zmena dynamiky globálnych nerovnováh v úsporách bude určite iba pomalým a zdĺhavým procesom, ktorý bude ešte trvať niekoľko rokov, možno dokonca niekoľko desaťročí. To znamená, že môžeme aj naďalej očakávať trecie plochy v oblasti peňažných mien a s tým súvisiace politické napätie, pričom tieto budú ešte nejaký čas pretrvávajúť.

Záver samitu G20 vo Francúzsku (19. februára 2011)

Ministri financií 20 najväčších svetových ekonomík na samite v Paríži údajne dosiahli kompromisnú dohodu o odstránení nerovnováh v svetovej ekonomike, ktoré podľa odborníkov viedli k prehĺbeniu nedávnej globálnej krízy. Čína, ktorej postoj bol jedinou prekážkou dohody, nakoniec vyslovila súhlas so všetkými piatimi navrhovanými merítkami nerovnováh, si však vyhradila právo na úľavu. Podľa tohto zdroja sa ministrom financií z 20

vyspelých a rozvíjajúcich sa krajín, ktoré sa podieľajú zhruba v rozsahu 90 % na celkovom výkone globálnej ekonomiky, podarilo dohodnúť sa na piatich ukazovateľoch nerovnováh.

Jedným z hlavných cieľov stretnutia finančných činiteľov najvýznamnejších svetových ekonomík je navrhnuť zoznam štatistických ukazovateľov, ktoré by najlepšie merali, ako jednotlivé krajiny prispievajú k nerovnováhe. **Kľúčový je indikátor platobnej prípadne obchodnej bilancie, ďalšími sú rozpočtové deficity a štátne dlhy, miera súkromných úspor, reálny kurz meny a devízové rezervy**¹⁰.

Schôdzka má priniesť pokrok k dohode po tom, čo predošlá podobná akcia v novembri 2010 v Soule k ničomu neviedla. Dosiahli to vďaka zmierneniu kritérií pre jeden z kľúčových indikátorov, a to prebytok zahranično-obchodnej bilancie. Okrem toho sa z výpočtu zostatku bežného účtu vylúčia platby z úrokov za obrovské čínske devízové rezervy.

Čína dlho odmietala zaradiť prebytok obchodnej bilancie¹¹ do pripravovaného zoznamu ukazovateľov pre meranie nerovnováh, ktorý ukazuje, že z krajiny sa viac tovaru vyváža, ako do nej dováža. Tieto indikátory majú pritom odhaliť, ako sa jednotlivé štáty podieľajú na vytváraní nerovnováh vo svetovej ekonomike. V globálnej ekonomike definovaná a meraná nerovnováha určite môže hovoriť o Číne, aby súhlasila s oficiálnym sledovaním, s niektorými ukazovateľmi nerovnováh, avšak pre odpor Pekingu museli z ich zoznamu vyradiť devízové rezervy a reálny výmenný kurz. Čína spolu s ďalšími novými ekonomickými mocnosťami - Brazíliou, Indiou a Ruskom - odmietala zaradiť medzi ukazovatele nerovnováh i kurz meny, pretože už dlho čelí kritike za jeho umelé nadhodnocovanie, ktoré ju zvýhodňuje v zahraničnom obchode. Čína má vysoké prebytky na bežnom účte, zatiaľ čo jej obchodné saldá v poslednom čase klesajú.

Čínsky trh s potravinami prebehne USA

Čínsky trh s potravinami na budúci rok prebehne trh USA a stane sa najväčším na svete. Vyplýva to zo štúdie neziskovej organizácie IGD, ktorá sa zaoberá prieskumom trhu s potravinami. IGD uviedla, že podľa jej prognózy do roku 2015 sa hodnota čínskeho trhu s potravinami zväčší na 1 mld. eur, pričom hodnota amerického trhu bude 843 mld. eur. V minulom roku sa v USA predali potraviny za 666 mld. eur a v Číne za 597 mld. eur. Tretím

¹⁰ ČTK.2011. Francúzsko na G20 tlačí na riešenie nerovnováh, Čína má výhrady.[online].Bratislava:Intertec Media Group.,2011.[cit. 2011-02-24].

Dostupné na internete : <http://www.akcie.sk/spravodajstvo/5292/ekonomika/francuzsko-na-g20-tlaci-na-riesenie-nerovnovah-cina-ma-vyhrady->.

¹¹ TASR.2011. Čína ustúpila. G20 sa konečne dohodla.[online].Bratislava: Ecopress a.s.,2011.[cit. 2011-02-24].Dostupné na internete : <http://finweb.hnonline.sk/c1-50446960-ministri-g20-udajne-dosiahli-kompromisnu-dohodu>.

najväčším trhom s potravinami na svete v roku 2015 bude India podľa IGD a podľa prognózy budú tržby za potraviny v krajine na úrovni 428 mld. eur. Nasledovať budú Rusko (394 mld. eur) a Brazília (330 mld. eur). Japonsko, ktoré bolo v minulom roku na treťom mieste, z prvej päťice najväčších trhov vypadne.

Francúzsky prezident Sarkozy však vyzval účastníkov stretnutia, aby sa ťahanicami okolo indikátorov nerovnováh nenechali zviazať z cesty a nestratili schopnosť vnímať celkový obraz. Sarkozy chce, aby sa na schôdzke hovorilo aj o terajšom raste cien potravín a o tom, ako by sa to dalo prísnejšou reguláciou komoditných trhov obmedziť. Ďalšou Sarkozyho prioritou tohtoročného francúzskeho predsedníctva G20 je reforma medzinárodného menového systému, čo pre Sarkozyho znamená hlavne oslabenie vplyvu dolára.

Čína však ustúpila a stiahla svoju námietku voči daným kľúčovým indikátorom, ktoré merajú globálne nerovnováhy. G20 sa konečne dohodla a ministrom a pravdepodobne sa podarilo dohodnúť na piatich ukazovateľoch nerovnováh.

Problém nerovnováh

Globálne nerovnováhy na čele s hlbokými obchodnými a platobnými deficitmi v USA a vysokými prebytkami v Číne prispeli k vzniku finančnej krízy počas rokov 2007 až 2009. Šéf centrálnej banky USA Ben Bernanke účastníkom stretnutia pripomenul, že v rokoch pred krízou z krajín s prebytkami prúdili obrovské toky peňazí do USA, kde končili v hypotékach a ďalších investíciách. Výrazne to prispelo k vytvoreniu bubliny nadhodnotených cien domov, ktorej spľasnutie viedlo priamo ku kríze.

Japonský minister financií Jošihiko Noda vyjadril pochybnosti, či sa podarí dospieť k dohode¹². Ochotu súhlasiť s kľúčovým ukazovateľom platobnej bilancie už vyjadrilo doteraz rezervované Nemecko, ktoré je druhým najväčším svetovým vývozcom po Číne a rovnako ako ona má vysoké prebytky.

G20 by tak z hľadiska nerovnováh mala z pôvodne navrhovaných ukazovateľov sledovať len bilanciu verejného sektora, teda rozpočtové deficity a štátne dlhy, a ďalej mieru úspor v súkromnom sektore. Devízové rezervy, ktoré má Čína najvyššie na svete, zo zoznamu vypadli a bežný účet platobnej bilancie sa spojil do vágnej formulácie s požiadavkou na sledovanie kurzu meny. G20 má podľa komuniké používať „vonkajšiu bilanciu zloženú z

¹² ČTK .2011. *Francúzsko chce podkopať moc dolára*. [online]. Bratislava: Intertec Media Group, 2011. [cit. 2011-02-25]. Dostupné na internete : http://finweb.hnonline.sk/c3-50428450-kP0000_d-francuzsko-chce-podkopat-moc-dolara.

obchodnej bilancie, čistých príjmov z investícií a transferov a pritom brať do úvahy výmenný kurz, fiškálnu, menovú, prípadne inú politiku".

Najpodstatnejšie z výsledkov rokovania G20

- Vyhlásenie z rokovania G20 neprinieslo žiadne podstatné prekvapenie.
- Dosiahla sa formálna dohoda, aby sa odolávalo protekcionizmu, hoci nebezpečenstvo budúcich menových napätí sa môže zvýšiť¹³.
- G20 uznáva, že riešenie globálnych nerovnováh je kľúčom k udržateľnému rastu, ale návrh na zamierenie bodového reflektoru, a teda zameranie pozornosti na krajiny s nerovnováhami, môže zvýšiť napätie.
- Rokovanie G20 zlyhalo v tom, že primerane nesignalizuje, že znižovanie či uvoľnenie (rozuzlenie) nerovnováh môže potrváť veľa rokov.
- Nie je dôvod veľmi jasat', pretože aj Smernica G20 o devízových/výmenných kurzoch si vzájomne odporuje.
- Výsledkom je, že sa dosiahlo dobrého pokroku vo viacerých oblastiach - napríklad vo finančnej regulačnej reforme. Členovia G20 sa však musia pohnúť od rétoriky k činom, aby vybudovali základy pre trhové očakávania v oblasti riešenia globálnych nerovnováh a aby sa zabránilo napätiu medzi peňažnými menami.

Záver summitu G20 vo Washingtone (15. – 16. apríl 2011)

Ministri financií 20 najväčších svetových ekonomík, tzv. skupiny G20, sa vo Washingtone dohodli na novom systéme monitorovania ekonomických nerovnováh, ktorý by mal zabrániť opakovaniu globálnych finančných kríz. Pod drobnohľadom sa ocitlo sedem krajín, ktoré skupina považuje za systémovo dôležité a ktorých hlavné ekonomické charakteristiky budú skúmané, predovšetkým úroveň dlhu a obchodnej bilancie. Po skončení stretnutia skupina vyhlásila, že **dohoda o monitoringu** je významným úspechom v rámci prevencie finančných kríz.

V rámci nového programu sa budú podrobne sledovať kľúčové ukazovatele "*zdravotného stavu*" jednotlivých ekonomík, ako je napríklad vládny rozpočet, obchodný deficit, tok investícií medzi krajinami či výška úspor a zadlženosť obyvateľstva.

13 KORTEN, C. David: Keď korporácie vládnu svetom. Košice: PARADIGMA.SK, 2001. 351 s. ISBN: 80-968603-0-5.

G20 orientačné usmernenia (Indicative Guidelines)¹⁴ pre posudzovanie trvalo veľkej nerovnováhy.

1. Cieľom je podporovať vonkajšiu udržateľnosť a zabezpečiť, že členovia G20 budú presadzovať celý rad politík, ktoré môžu znížiť nadmerné nerovnováhy a udržia nerovnováhy bežného účtu na udržateľnej úrovni.
 2. Vo februári sa krajiny G20 dohodli na súbore indikátorov, ktoré umožnia zamerať sa prostredníctvom dvojstupňového integrovaného procesu na tie nerovnováhy, ktoré vyžadujú politické opatrenia. Tieto ukazovatele sú :
 - (i) verejný dlh a fiškálny deficit, a miera súkromných úspor a súkromný dlh
 - (ii) vonkajšia nerovnováha zložená z obchodnej bilancie a čistých príjmov z investičných tokov a prevodov, pričom sú náležite brané do úvahy menový kurz, fiškálna, menová a ďalšie politiky.
2. Aby sa dosiahol prvý krok, krajiny G20 sa dohodli na orientačných pokynoch, podľa ktorých sa každý z ukazovateľov musí posúdiť. Kým nie sú stanovené politické ciele, tieto pokyny stanovujú referenčné hodnoty pre každý ukazovateľ identifikujúci krajiny a v druhom kroku sa tieto dôkladne posudzujú. Budú použité štyri prístupy:
3. Štrukturálny prístup, ktorý je založený na ekonomických modeloch a zakotvený v ekonomickej teórii, porovnáva referenčné kritériá G20 členov s každým indikátorom spôsobom, ktorý berie do úvahy osobitné okolnosti, vrátane veľkých producentov komodít (napr. jeho demografický profil alebo trend rastu).
4. Štatistický prístup, ktorý porovnáva krajiny G20 na základe ich národných historických trendov.
5. Štatistický prístup, ktorý porovnáva historické ukazovatele krajín G20 so skupinami krajín v podobných fázach ich vývoja.
6. Štatistický prístup, ktorý čerpá z údajov, porovnáva ukazovatele krajín G20 s celou skupinou G20.

Štatistické prístupy boli založené v období rokov 1990 - 2004, čo bolo obdobie, ktorému predchádzalo budovanie veľkej vonkajšej nerovnováhy. Referenčné hodnoty, ktoré boli získané z rokov 1990 - 2010, boli tiež k dispozícii ako doplnok. Vo všetkých štyroch prístupoch sa predpokladá, že v období 2013-15 budú hodnoty porovnané s hodnotami navrhnutými v smerniciach na určenie do akej hĺbky by mal byť odhad smerodajný.

14 Reuters.2011. April 15 communique of G20 meeting in Washington. [online].London: Reuters, 2011.[cit. 2011-06-17]. Dostupné na internete : <http://www.reuters.com/article/2011/04/15/g20-communique-idUSN1528616320110415>.

Tie krajiny, ktoré sú označené aspoň dvoma zo štyroch prístupov nerovnováh, sa budú hodnotiť do hĺbky, aby určili v druhom kroku príčiny ich nerovnováhy a prekážky nastavenia. Pri vykonávaní tohto hodnotenia budeme brať do úvahy kurzovú a menovú politiku jej členov. V rámci jej riadenia budú toto hodnotenie zastrešovať zodpovedajúce orgány členov eurozóny. Národné pomery bude tiež potrebné vziať do úvahy. V druhom kroku hodnotení sa nezávislá MMF analýza bude opierať o predpoveď údajov Medzinárodného menového fondu, zatiaľ čo krajiny môžu použiť vlastné posúdenie národných údajov.

Za účelom identifikácie krajín, ktoré sa budú pohybovať v druhej etape, majú výberové pravidlá pre účtovanie krajín G20 viac ako 5% HDP G20 (na trhových výmenných kurzov alebo PPP výmenných kurzov), čo bude odrážať väčší potenciál pre vedľajšie účinky z väčších ekonomík.

Skupina sa na podobe mechanizmu, ktorý má slúžiť ako systém včasného varovania dohodla po mesiacoch ťahaníc. Hlavne Čína mala obavy, že snaha o vytvorenie takého systému je zameraná proti nej a že sa členovia G20 budú snažiť Peking dotlačiť k zmene kurzovej politiky. Čína odoláva požiadavkám, aby uvoľnila kurz svojej meny jüan a naďalej chce presadzovať len jeho pozvoľný rast. Čínski zástupcovia ale uviedli, že sú s dohodou spokojní.

Predstavitelia G20 načrtli aj rámec pre ovplyvňovanie kapitálových tokov, k tejto téme sa ale ešte chcú vrátiť a viac ju rozpracovať. Cieľom je určiť, kedy môžu dané krajiny siahnuť k nástrojom, s ktorých pomocou by mohli zabrániť nežiadúcemu prílevu zahraničného kapitálu. S ním teraz bojujú niektoré mladé trhové ekonomiky, ktoré dávajú vinu Spojeným štátom a ich príliš uvoľnenej menovej politike.

Záver

Ak to zhrnieme všetko dohromady, potom môžeme konštatovať, že skupina krajín G20 pracuje spoločne na presune sveta mimo rámec finančnej krízy, s cieľom dosahovať vyvážený a udržateľný rast. Tým, že sleduje globálne koordinované politiky, G20 pomohla zabrániť ďalšiemu kolapsu medzinárodného finančného systému po Spojených štátoch, kde došlo k prasknutiu bubliny v oblasti pochybných hypoték a k bankrotu finančného obra Lehman Brothers, a teda vytvára základy pre reformy, ktoré by znížili globálne volatility v budúcnosti. Cieľom rokovania skupiny G20 je podporovať dialóg medzi členmi, vypracovávať štúdie a prehodnocovať ekonomické opatrenia, ktoré prijímajú jednotlivé štáty s cieľom podporiť medzinárodnú finančnú stabilitu.

Skupina G20 pravdepodobne dosiahne pokrok v kľúčových oblastiach, ale je treba mať realistické očakávania. Členovia skupiny G20 urobili správnu diagnostiku pokiaľ ide o riešenie globálnych nerovnováh, hoci pokrok v tomto smere bude pravdepodobne iba obmedzený. Neexistuje žiadna čarovný palička, ktorou by sme zamávali, aby sa tieto nerovnováhy zmenšili alebo odstránili. Ani neexistuje žiaden jednotný prístup ako sa vysporiadať s nerovnováhami. Dokonca aj pri správnej diagnostike požadované zmeny môžu znamenať, že sa budú uskutočňovať veľmi pomaly, počas mnoho rokov, ba až desaťročí. Najlepšie, čo môžeme očakávať, že sa obnoví záväzok lídrov skupiny G20, aby sa daný problém riešil.

Podstatné však je, aby sa tento záväzok dodržiaval a vykonával. Pretože zneužívanie obchodných a kapitálových bariér by mohlo podkopať globálne oživenie (zotavenie). A toto je snáď jeden z kľúčových dôvodov, prečo sú stretnutia skupiny krajín G20 veľmi dôležité. Okrem hlavnej výzvy, ktorej čelí svetová ekonomika, nie sme optimistickí v tom, ako rýchlo sa môžu nerovnováhy rozuzliť. Samozrejme, prebytok na bežnom účte platobnej bilancie Číny zostáva obrovský, až pokiaľ nezačne fungovať sieť sociálneho zabezpečenia v Číne, aby sa znížili úspory a zvýšili spotreba. Medzitým deficit na bežnom účte platobnej bilancie Spojených štátov zostane rovnako hmatateľný, až pokiaľ sa federálna vláda nevysporiada so svojim deficitom.

Na ďalšom samite skupiny G20 je potreba klásť dôraz na časové rámce potrebné na adjustáciu nerovnováh. Toto bude predovšetkým významné, ak sa budú vypracovávať cieľové hodnoty pre bežné účty (platobnej bilancie). Na poslednom samite skupiny G20 sa podarilo dohodnúť na piatich ukazovateľoch nerovnováhy. Jedným z hlavných cieľov stretnutia finančných činiteľov najvýznamnejších svetových ekonomík je navrhnúť zoznam štatistických ukazovateľov, ktoré by najlepšie merali, ako jednotlivé krajiny prispievajú k nerovnováhe. Kľúčový je indikátor platobnej prípadne obchodnej bilancie, ďalšími sú rozpočtové deficity a štátne dlhy, miera súkromných úspor, reálny kurz meny a devízové rezervy. Čína dlho odmietala zaradiť prebytok obchodnej bilancie, ktorý ukazuje, že tieto indikátory majú pritom odhaliť, ako sa jednotlivé štáty podieľajú na vytváraní nerovnováh vo svetovej ekonomike.

Podľa môjho názoru Čína je ale proti tomu, aby sa do tohto zoznamu zaradil prebytok obchodnej bilancie, ktorý ukazuje, že z krajiny sa viac tovaru vyváža, ako sa do nej dováža. Peking tiež odmieta povoliť rýchlejšie zhodnotenie svojej meny jüan oproti doláru. USA totiž obviňujú Čínu, že umelo drží kurz svojej meny na nízkej úrovni, aby zvýhodnila vlastný

export. Mnohé krajiny majú tiež obavy, že Peking by vďaka nadmerným devízovým rezervám, najmä v amerických dolároch, mohol získať neprimeraný politický a ekonomický vplyv. A tak aj napriek tomu, že sa účastníci stretnutia jednomyselne zhodujú na tom, že odstránenie nerovnováh je kľúčom k oživeniu rastu globálnej ekonomiky, na tom, ako to dosiahnuť, sa zatiaľ nedohodli.

Nakoniec Čína ustúpila. Skupina G20 sa konečne dohodla a ministrom sa pravdepodobne podarilo dohodnúť na piatich ukazovateľoch nerovnováhy. Fórum poskytuje príležitosť na otvorenú diskusiu, keď sa diskutujúci pozerajú jeden druhému do tváre. Takýto druh diskusie pomáha zabrániť problémom alebo riešiť ich, ak už vznikli. Najzaujímavejší vývoj bol v oblasti priority pri vysporiadaní sa s globálnymi nerovnovahami.

Výsledky všetkých samitov mali aktívny program a viedli k zásadným záverom G20 o ukončení krízy a prispeli významne k riešeniu tohto globálneho problému. Za významné pokladám najmä presadenie kľúčových kontrol bezbrehej liberalizácie kapitálových tokov a organizovanie tohto procesu.

Použitá literatúra:

1. ČTK .2011.*Francúzsko chce podkopať moc dolára.*[online].Bratislava:Intertec Media Group.,2011.[cit. 2011-02-25].Dostupné na internete : http://finweb.hnonline.sk/c3-50428450-kP0000_d-francuzsko-chce-podkopat-moc-dolara
2. ČTK.2011. *Francúzsko na G20 tlačí na riešenie nerovnováh, Čína má výhrydy.*[online].Bratislava:Intertec Media Group.,2011.[cit. 2011-02-24].Dostupné na internete : <http://www.akcie.sk/spravodajstvo/5292/ekonomika/francuzsko-na-g20-tlaci-na-riesenie-nerovnovah-cina-ma-vyhrydy->
3. KORTEN, C. D.: *Keď korporácie vládnu svetom.* Košice: PARADIGMA.SK, 2001. 351 s. ISBN: 80-968603-0-5
4. LYSÁK, L. - GREŠŠ, M.: *Medzinárodné organizácie.* Bratislava : Ekonóm, 2005. 224 s. ISBN: 80-225-1965-0
5. Oficiálna webstránka G20 v Soule. 2010. *Seoul Summit Declaration.* [online].Seoul:seoulsummit.kr, 2010.[cit. 2011-02-15]. Dostupné na internete : http://www.seoulsummit.kr/eng/boardDetailView.g20?boardDTO.board_seq=2010110000003391&boardDTO.board_category=BD02&boardDTO.menu_seq=
6. Reuters.2011. *April 15 communique of G20 meeting in Washington.* [online].London: Reuters, 2011.[cit. 2011-06-17]. Dostupné na internete :

- <http://www.reuters.com/article/2011/04/15/g20-communicate-idUSN1528616320110415>
7. Richard Tóth.2011. *Rok 2011 na finančnom trhu: Ekonomiky globálnych lídrov*. [online].Bratislava: Privatbanky, a.s., 2011.[cit. 2011-02-17]. Dostupné na internete : <http://moje.hnonline.sk/node/5177>
 8. Samostatný finančný agent.2010. *Dolárový index USDX*. [online].Bratislava: TRIM BROKER., 2011.[cit. 2011-02-17]. Dostupné na internete : <http://www.cikommodity.com/index.php?action=vzdelavanie-dolarovy-index>
 9. SITA .2011.*Globálnu ekonomiku podľa šéfa MMF zaťažujú nerovnováhy*. [online].Bratislava:webnoviny, 2011.[cit. 2011-02-17]. Dostupné na internete : <http://www.webnoviny.sk/ekonomicke-spravy/globalnu-ekonomika-podla-sefa-mmf-za/295091-clanok.html>
 10. SITA.2009.*Skupina G20 sa stane koordinátorom svetovej ekonomiky*. [online].Bratislava: ECOPRESS a.s. ,2009.[cit. 2011-02-15]. Dostupné na internete :<http://hnonline.sk/ekonomika/c1-38433950-skupina-g20-sa-stane-koordinatorom-svetovej-ekonomiky>
 11. SLOVENSKÁ TLAČOVÁ AGENTÚRA –SITA. 2009. *G8 nahradí G20*. [online].Bratislava: SITA ,2009.[cit. 2011-02-15]. Dostupné na internete : <http://www.cas.sk/clanok/132249/video-g8-nahradi-g20-20-najsilnejsich-statov-bude-dohliadat-na-ekonomiku-sveta.html>
 12. TASR.2011. *Čína ustúpila. G20 sa konečne dohodla*. [online].Bratislava: Ecopress a.s.,2011.[cit. 2011-02-24].Dostupné na internete : <http://finweb.hnonline.sk/c1-50446960-ministri-g20-udajne-dosiahli-kompromisnu-dohodu>
 13. TD Economics.2010.In Observation. *G20 Statement Signals Global Imbalances Now a Top Priority*. [online]. Ontario:TD Bank Financial Group, 2010.[cit. 2011-02-17]. Dostupné na internete : <http://www.actionforex.com/analysis/daily-forex-fundamentals/g20-statement-signals-global-imbalance-now-a-top-priority-20101112126644/>
 14. TD Economics.2010.In Observation.*TACKLING GLOBAL IMBALANCES IS A TALL ORDER FOR G20*. [online]. Ontario:TD Bank Financial Group, 2011.[cit. 2011-02-17]. Dostupné na internete : www.td.com/economics/special/ms1110_G20_Seoul.pdf

Procesy integrácie v Latinskej Amerike po skončení studenej vojny

Marián Šabo

Abstrakt

V deväťdesiatych rokoch 20. storočia sa začal v regióne Latinskej Ameriky rozvíjať „nový regionalizmus“, ktorý so sebou priniesol rozšírenie oblastí integrácie z prevažne čisto ekonomických aj na politické, bezpečnostné, sociálne, kultúrne a iné. Ovplynul tak existujúce ako aj novovznikajúce integračné zoskupenia. Na druhej strane, na začiatku 21. storočia vyznievajú procesy integrácie v tomto regióne veľmi protirečivo. V Latinskej Amerike existuje veľké množstvo integračných zoskupení, ktorých ciele sa do značnej miery prekrývajú, pričom väčšina z nich sa nachádza v kríze. Zároveň sa predkladajú návrhy nových projektov, ktoré sa snažia integráciu ešte viac prehĺbiť. Ich úspech je otáznym vzhlľadom na to, že sa nedarí vyriešiť existujúce problémy a že ide o veľmi heterogénne krajiny.

Kľúčové slová: integrácia, Latinská Amerika, Mercosur, nový regionalizmus

Abstract

In the last decade of the 20th century "new regionalism" in Latin America brought about the extension of areas of integration from mostly purely economic to political, security, social, cultural and others. This affected both existing and emerging integration groupings. On the other hand, in the early 21st century processes of integration in this region are very contradictory. In Latin America there are many integration organizations, whose objectives are largely overlapping, and most of them are in crisis. In addition, more suggestions for new projects that seek to further deepen the integration are put forward. Their success is questionable given that existing groupings are unable to solve prevailing problems and Latin American countries are very heterogeneous.

Keywords: integration, Latin America, Mercosur, new regionalism

JEL Klasifikácia: F15, F59

Úvod

Latinská Amerika je do značnej miery protirečivý fenomén. Na jednej strane je jazykovo pomerne homogénna, na strane druhej je však veľmi heterogénna a vo svetovej politike nevystupuje ako jednotný aktér s ucelenou koncepciou. Táto situácia sa ani v

najbližších rokoch nezmení. Po skončení studenej vojny nastal v regióne relatívny pokoj, prestalo sa uvažovať o „zálohe“ svetovej revolúcie, ale sociálno-ekonomické problémy pretrvávajú.

Latinská Amerika po skončení studenej vojny

Pre súčasnú sociálno-politickú situáciu a jej vývoj boli dôležité posledné dve dekády minulého storočia a prebiehajúca dekáda súčasného storočia. V poslednom období 20. storočia došlo k podstatným zmenám nielen celého svetového systému, k transformácii povojnového poriadku a plnému rozvinutiu globalizovaného kapitalizmu, ale spolu s tým sa zmenila aj politicko-sociálna situácia v celej Latinskej Amerike. V súvislosti s danými vnútornými režimami, historickými podmienkami, demografickým rastom a sociálno-ekonomickými podmienkami jednotlivých štátov dochádzalo od začiatku osemdesiatych rokov a dochádza aj v súčasnej dobe k rôznym úrovňam a formám politického vývoja.

Tento vývoj, hoci bol časovo a čo do formy rozdielny, bol všade charakterizovaný oživením vnútropolitického života a spolu s tým priniesol aj nádej pre najširšie ľudové vrstvy, že dôjde k zlepšeniu sociálnych podmienok, čo tiež novo nastupujúce vládne štruktúry široko sľubovali. V tomto období prakticky všetky latinsko-americké štáty, s výnimkou Kuby, prijali neoliberálnu ideológiu ako základ výstavby demokratického štátneho zriadenia a ekonomických modelov. Vládnuce vrstvy pod tlakom Svetovej banky a Medzinárodného menového fondu presadzovali a presadili neoliberálnu cestu ako jediné riešenie problémov, ktoré sa, ako v oblasti ekonomickej, tak aj sociálnej, za uplynulé roky v jednotlivých krajinách nahromadili.

Postupne boli oslabované činnosti odborov, zhoršovali sa pracovné podmienky a zamestnanecké práva boli obmedzované, zvyšovala sa nezamestnanosť alebo polozamestnanosť a rástla chudoba, do ktorej sa dostávala aj časť stredných vrstiev. Narastali rozdiely medzi chudobnými a bohatými. Svoj vplyv na zhoršovanie sociálnej situácie malo nepochybne aj nezvládnutie silného demografického rastu, ktorý v celej oblasti presiahol 2% ročne. Navyše mladí ľudia z vidieka nenachádzajú možnosť obživy v domácich oblastiach, z čoho vyplýva silný odliv ľudí do miest. Každoročne sa do veku zapájania sa do pracovného procesu dostáva niekoľko miliónov mladých ľudí, z ktorých značná časť prácu nenachádza. Počet ľudí, žijúcich pod úrovňou chudoby sa v oblasti zvýšil z 35% v roku 1980 na 41% v roku 1990 a 45% v roku 2000¹. Aj keď tieto čísla nemôžu obsiahnuť celý súhrn problémov, sú

¹ BROWN, C. 2008. *Latin America in Transition*. USA : Southern Center for International Studies, 2008.

užitočné pre pochopenie následkov na začiatku súčasného storočia. Neschopnosť neoliberálnych systémov riešiť situáciu, vyvoláva v určitých skupinách obyvateľstva snahu hľadať nové formy sociálno-politického združovania. Jedným z viditeľne negatívnych dôsledkov je aj nárast násillia a kriminality a sociálno-ekonomických problémov šíriacich sa na vidieku. Vzástol aj počet obyvateľov žijúcich v biednych kolóniách, slumoch, kde sú ľudia úplne vylúčení zo spoločnosti, čo nie je ďaleko od podmienok apartheidu. Stále viac badateľné vylúčenie podstatnej časti obyvateľstva šíri pocit neistoty, obáv z budúcnosti, a to predovšetkým u mladej časti obyvateľstva. Rastú sociálne rozdiely, zmenšuje sa stredná vrstva, napr. v Argentíne v roku 1990 predstavovalo 53% strednú triedu. V roku 2000 to bolo už len 20%, ďalších 20% sa prepadlo zo strednej vrstvy pod limit chudoby. Podľa údajov CEPAL (Hospodárska komisia pre Latinskú Ameriku a Karibik) vlastnilo v roku 2003 5% najbohatších ľudí v oblasti 25% celkového majetku spoločnosti a 30% najchudobnejších len 7,5%².

Tieto prejavy prispievajú k aktivizácii ľavicovej časti politického spektra. Postupne sa zhoršujúca sociálna situácia a spoločenské postavenie časti obyvateľstva vedie k vzniku rôznych hnutí, ktoré usilujú o záchranu dôstojnosti človeka a zlepšenie sociálneho postavenia najnižších vrstiev. S takým fenoménom sa stretávame napr. v Bolívii vo forme obnovenia silného a aktívneho indiánskeho hnutia.

Vzniká otázka, aká bude vyhovujúca a široko akceptovateľná forma latinskoamerickej spoločnosti v najbližších rokoch. Prvé príklady vzhľadom na skúsenosti krajín, ako sú Venezuela, Argentína, Bolívia, Ekvádor, naznačujú preferencie pre prezidentský typ, podporovaný rozsiahlym ľudovým hnutím. Typickým príkladom pre takéto riešenie je Argentína, kde po krachu ekonomiky založenej na odporúčaní Svetovej banky, Medzinárodného menového fondu a Spojených štátov na neoliberálnych princípoch na prelome storočí, bol zvolený do čela krajiny predstaviteľ stredo-ľavicového prúdu, Néstor Kirchner. V roku 2006 zvíťazila vo voľbách jeho manželka Cristina Kirchnerová, ktorá nadviazala na antiliberálnu politiku svojho manžela a orientuje sa na spoluprácu so susednými krajinami v rámci latinskoamerických ekonomických organizácií.

Celkovo možno teda povedať, že zánik vojenských diktatúr a obnova demokratických režimov formou pluralitných demokracií nespĺnili očakávania širokých vrstiev, neviedli k obnoveniu prosperity a sociálnych istôt pre široké skupiny obyvateľstva, naopak, priniesli pokles životnej úrovne najnižších, ale aj stredných vrstiev. Spolu s tým dochádza k

² BROWN, C. 2008. *Latin America in Transition*. USA : Southern Center for International Studies, 2008.

radikalizácii najnižších vrstiev obyvateľstva, čo platí i o veľkej časti stredných vrstiev. Stále hlasnejšie sa ozýva heslo „Iný svet je možný“ a požiadavka zavedenie socializmu latinsko-amerického typu, teda bez opakovania chýb, ktorých sa dopustil socializmus v Európe. Často ide o vyjadrenie túžby zmeniť doterajší typ spoločnosti.

V bezpečnostnej oblasti je Latinská Amerika charakteristická tým, že do obrany dlhodobo alokuje najmenšie finančné prostriedky zo všetkých regiónov sveta. Jednou z hlavných príčin tejto skutočnosti je fakt, že kontinent ako taký je charakteristický najnižšou tendenciou k vojnovým konfliktom a riziko ozbrojeného stretu je tu menšie v porovnaní s transatlantickým či ázijským priestorom. V posledných rokoch bol zaznamenaný nárast v objeme investícií do obrany a bezpečnosti pričom najaktívnejšími hráčmi, okrem lídra Brazílie, boli Venezuela a Chile. Aktuálny trend odzrkadľujúci sa vo zvýšenom množstve nákupov vojenskej techniky však vyvoláva otázky, či sme svedkami prezbrojovania a modernizácie ozbrojených síl, alebo začiatku militarizácie regiónu a eventuálnych pretekov v zbrojení.

Popri tradičných bezpečnostných hrozbách, ktoré v regióne dlhodobo predstavujú polovojenské ľudové milície či drogové gangy sa v poslednej dobe krajiny latinskoamerického regiónu začínajú pripravovať aj na nové dimenzie prípadného ozbrojeného konfliktu. V scenároch eventuálnych konfliktov sa zvykne zdôrazňovať existencia dôležitých prírodných zdrojov a nerastného bohatstva na kontinente, ktorý má obrovské zásoby ropy a pitnej vody – s výhľadom do budúcnosti dvoch určite najžiadanejších surovín na svete. Špecifickou hrozbou v regióne je separatizmus a regionálna nestabilita. Región Latinskej Ameriky je aj napriek rozvinutému stupňu ekonomickej integrácie len na začiatku snáh o prehĺbenie kooperácie vo vojenskej oblasti.

Integračné procesy v Latinskej Amerike

V Latinskej Amerike nie je myšlienka zjednotenia ničím novým, možno sa s ňou stretnúť už na samom počiatku nezávislosti štátov latinsko-amerického regiónu v podobe tzv. „bolívarskeho sna“ o jednotnej Južnej Amerike. Rovnako tak sú relatívne staré i prvé pokusy o subregionálnu integráciu v Latinskej Amerike, ktoré môžeme datovať do šesťdesiatych rokov 20. storočia³.

Ak odhliadneme od existencie Organizácie amerických štátov, ktorá funguje ako fórum pre všetky štáty amerického regiónu, akákoľvek forma integrácie medzi Spojenými

³ BELOV, D. 2006. Integration in Latin America. In *International Affairs*, č. 3, roč. 52. USA, 2006. s. 60-68.

štátmi a krajinami Latinskej Ameriky doteraz chýba. Na prelome osemdesiatych a deväťdesiatych rokov 20. storočia, kedy došlo k výraznej stabilizácii a demokratizácii v latinsko-americkej oblasti, prišli Spojené štáty s iniciatívou na vytvorenie zóny voľného obchodu. „Iniciatíva pre Ameriky“ prezidenta Busha staršieho však zlyhala, a preto skutočný prielom v integrácii zohralo až podpísanie Severoamerickej dohody o voľnom obchode a následný návrh na vytvorenie Oblasti voľného obchodu Amerík (Free Trade Area of Americas – FTAA; Área de Libre Comercio de las Américas – ALCA). Rokovania o jej vytvorení však stroskotali na podobných problémoch, aké bránia uzavretiu rokovaní z Dohá. To spolu so všeobecnou nedôverou latinskoamerických štátov k USA viedlo k tomu, že americký návrh nebol prijatý. Dôležitú úlohu pri tom zohrali Venezuela, Argentína a Ekvádor, ale predovšetkým Brazília, bez ktorej účasti by takáto dohoda nemala cenu. V súčasnosti je veľmi otáznou, či sa tento projekt podarí zrealizovať⁴.

Nový regionalizmus

Po skončení studenej vojny dochádza v otázke integrácie v regióne Latinskej Ameriky ku kvalitatívnej zmene. Hlavné ciele integrácie sa začínajú postupne rozširovať a zahŕňajú aj iné oblasti okrem ekonomickej, ktorá je však naďalej kľúčová.

Bolo tomu tak z dôvodu zmeny v medzinárodných vzťahoch po rozpade bipolárneho sveta, ktorá sa prejavila v narastajúcej dominancii triády ekonomickej moci a predovšetkým pod vplyvom urýchlenia procesov globalizácie presadzovanej zo strany USA. Zároveň dochádza k prehlbovaniu integrácie tak v Európe, v podobe vytvorenia Európskej únie, ako aj v Severnej Amerike, kde došlo k vytvoreniu Severoamerickej dohody o voľnom obchode. Postupne sa začal vytvárať medzinárodný systém, v ktorom boli dôležité silné regióny.

Krajiny Latinskej Ameriky si začali byť vedomé hrozby marginalizácie v novom usporiadaní sveta, keďže stratili strategický význam, ktorý mali počas studenej vojny. Ak si chceli zlepšiť svoju pozíciu a medzinárodné postavenie vo svete a zvýšiť vplyv v medzinárodných organizáciách, bolo nevyhnutné, aby doterajšie integračné procesy prehĺbili a rozšírili. Hovoríme teda o kvalitatívnej inej forme integrácie, ktorá sa zvykne označovať ako tzv. nový regionalizmus .

V Južnej Amerike sa integrácia doteraz najviac rozvíjala v rámci Andského spoločenstva národov a MERCOSUR-u. Okrem toho spojením týchto dvoch organizácií vzniká najväčšie hospodárske zoskupenie UNASUR – Únia juhoamerických štátov. Navyše

⁴ HRABÁLEK, M. 2004. Kam kráčí FTAA? In *Global Politics*. Brno : SOCIETAS, 2004. ISSN 1213-7685.

sa ako protiváha Američanmi navrhovaných bilaterálnych dohôd o voľnom obchode presadzujú tzv. ACP - Ľudové obchodné dohody, ktorými sa majú štáty Andského spoločenstva pripútať k organizácii ALBA (Bolívarska aliancia). Všetky tieto projekty majú prispieť k zjednoteniu predovšetkým Južnej Ameriky. Ich uskutočnenie nebude zrejme jednoduché, ani krátkodobé.

Andské spoločenstvo národov je pokračovaním Latinskoamerického združenia voľného obchodu – LAFTA založeného v roku 1960. Členskými štátmi sú Bolívia, Kolumbia, Ekvádor a Peru. Do roku 1996 bolo toto zoskupenie známe ako Andský pakt, ktorý vznikol na základe dohody z Cartagena v roku 1969. Pôvodnými členmi boli Bolívia, Čile, Kolumbia, Ekvádor a Peru. V roku 1973 sa k nim pridala Venezuela, avšak v roku 1976 vystúpilo Čile. V roku 2006 z neho vystúpila aj Venezuela.

Jeho cieľom je podporovať vyvážený a harmonický rozvoj členských štátov pri plnom využití regionálnych zdrojov prostredníctvom eliminácie colných bariér medzi členskými štátmi a vytvorením spoločného trhu. Podľa predpisov organizácie preferenčné zaobchádzanie je poskytnuté Bolívii a Ekvádoru.

V rámci Južnej Ameriky je jedným z najvýznamnejších integračných zoskupení **MERCOSUR**. Spoločný trh Juhu bol vyvrcholením niekoľkoročných snáh a dohôd o integrácii, najmä medzi Argentínou a Brazíliou. Pôvodne to bol skôr politický projekt, ktorý mal tieto dve krajiny zbližovať prostredníctvom integrácie. Úspech bilaterálnej obchodnej spolupráce prilákal aj ďalšie krajiny, predovšetkým Uruguaj, ktorý vyvážal značnú časť svojej produkcie práve do Argentíny. Rokovaní o vytvorení integračného zoskupenia sa zúčastnilo aj Čile a pozvaný bol tiež Paraguaj. Čile sa však nakoniec rozhodlo na projekte neparticipovať.

Dňa 26. marca 1991 tak Argentína, Brazília, Uruguaj a Paraguaj podpísali Zmluvu z Asunciónu, ktorá položila hlavné princípy budovania spoločného trhu. V tejto zmluve bolo zakotvené, že najneskôr do konca roka 1994 štáty vypracujú dodatočný protokol. Tým bol Protokol z Ouro Preto, podpísaný prezidentmi štyroch členských krajín 17. decembra 1994, na základe ktorého získal MERCOSUR medzinárodnoprávnu subjektivitu a došlo tiež k inštitucionalizácii jeho organizačnej štruktúry. Dňa 4. júla 2006 sa ďalším členom Spoločného trhu Juhu stala Venezuela, ktorá predtým vystúpila z Andského spoločenstva. V súčasnosti prebieha postupná integrácia Venezuely do MERCOSUR-u, hoci Paraguaj zatiaľ prístupovú zmluvu neratifikoval. V súčasnosti MERCOSUR pracuje na dokončení colnej únie a vytvorení spoločného trhu. Členské štáty si vytýčili za cieľ do roku 2010 zrušiť posledné

výnimky voľného pohybu tovaru a do roku 2015 liberalizovať služby. Okrem toho prebiehajú rokovania s Európskou úniou o vytvorení zóny voľného obchodu.

Bolívarska aliancia (ALBA) sa usiluje o nový model integrácie prostredníctvom mechanizmov, ktoré podporujú ekonomický a sociálny rozvoj, bojujú s chudobou a sociálnym vylúčením a zvyšujú životné štandardy v Latinskej Amerike⁵. Presadzovaná je najmä Venezuelou a predstavuje protipól Oblasti voľného obchodu Amerík, ktorú presadzujú USA. Členskými krajinami sú okrem Venezuely: Kuba, Bolívia, Ekvádor, Nikaragua, Svätý Vincent a Grenadíny, Dominica a Antigua a Barbuda.

Pôvodný názov bol „Bolívarska alternatíva“. Ide o alternatívu, ktorá je založená na spolupráci a solidarite, naproti voľnému obchodu založenému na neoliberalnej doktríne, pričom každá krajina si zachováva svoju vlastnú suverenitu a je schopná rozvíjať sa podľa svojich vlastných potrieb. Na rozdiel od návrhu na zónu voľného obchodu kladie ALBA dôraz na preferenčné zaobchádzanie s najchudobnejšími krajinami vytvorením Fondu štrukturálnej konvergencie, ktorý sa má stať nástrojom na redukciu regionálnych asymetrií. V januári 2008 vznikla Banka ALBA s cieľom poskytnúť alternatívu k Medzinárodnému menovému fondu a Svetovej banke. Jej cieľom je podporiť hospodársku a sociálnu integráciu odstraňovaním nerovnosti a podporou rovnomernejšej distribúcie investícií, pričom nabáda latinskoamerické krajiny, aby neboli závislé od americkej ekonomiky⁶.

ALBA je teda zameraná viac ideologicky než obchodne. Odráža aj veľký spor medzi Venezuelou a USA a vytvára situáciu, v ktorej sú krajiny regiónu nútené prikláňať sa na jednu alebo druhú stranu. Navyše môže byť ALBA vnímaná ako nie celkom komplementárna k iným integračným iniciatívam. Najmä v súvislosti s Úniou juhoamerických štátov (UNASUR), presadzovanou najmä Brazíliou, možno badať, že ide o vyjadrenie zápasu o vedúce postavenie v regióne.

Najmladším a najambicióznejším príkladom integrácie v Latinskej Amerike je **Únia juhoamerických štátov** (UNASUR), vytvorená v roku 2008 na podporu regionálnej integrácie v otázkach demokracie, vzdelávania, energetiky, životného prostredia, infraštruktúry a bezpečnosti a so zámerom odstrániť sociálnu nerovnosť a vylúčenie⁷. Je

5 SERBIN, A. 2007. Entre UNASUR y ALBA: ¿otra integración (ciudadana) es posible?. In Paz y conflictos en el siglo XXI: tendencias globales. Madrid : CEIPAZ – Fundación Cultura de Paz, 2007. s. 183-207. ISBN 978-84-7426-924-6.

6 Bolivarian Alliance for the Peoples of Our America (ALBA). [online]. Encyclopædia Britannica, 2010. [cit. 2011.06.07] Dostupné na internete: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/1271045/Bolivarian-Alliance-for-the-Peoples-of-Our-America>.

⁷ *Objetivos de la UNASUR*. [online] UNASUR, 2010. [cit. 2011.06.06.]

medzinárodnou organizáciou, ktorá integruje dve existujúce zoskupenia: MERCOSUR a Andské spoločenstvo národov. Vytvorená je podľa vzoru Európskej únie a má aj ambíciu v budúcnosti zaviesť spoločnú menu. S iniciatívou vytvorenia UNASUR-u prišiel pôvodne brazílsky prezident Luiz Inacio Lula da Silva.

Záver

Jedným z hlavných problematických aspektov integrácie v Latinskej Amerike na začiatku 21. storočia je dominantne medzivládny prístup k integrácii. Jednotlivé štáty si veľmi prísne ochraňujú svoju suverenitu, a preto sa pri prijímaní dôležitých rozhodnutí vyžaduje konsenzus. Nadnárodné orgány jednotlivých integračných zoskupení nedisponujú dostatočnými kompetenciami a v praxi tak často dochádza k tomu, že hoci existujú platné dohody uzatvorené v rámci konkrétneho zoskupenia, niektorý z členských štátov uzavrie inú dohodu, ktorá je s tou nadnárodnou v rozpore. Spravidla sa jedná o bilaterálne dohody uzatvárané s USA a v niektorých prípadoch aj s EÚ, ktoré daným štátom poskytujú preferenčné zaobchádzanie. Je to podmienené tým, že niektoré latinskoamerické štáty udržiavajú nadštandardné vzťahy s USA a pripisujú im väčšiu dôležitosť ako procesom integrácie. Výsledkom je, že mnohé existujúce zoskupenia sa nachádzajú v kríze, ako je tomu napr. v prípade Andského spoločenstva národov, kde Peru a Kolumbia uzatvorili dohody o voľnom obchode s USA, čo vyvolalo nevôľu zo strany Ekvádoru a Bolívie.

V prípade Mercosuru tiež dochádza k zhoršovaniu stavu colnej únie v dôsledku prijímania jednostranných opatrení, ktoré uprednostňujú národné záujmy pred spoločnými, najmä v dôsledku finančnej krízy. Zároveň sa objavujú pochybnosti o tom, do akej miery má Brazília snahu o rozvoj tohto zoskupenia, vzhľadom na to, že v posledných rokoch sa veľmi intenzívne zasadzuje za rozvoj nového integračného zoskupenia – UNASUR. Podľa niektorých sa takto snaží posilniť si svoju regionálnu a aj globálnu pozíciu .

Reálne teda dochádza k tomu, že hoci sú niektoré zoskupenia v hlbokjej kríze, lídri najvýznamnejších krajín prichádzajú s návrhmi vytvorenia nových zoskupení, ktoré idú v otázke integrácie ešte ďalej, ako tie doterajšie. Jedným z príkladov je práve UNASUR.

Použitá literatúra:

1. BELOV, D. 2006. *Integration in Latin America*. In *International Affairs*, č. 3, roč. 52. USA, 2006. s. 60-68. ISSN 0020-5850.

2. Bolivarian Alliance for the Peoples of Our America (ALBA). [online]. Encyclopædia Britannica, 2010. [cit. 2011.06.07] Dostupné na internete: <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/1271045/Bolivarian-Alliance-for-the-Peoples-of-Our-America>>
3. BROWN, C. 2008. *Latin America in Transition*. USA : Southern Center for International Studies, 2008.
4. CASTAÑEDA, J. 2008. *Morning in Latin America*. In Foreign Affairs, September-October 2008. USA, 2008. ISSN: 0015-7120.
5. HRABÁLEK, M. 2004. *Kam kráčí FTAA?* In Global Politics. Brno : SOCIETAS, 2004. ISSN 1213-7685.
6. Objetivos de la UNASUR. [online] UNASUR, 2010. [cit. 2011.06.06.] Dostupné na internete: <http://www.comunidadandina.org/unasur/>
7. temas.htm>
8. SERBIN, A. 2007. *Entre UNASUR y ALBA: ¿otra integración (ciudadana) es posible?*. In Paz y conflictos en el siglo XXI: tendencias globales. Madrid : CEIPAZ – Fundación Cultura de Paz, 2007. s. 183-207. ISBN 978-84-7426-924-6.
9. VARAS, A. 2010. *El lío de la integración de América Latina*. [online]. Project Syndicate, 2010. [cit. 2010.11.23.] Dostupné na internete: <<http://www.project-syndicate.org/commentary/varas1/Spanish>>

Moc ako základný problém svetovej politiky a jej premeny

Tatiana Tökölyová

Abstrakt

Za hlavných aktérov realizácie medzinárodných procesov a vzťahov sú predovšetkým považované štáty ako mocenské inštitúcie disponujúce mocenským mandátom, prostredníctvom ktorého realizujú svoju zvrchovanú moc. Z historického hľadiska možno konštatovať, že od začiatku 21. storočia dochádza vo svetovej politike k radikálnej transformácii mocenskej štruktúry štátov v dôsledku hegemonie veľmocenských štátov a ich úsilia o globálne mocenské pozície. Dvadsiate prvé storočie ako storočie informačnej spoločnosti postupne mení tvár tradičného sveta i chápania moci. Svet a vzťahy medzi jednotlivými štátmi sú mimoriadne zložité. Určujúcimi zložkami moci sú v porovnaní s minulosťou už nie politicko – vojenské, ale politicko - ekonomické záujmy. Približne v období po druhej svetovej vojne John Herz hovorí o dvoch teóriách (politikách) moci, ktoré môžeme aplikovať na 21. storočie: Politický realizmus a Politický idealizmus. Teórie spoločenskej zmluvy predstavujú veľmi rozsiahlu a dodnes stále živú paradigmu vzniku štátu. Záverom by som rada uviedla, že demokracia nie je najdokonalejšou, ale rešpektuje princípy právneho štátu a sú v nej garantované ľudské práva a základné slobody. V budúcnosti s ohľadom na moc ako základný problém svetovej politiky bude zaujímavé sledovať vývoj a boj o svetové prvenstvo jednotlivých aktérov moci.

Kľúčové slová: Moc, Svetová politika, Spoločenská zmluva, Demokracia.

Abstract

For the main actors of implementation of international processes and relationships are mainly regarded as states of power institutions mandate disposing of power through which implemented its sovereign power. From a historical perspective shows that by the early 21st century occurs in world politics to a radical transformation of the power structure in the States due to great power hegemony of states and their efforts on the global positions of power. Twenty-first century as the century information society gradually changing the face of world and traditional understanding of power. World and relations between countries are extremely complex. Determining the components can be compared with the past is no longer

political - military, but political - economic interests. About the period after World War II, John Herz says the two theories (policies), which can be applied to 21 Century: Political realism and Political idealism. Theory of social contracts is very extensive and still always alive paradigm of state. Finally, I would like to state that democracy is most advanced, but respects the rule of law and is it guaranteed human rights and fundamental freedoms. In the future with regard to power as the problem of world politics will be interesting to follow developments and the struggle for world leadership of individual actors.

Key words: Power, World politics, Social contract, Democracy.

JEL klasifikácia: N40

V literatúre mnoho autorov uvádza mnoho významov a definícií moci. Z môjho pohľadu je moc možnosťou manipulácie na rôznych úrovniach s cieľom ovládnuť tieto úrovne v absolútnom rozsahu a koncentrovať ju - je čarodejná i desivá, a neosobne chladná. Moc nemá city a ani morálku, preto je chudobná.

Za hlavných aktérov realizácie medzinárodných procesov a vzťahov (popri iných subjektoch medzinárodných vzťahov – medzinárodných organizáciách) považujeme štáty ako mocenské inštitúcie disponujúce mocenským mandátom, prostredníctvom ktorého realizujú svoju zvrchovanú moc.

V princípe rozoznávame tri koncepcie mandátu moci a ich jednotlivé historické formy:

- I. *Nebeský mandát moci* charakterizuje teokracia ako forma vlády (čínske cisárstvo, faraónsky Egypt, výnimkou je Babylón – Chamurappi; v súčasnosti Irán, Saudská Arábia, Vatikán)
- II. *Dedičný mandát moci* charakterizuje konštitučná monarchia ako forma vlády
- III. *Občiansky mandát moci* charakterizuje demokracia ako forma vlády.

Ideu tohto mandátu moci rozvinuli autori prirodzeno-právnej koncepcie štátu a jeho zákonov vo svojich dielach (filozofi J. J. Rousseau, Th. Hobbes, L. Montesquieu, J. Locke a i.). V súčasnosti na pôde politickej filozofie trvá diskurz o otázke transformácie mocenskej funkcie štátu v procese globalizácie a integrácie. V rámci EÚ je aktuálna predovšetkým otázka prameňov suverenity členských štátov a otázka tzv. minimálneho štátu, resp. otvorenej občianskej spoločnosti.

Ešte predtým ako budeme skúmať otázku moci a jej historických foriem, zdôrazňujeme, že práve židovsko-kresťanská tradícia podmienila otázku moci nebeským mandátom a zmluvou s Bohom. Na historicko-náboženskej udalosti Pilátovho súdu sa

dokázala existencia tzv. morálnej absolútne danej a ničím nepodmienennej a neobmedzenej moci, ktorá ako jediná môže byť chápaná ako prirodzená moc a autorita, ktorá je dobrovoľne rešpektovaná.

Moc, ktorej bude ďalej venovaná pozornosť je mocou obmedzenou v priestore a čase. Priestor je vymedzený hranicami štátov a čas historickými podmienkami národov, vrátane ich civilizačného a hospodárskeho rozvoja. Je to moc, o ktorú sa snažia subjekty (štáty, jednotlivci), pretože je ich cieľom a používajú na jej získanie rôzne mocenské prostriedky. Tieto procesy môžeme charakterizovať ako problém mocenskej hegemonie a skúmať ich z hľadiska svetovej politiky.

Z historického hľadiska možno konštatovať, že od začiatku 21. storočia dochádza vo svetovej politike k radikálnej transformácii mocenskej štruktúry štátov v dôsledku hegemonie veľmocenských štátov a ich úsilia o globálne mocenské pozície.

V prvotnopospolnej spoločnosti (ktorú môžeme označiť i za agrárnu spoločnosť), kedy spoločnosť bola organizovaná do rodového a kmeňového zriadenia nebolo možné výraznejšie ovplyvňovať riadiace jednotky – náčelníka a radu starších ako napr. stupňom úzkosti rodového/kmeňového príbuzenstva, sympatiou. Objektívnym faktorom vplyvu bolo v tejto dejinnej etape pôsobenie prírodných podmienok.

V období antiky sa stávajú subjektom (aktérom) moci mestské štáty. V procese prechodu od antiky k stredoveku v Európe sa vynára nový faktor pôsobiaci na mocenské politiky jednotlivých ranofeudálnych štátov a tým je mocenská politika cirkvi. Panovník sa stáva panovníkom, ktorý je prvý medzi rovnými a požehnaný cirkvou. Dochádza k dualite moci pápeža a panovníka, pričom každý z nich sa usiluje o hegemonistické mocenské pôsobenie. Demonštratívne sa štáty usilujú o moc, o rozšírenie svojho územia a vplyvu - vojnu. Vojny medzi štátmi sa stali nástrojom hegemonie moci.

Prechodom od feudálnej k industriálnej spoločnosti dochádza k prvým prejavom globalizácie, ktorou je kolonizácia nových svetadielov, národov, etník i kultúr. Tvár sveta sa diverzifikuje a moc vo svetovej politike sa dostáva do procesov vzájomnej podmienenosti. Hoci vojenská moc má ešte stále rozhodujúci vplyv ako nástroj demonštrácie sily, ekonomická moc štátov už predznamenáva ďalšiu novú a mimoriadne významnú dimenziu politicko-mocenských vzťahov. Tradičná náboženská sila moci sa pod tlakom humanizmu a renesancie ako i formovania ľudských práv a základných slobôd začína determinovať faktor moci. Za sebou nasledujúce svetové vojny, ktoré znamenajú pre svet úplne nový vývoj vo všetkých oblastiach, spolu so studenou vojnou prinášajú novú pozíciu pre USA. Svet sa

globalizuje politicky, ale aj z hľadiska dopravy, komunikácie a vzájomnej závislosti jednotlivých aktérov moci.

Dvadsiate prvé storočie ako storočie informačnej spoločnosti postupne mení tvár tradičného sveta i chápania moci. Svet a vzťahy medzi jednotlivými štátmi sú mimoriadne zložité. Určujúcimi zložkami moci sú v porovnaní s minulosťou už nie politicko – vojenské, ale politicko - ekonomické záujmy, ktoré sa presadzujú novými vojenskými a technicky prepracovanejšími prostriedkami (ako sú napríklad nukleárne zbrane) t.j. vojna nie je cieľom ale prostriedkom na presadenie záujmov. Náboženská moc je diverzifikovaná v podobe rôznych náboženských smerov a silná zostáva len v islamsky orientovaných krajinách, kde džihád ako svätá vojna je ešte stále prostriedkom moci, má však inovovanú podobu - teroristické útoky. To, čo začína mať mimoriadnu cenu je informácia – prvenstvo jej získania, spôsob jej získania a technológia na jej získanie je novou formou moci.

Približne v období po druhej svetovej vojne John Herz hovorí o dvoch teóriách (politikách) moci, ktoré môžeme aplikovať na 21. storočie: Politický realizmus a politický idealizmus. **Politický realizmus** je podľa Herza postavený na „bezpečnosti a silových faktoroch“ a na „boji o moc o mocenské pozície“. Na druhej strane je **politický idealizmus**, ktorý podľa Herza je za „harmonickú spoluprácu“ a ignoruje „problémy narastajúce z bezpečnosti a neľahkej mocenskej situácie“¹.

Pokiaľ ide o subjekty moci 21. storočia okrem štátov hovoríme o tzv. neštátnych aktéroch moci, za ktoré môžeme predovšetkým považovať silné ekonomické subjekty, ktoré majú veľký vplyv na politickú elitu jednotlivých štátov. O ostatných neštátnych subjektoch nemôžeme jednoznačne povedať, že by mali až taký veľký dosah ide napr. o mimovládne zoskupenie, extrémistické zložky ale i medzinárodné organizácie. Z historického hľadiska medzinárodné organizácie v zásade stratili svoju funkčnosť a efektívnosť takmer vždy pri väčších mocenských problémoch a konfliktoch. Je preto otázne, či dnes existujúce, sú v tomto smere pružnejšie a majú schopnosti a prostriedky zotrvať.

S novými neštátnymi subjektmi zároveň dochádza i k zmene objektov svetovej politiky. Jednoznačne môžeme konštatovať, že sú to predovšetkým ekonomické záujmy – t.j. trhy, predajné komodity (najmä nerastné bohatstvo – ropa, plyn a zlato t.j. všetko, čo súvisí s energetikou) a ich získavanie.

¹ BAYLIS, John – SMITH, Steve: The Globalization Of World Politics : An introduction to international relations. 3.vyd. Oxford : Oxford University Press, 2004. 321 s. ISBN 0-19-927118-6.

V tomto storočí už nie je až tak dôležité riešenie otázky štátneho zriadenia a formy vlády, i keď právne štáty (či už ide o republiku, federáciu alebo monarchiu) s demokratickou formou vlády stále ľahšie nadväzujú ekonomickú spoluprácu a získavajú členstvo v medzinárodných ekonomických zoskupeniach. Výnimkou je neeurópska Čína, ktorá má v súčasnosti veľký ekonomický potenciál a i keď nie je demokratickým právnym štátom úspešne, vďaka svojmu ekonomickému potenciálu, má miesto vo svetovej politike a tiež vplyv na európsky hospodársky trh.

V konečnom dôsledku silové a mocenské postavenie jednotlivých štátov na pôde svetovej politiky je možné určiť až ich vzájomnou komparáciou t.j. komparáciou jednotlivých zložiek moci: politickej, ekonomickej, vojenskej, technologickej zložky (náboženská zložka už v súčasnom období nie je rozhodujúcou), taktiež ich politickou kultúrou, medzinárodnou kredibilitou, zahraničnou politikou a diplomaciou t.j. prejavmi štátu na medzinárodnom poli. Otázkou zostáva koho je možné v súčasnom období označiť za mocného (Rusko, Európu, Ameriku) a kto bude mocným? Vo všeobecnosti môžeme povedať, že Spojené štáty americké si zatiaľ udržiavajú svoje mocenské postavenie. Sľubne sa mocensky držia a vyvíjajú EÚ, Rusko, Čína, India a Blízky Východ najmä Irán. Otázne však zostáva aké ďalšie scenáre prinesie blízka budúcnosť i s ohľadom na pretrvávajúcu hospodársku krízu, ktorá môže predznamenať i krízu kapitalizmu.

Pri kategórii moc je veľmi dôležité poznamenať, že sa stala jedným z kľúčových dôvodov uzatvárania jednotlivých spoločenských zmlúv.

Teórie spoločenskej zmluvy predstavujú veľmi rozsiahlu a dodnes stále živú paradigmu vzniku štátu. Jej historické základy boli položené už v staroveku. Sofisti, Platón, epikurejci v Grécku koncipujú zmluvný vznik štátu ako záruku proti bezprávnemu konaniu. Vývoj zmluvných predstáv o vzniku štátu však významnejšie ovplyvnil Starý zákon – zmluva uzavretá medzi Bohom a jeho ľuďmi, a ďalej rímske koncepcie, najmä Ulpiánove o lex regia, ktorým národ odovzdáva moc cisárovi.

V stredoveku je myšlienka zmluvy obzvlášť silná. Nadobúda nové dimenzie – početné druhy spoločenských útvarov u Germánov, usporiadanie ktorých sa riadi uznesením väčšiny a ktorí si svoje správne orgány slobodne ustanovujú; ďalej názory súkromnoprávne, ktorými je presiaknuté politické myslenie doby feudalizmu; potom častý výskyt volených vládcov, predovšetkým voľba duchovnej i svetskej hlavy kresťanstva; a konečne pomer stavov ku kniežatstvu, o ktorom sa malo za to, že sa zakladá na zmluvách a ktorý má ráz stáleho vyjednávania – všetky tieto veci sú v myslení mnohých vekov pevnými oporami zmluvnej

teórie. Stredoveké zmluvné predstavy však nie sú koncepciami vzniku štátu, ale koncepciami kreovania panovníka (konštituovania moci), sú teda teóriami „poddanskej zmluvy“ a nie „spoločenskej zmluvy“.

Pod vplyvom reformácie to bol ako prvý Angličan Richard Hooker, ktorý položil myšlienku spoločenskej zmluvy za základ štátu. Hooker považuje za príčinu zmluvného vytvorenia štátu nutnosť týmto uniknúť nástrahám prirodzeného stavu. O jeho východiská sa neskôr opieral John Lock.²

V Anglicku sa v priebehu 16. a 17. storočia rozšírila myšlienka prenášajúca náboženské predstavy o zmluvnom vzniku reformnej cirkevnej obce na štát a jeho vznik. Prvýkrát sa táto predstava v praxi uplatnila pri zakladaní amerických osád (ako prví také „ústavy“ uzavierajú americkí kolonisti v podobe „osadníckych zmlúv“, v ktorých zaväzujú založiť obec, ustanoviť jej úrady a rešpektovať ich rozhodnutia).

Na európskom kontinente sa za zakladateľa zmluvnej teórie štátu považuje Hugo Grotius. Pre ich ďalší rozvoj majú mimoriadny význam práce Thomasa Hobbesa *De cive a Leviathan*. Hobbesom formulovaná zmluva je zmluvou spoločenskou a zároveň i zmluvou poddanskou (t.j. zmluvou zakladajúcou ľudské spoločenstvo a súčasne v ňom konštituujúcou moc). Vznik štátu nebude historicky, ale odvíja ho analyticky, z ľudskej prirodzenosti, pričom Hobbes v tomto smere nemá predchodcov. Vývoj zmluvnej teórie štátu potom smeruje cez Johna Locka, Samuela Pufendorfa k Jeanovi-Jacquovi Rousseauovi a jeho dielu o *Spoločenskej zmluve*.³

Analytickou zmluvnou teóriou vzniku štátu je i koncepcia Kantova, v ktorej sa uvádza, že úkon, ktorým sa národ ustanovuje na štát, vlastne len idea tohto úkonu, ktorá jediná pripúšťa myslieť si jeho oprávnenosť, je pôvodná zmluva, podľa ktorej všetci sa v národe vzdávajú vonkajšej slobody, aby sa jej hneď zasa ujali ako členovia obce, t.j. národa zlúčeného v štáte. Spoločenská zmluva ako výraz spoločenského konsenzu vyjadrujúceho vôľu po spoločnej existencii za platnosti určitých pravidiel konštituovania moci je teda pre Kanta a rovnako aj pre Rousseaua fundamentom legitimacy moci, legitimacy štátu. Zmluvné teórie sú aktuálne až do súčasnosti, čoho príkladom je široký ohlas prác Johna Rawlsa, najmä jeho *Teórie spravodlivosti*.⁴

² BRÖSTL, Alexander – HOLLÄNDER, Pavel a kol.: Jean-Jacques Rousseau O spoločenskej zmluve. Bratislava: Kalligram, 2010. s. 13 – 16. ISBN 978-80-8101-248-8.

³ Tamtiež, s. 13 – 16.

⁴ BRÖSTL, Alexander – HOLLÄNDER, Pavel a kol.: Jean-Jacques Rousseau O spoločenskej zmluve. Bratislava: Kalligram, 2010. s. 13 – 16. ISBN 978-80-8101-248-8.

Teória spoločenskej zmluvy Johna Locka je podrobne rozpracovaná v jeho diele *Two Treatises of Government – Dve pojednania o vláde (1632 – 1704)*. Ako už bolo z antropologicko-historického vývoja človeka dokázané, človek nemôže žiť mimo spoločnosti. Celý rad sociálnych potrieb a hodnôt vedie ľudí k tomu, aby vylúčili ničivé následky boja každého proti všetkým a všetkých proti každému, a naopak aby si ustanovili verejnú štátnu autoritu. To predpokladá, aby sa zriekli časti svojej slobody v prospech celku, ktorý sa na základe tejto zmluvy (ústavy) zaväzuje spravovať verejné záležitosti, najmä zaisťovať ich slobodu, bezpečnosť a vlastníctvo. Locke objasňuje dôvody postúpenia časti slobody každého člena spoločnosti verejnej autorite tak, že ak je človek v prirodzenom stave taký slobodný, ako sa už povedalo, ak je neobmedzeným pánom svojej vlastnej osoby a svojho majetku, najvyššiemu rovný a nikomu nepodrobený, prečo sa chce vzdať svojej zvrchovanosti a poddať sa panstvu a riadeniu niektorej inej moci – odpoveďou je, že aj keď v prirodzenom stave má také právo, predsa jeho uplatňovanie je veľmi neisté a ustavične je predmetom zasahovania iných, lebo všetci sú kráľmi rovnako ako on, a každý človek je mu rovný a väčšina z nich nie sú dôslední pri rešpektovaní slušnosti a spravodlivosti, takže užívanie vlastníctva, ktoré drží v tomto stave, je len veľmi málo bezpečné, veľmi neisté. To ho núti k ochote vzdať sa toho stavu, ktorý akokoľvek slobodný, je plný obáv a ustavičného nebezpečenstva.

Kedykoľvek sa teda určitý počet ľudí spojí do jednej spoločnosti spôsobom, že sa každý vzdá výkonnej moci svojho prirodzeného práva a odstúpi ju verejnosti, potom tam a len tam je politická, čiže občianska spoločnosť. A toto sa deje kedykoľvek, keď určitý počet ľudí v prirodzenom stave vstúpi do spoločnosti, aby vytvoril jeden ľud, jedno politické teleso pod jednou zvrchovanou vládou alebo tiež vtedy, keď sa k nim ktokoľvek pripojí a splynie s už ustanovenou vládou. Tým oprávňuje spoločnosť, alebo čo je to isté, jej legislatívu, aby vydávala za neho zákony, ktoré si vyžaduje verejné dobro spoločnosti, pričom ich vykonávanie predpokladá aj jeho vlastnú spoluúčasť.⁵

Thomas Hobbes vo svojom diele *Leviathan (1588 – 1679)* rozoberá teóriu spoločenskej zmluvy tak, že je skutočnou jednotou všetkých zjednotených v jednej a tej istej osobe zmluvou všetkých so všetkými rovnako, akoby každý každému povedal – vzdávam sa svojho práva vládnuť sebe a odovzdávam toto právo mužovi alebo tomuto zboru mužov, ak im taktiež ty odovzdáš svoje právo a rovnako ako ja ich splnomocniš na všetko a uznáš ich činy za svoje. Keď k tomu dôjde, nazýva sa tým zjednotený počet v jednej osobe pospolitosť,

⁵ PRUSÁK, Jozef: Teória práva. Bratislava: VO PF UK, 2001. s. 35 - 36. ISBN 80-7160-146-2.

obec, štát, latinsky civitas. Tak sa teda zrodil veľký Leviathan, alebo ako sa autor vyjadril tento smrteľný boh, ku ktorému máme povinnosť vďaka, že pod záštitou nesmrteľného Boha nastolil na svete pokoj a zabezpečil poriadok a ochranu. Týmto splnomocnením, ktoré mu dal každý jednotliviec, môže užívať toľkú silu a moc na neho prenesenú, že jej má nadostač, aby už len ňou hroziac, vykonával vôľu všetkých, vôľu mať doma pokoj a vzájomnú ochranu proti vonkajším nepriateľom. V ňom a v tom spočíva podstata štátu. Majúc ju vymedziť, má autor na mysli jednu osobu, ktorej každý čin uznáva za svoj vlastný veľké množstvo ľudí, spojených navzájom zmluvou za tým účelom, aby som užíval silu a prostriedky ich všetkých, ako uznám za dobré a na prospech všeobecného pokoja a spoločnej ochrany.⁶ Nositeľom tejto osoby je vládár, a uvádza sa, že má zvrchovanú moc. Všetci ostatní sú popri ňom poddaní.

Spoločenská zmluva, ktorej sa dovoľáva Hobbes, sa odlišuje od spoločenskej zmluvy, ktorú projektoval už spomenutý Locke. Hobbes je na strane silného štátu, ktorý by sme na dnešné pomery s najväčšou pravdepodobnosťou označili za štát autoritatívny, kým Locke je na strane slobody a minimálneho štátu.

Podľa Hobbesa je štát nenásytná biblická príšera Leviathan, ktorá nemá nikdy dosť moci, financií a iných prostriedkov na zabezpečenie svojho monopolného postavenia v spoločnosti. Štát bude žiadať vždy viac možností konať, vytvárať stály nátlak na odblokovanie ústavou a zákonmi ustanovených obmedzení zasahovania štátu do sféry slobody jednotlivca, nárokovať si viac financií na verejné účely. Len zákonom ustanovené limity môžu obmedziť štát v prirodzenom leviathanskom úsilí zhromažďovať čoraz viac moci, zvyšovať dane, či zadlžovať štát.⁷

Spoločenská zmluva **Jeana-Jacquesa Rousseaua** predstavená v jeho diele *O spoločenskej zmluve* (1712 - 1778) sa stala tiež dôležitým míľnikom vo vývoji zmluvných štátovedných predstáv. Štát je pre neho novoutvoreným spoločenstvom ľudí, ktorí – nachádzajúc sa v prirodzenom stave – sa stretávajú s fundamentálnymi výzvami vlastnej existencie. Rousseau vo svojom diele predpokladá, že ľudia dospeli vo vývoji k tomu bodu, kedy prekážky, ktoré znemožňujú ich zachovanie v prirodzenom stave, sú také vytrvalé, že víťazia nad silami, ktoré môže každý jedinec vynaložiť, aby sa v tomto stave udržal. Ľudia, ktorí podľa autora, nemôžu splodiť nové sily, môžu len zlúčiť a riadiť tie, ktoré tu sú, nemajú preto iný prostriedok na záchranu, ako zlúčením utvoriť taký súhrn síl, ktorý by mohol zvíťaziť nad odporom.

⁶ Tamtiež, s. 35 – 36.

⁷ PRUSÁK, Jozef: Teória práva. Bratislava: VO PF UK, 2001. s. 36. ISBN 80-7160-146-2.

Spoločenská zmluva utvára spoločenstvo a zakladá i legitimitu moci. Rousseau rozlišuje medzi mocou legitímnou a nelegitímnou, jeho úvahy v tejto súvislosti vyúsťujú do konštrukcie spoločenskej zmluvy ako kritéria legitímnosti moci a na otázku, čo to znamená podrobiť sa moci, odpovedá tak, že ak je to ustupovanie násiliu, je to pravidlo dobré, avšak zbytočné, pretože sa určite nikdy neporuší. Moc sa nemení na právo a sme teda povinní sa podrobiť legitímnej moci. Pokiaľ nemá nijaký človek prirodzenú právomoc nad svojím bližným a pokiaľ sa nemení moc na právo, základom všetkej legitímnej moci medzi ľuďmi zostávajú dohody.

Spoločenská zmluva nevyžaduje formálnosť svojho prijatia, platí ako fikcia, je daná samotnou existenciou ľudského spoločenstva. Jej články platia, i keď snád' nikdy neboli formálne vyslovené, sú všade rovnaké, všade mlčky prijaté a uznávané.

Akokoľvek sú Rousseauove úvahy analytické, obsahujú i historické argumenty. Prechod od prirodzeného stavu ku spoločenskej zmluve, ku vzniku štátu je prechodom rodovej na územnú organizáciu ľudskej spoločnosti. Na adresu starých monarchov, ktorí sa nazývali kráľmi Peržanov, Skýtov, Macedóncov Rousseau konštatuje, že sa asi považovali skôr za vladárov ľudí, než za pánov krajiny. Dnešní králi sa nazývajú kráľmi Francúzska, Španielska, Anglicka atď. a sú si istí, že ak sú pánmi územia, sú aj pánmi jeho obyvateľov.

Rousseau svojou koncepciou založil predstavu dvojitého postavenia občana štátu, zahŕňajúcu participáciu na moci i podriadenosť moci. Podstatu spoločenskej zmluvy v tomto kontexte redukoval na to, že každý člen dáva svoju osobu a všetku moc pod najvyššie riadenie všeobecnej vôle a každý je tiež prijímaný ako neoddeliteľná časť celku.

Rousseau odmieta možnosť zastupiteľskej demokracie, pretože tvrdí, že zvrchovanú moc nemožno zastúpiť z toho istého dôvodu, z ktorého ju nemožno scudziť; spočíva v podstate vo všeobecnej vôli a vôľu nemožno zastupovať – buď je všeobecná alebo iná; nič nie je uprostred. Poslanci ľudu teda nie sú a nemôžu byť jeho zástupcami; sú len jeho splnomocnencami, nemôžu nič definitívne rozhodnúť. Každý zákon, ktorý ľud sám neschválil, je neplatný, nie je zákonom. A autor ešte dodáva, že anglický ľud si myslí, že je slobodný; veľmi sa mýli, je ním len v priebehu voľby členov parlamentu; len čo sú zvolení, je otrokom, nie je ničím. Za to, ako ju využíva v krátkych okamihoch svojej slobody, si zaslúži, aby ju stratil.

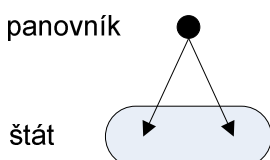
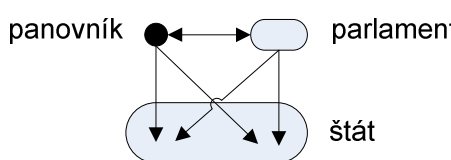
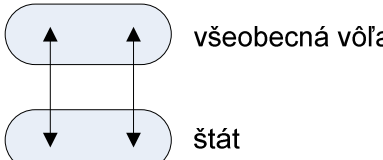
Zároveň si dobre uvedomuje reálnu neuskutočniteľnosť priamej demokracie – demokracia v prísnom zmysle slova znamená, že pravá demokracia potom nikdy neexistovala

a ani existovať nebude, pretože je proti prirodzenému poriadku, aby veľký počet vládol a malý počet bol ovládaný.

Nový s riešením prichádzajúci inštitucionálny rámec Rousseauovej všeobecnej vôle vytvoril až Emmanuel-Joseph Sieyès (významný štátoprávny mysliteľ Francúzskej revolúcie), tak že odlíšil od všeobecnej vôle moc ustanovujúcu a moci ustanovené. Sformuloval pojem ústavodarnej moci, a tým vytvoril teóriu podľa ktorej všetka moc musí byť prepojená s národom. Tento Rousseau-Sieyèsov model zachoval Rousseau odkaz a umožnil utvoriť funkčnú sústavu mocenských inštitúcií a vytvoril tak jeden z modelov, ktoré sa stali základom demokratických ústav.⁸

⁸ BRÖSTL, Alexander – HOLLÄNDER, Pavel a kol.: Jean-Jacques Rousseau O spoločenskej zmluve. Bratislava: Kalligram, 2010. s. 17 – 20. ISBN 978-80-8101-248-8.

Tabuľkový prehľad najvýznamnejších teórií spoločenskej zmluvy

Meno autora	Thomas Hobbes	John Locke	Jean Jacques Rousseau
Obdobie	1588 – 1679	1632 -1704	1712 - 1778
Dielo, v ktorom koncepciu zverejnil	Leviathan	Dve pojednania o vláde	O spoločenskej zmluve
Historická situácia	Spory kráľa a parlamentu, občianska vojna v Anglicku	Vznik konštitučnej monarchie v Anglicku	Absolutizmus vo Francúzsku
Prirodzený stav	„Vojna všetkých proti všetkým“	„Stav dokonalej slobody a rovnosti“	„Stav prírodnej harmónie“
Dôvody uzavretia zmluvy	Ochrana ľudí pred vonkajším nepriateľom i pred krivdami vo vnútri krajiny	Ochrana života, slobody a majetku	Zachovanie slobody
Spoločenská zmluva	„Vzdávam sa svojho práva vládnuť sebe a odovzdávam toto právo tomuto mužovi alebo tomuto zboru mužov, ak im ty tiež odovzdáš svoje právo a rovnako ako ja ich splnomocníš k všetkému a uznáš ich činy za svoje.“	„Politická spoločnosť je tam a len tam, kde sa každý z členov vzdal prirodzenej moci chrániť vlastníctvo (t.j. život, sloboda a majetok) a za tým účelom trestať priestupky a odovzdať ich do rúk spoločnosti.“	„Každý člen dáva svoju osobu a celú svoju moc pod najvyššie riadenie všeobecnej vôle a každý je taktiež prijímaný ako neoddeliteľná časť celku.“
Usporiadanie štátu, ktorý takto vznikne	Absolútna monarchia	Konštitučná monarchia	Priama demokracia
Schéma usporiadania štátu			
Vplyv na teórie	Fašizmus	Zastupiteľské monarchie	Komunizmus
	↓	↓	↓
	HITLER	DEMOKRACIA	STALIN

Z vyššie uvedeného tabuľkového prehľadu najvýznamnejších teórií spoločenskej zmluvy je ešte možné vidieť, že počiatočné nedokonalosti rozpracovania niektorých z nich ich autormi, ktoré neskôr boli v dielach iných autorov dopracované ako napr. pri Rousseau-Sieyèssov modele, poskytli ich rôzne interpretácie, ktoré na základe historicky doložených dejinných udalostí viedli k ich zneužitiu.

Fašizmus / HITLER:

Síce fašistická tretia ríša bola budovaná na zákonomnom princípe dodržiavania platných legislatívnych noriem - zákonov, je však otázne, či ich obsah bol v súlade s morálnymi a etickými normami spoločnosti. Taktiež zanedbával princíp humanizmu a dodržiavanie ľudských práv a základných slobôd, ktoré sa síce uplatňoval na občanov nacistického Nemecka, ale nie na židovských príslušníkov.

Komunizmus / STALIN:

Komunizmu z pohľadu spoločenských teórií možno vyčítať predovšetkým to, že zabúdal prihliadať a akceptovať názor menšiny, ktorá sa mala podriaďovať názoru väčšiny. Historicky sa preukázalo, že väčšina predsa len nie vždy disponovala tým najsprávnejším možným riešením. Rousseauovej všeobecnej vôle nepochybne absentovalo jej odlišenie Emmanuela-Josepha Sieyèsa na moc ustanovujúcu a moci ustanovené, aby sa vytvorila funkčnosť tejto teórie.

DEMOKRACIA:

Môžeme povedať, že síce nie je najdokonalejšia, ale rešpektuje princípy právneho štátu a sú v nej pre každého garantované ľudské práva a základné slobody.

Použitá literatúra:

1. BAYLIS, John – SMITH, Steve: *The Globalization Of World Politics: An introduction to international relations*. 3.vyd. Oxford : Oxford University Press, 2004. 811 s. ISBN 0-19-927118-6.
2. BRÖSTL, Alexander – HOLLÄNDER, Pavel a kol.: *Jean-Jacques Rousseau O spoločenskej zmluve*. Bratislava: Kalligram, 2010. 167 s. ISBN 978-80-8101-248-8.

3. CARBONELL, Charles-Olivier a kol.: *Evropské dějiny Evropy. I., II.* (Orig.: Une histoire européenne de l'Europe, 1999). Praha: Karolinum, 2003. 329 s. ISBN 80-246-0410-8.
4. ČORBA, Juraj a kol.: *Európske právo na Slovensku*. Bratislava: Nadácia Kalligram, 2003. 566 s. ISBN 80-968886-1-7.
5. *Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd* [online]. 1950. [cit.1.10.2009]. Dostupné na internete: <http://www.radaeuropy.sk/?928>.
6. HORVÁTH, Zoltán: *Príručka Európskej únie. Bratislava: Zastúpenie Európskej komisie v Slovenskej republike*, 2004. 513 s. ISBN 80-89102-09-3.
7. PRUSÁK, Jozef: *Teória práva*. Bratislava: VO PF UK, 2001. 308 s. ISBN 80-7160-146-2.
8. ŠKVRNDA, František: *Svetová politika I.: medzinárodné vzťahy na prelome 20. a 21. storočia*. 2004. 110 s. ISBN 80-225-1793-3.
9. www.euractiv.sk
10. www.foreign.gov.sk

Informácie o autoroch***Ing. Lubomír Billy***

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita Bratislava
lubomir.billy@euba.sk

Ing. Ján Bocora

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita Bratislava
jan.bocora@euba.sk

Ing. Lukáš Holas

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita Bratislava
lukas.holas@euba.sk

Mgr. Júlia Hurná, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita Bratislava
hurnajulia@yahoo.com

Ing. Viliam Pajtinka

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita Bratislava
viliam.pajtinka@euba.sk

Ing. Peter Rusiňák

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita Bratislava
peter.rusinak.fmv@euba.sk

Ing. Chalotorn Sinproh

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita Bratislava
chalotorn.sinproh@gmail.com

doc. PhDr. Karol R. Sorby, DrSc.

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita Bratislava
karol.sorby@euba.sk

Ing. Marián Šabo

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita Bratislava
marian.sabo@euba.sk

JUDr. Tatiana Tökölyová

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita Bratislava
tokolyovatiana@hotmail.com

Pokyny pre prispievateľov

Názov príspevku
(14b. Times New Roman - hrubé)
Meno a priezvisko autora
(12b. Times New Roman – hrubé, kurzíva)

Abstrakt (12b. Times New Roman, hrubé)

Text (12b. Times New Roman, kurzíva) (maximum 200 slov)

Kľúčové slová: maximum šesť pojmov

1 Úvod (14b. Times New Roman, hrubé)

Text (12b. Times New Roman)

2 Jadro článku

Text článku (12b. Times New Roman) zarovnaný na pravý aj ľavý okraj, **nadpisy častí textu** (14b. Times New Roman, hrubé), **podnadpisy** (12b. Times New Roman, hrubé)

Číslovanie podnadpisov: 2.1, 2.2,...

Riadkovanie: 1,5

Veľkosť strany: B5 (18,2cm x 25,7cm)

Okraje: štandardné 2,5cm pre všetky strany

Bez hlavičiek a číslovania strán.

Dĺžka príspevku: minimálne 8 strán bez referencií a abstraktu

Označenie tabuliek, obrázkov a grafov:

Tab. 1 Názov (10b. Times New Roman, hrubé, zarovnanie na stred)

Obr. 1 Názov

Graf 1 Názov

Zarovnanie obrázkov a tabuliek na stred.

3 Záver (14b. Times New Roman, hrubé)**Použitá literatúra**

Podľa príslušnej normy. Riadkovanie jednoduché, zarovnanie na oba okraje (12b. Times New Roman)

Alfabetické zoradenie referencií.

Informácie o autorovi (12b. Times New Roman, Hrubé)

Text (12b. Times New Roman), jednoduché riadkovanie (Meno vrátane titulov, meno inštitúcie a jej adresa, kontaktné informácie, mail

ISSN 1337-0715